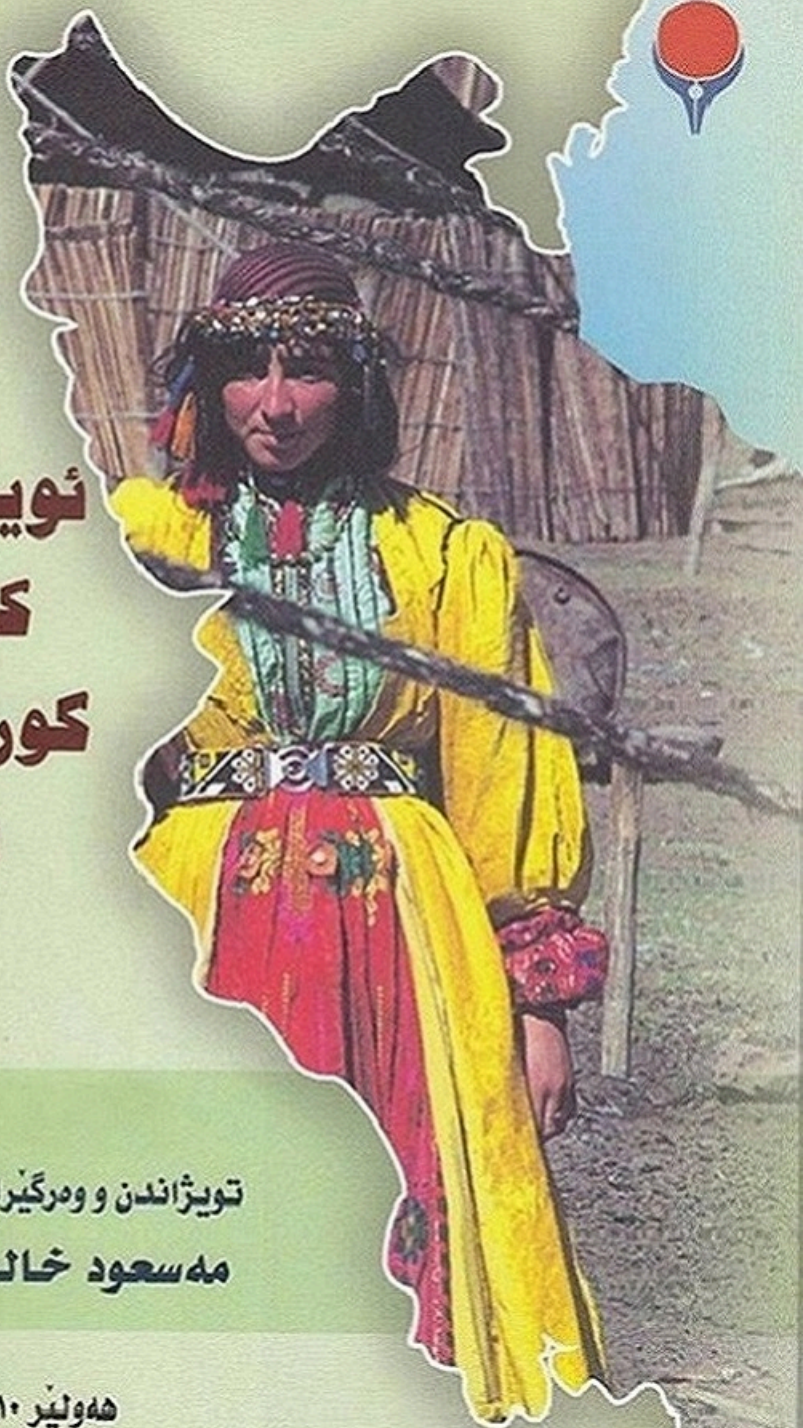

ئیل و ئویجاخین کوردال کوردستانا ئیرانی

تویژاندن و و مرگیان ژ فارسی:
مه سعود خالد گولی

شەولیر ۲۰۱۰

ئىل و ئويجاخين كوردا

ل كوردستانا ئيرانى

ئیل و ئویجاخین کوردا

ل کوردستانا ئیرانی

تویژاندن و وەرگیپران ژ فارسی

مهسعود خالد گولی

- ★ نافی پەرتووکی: ئیل و ئویجاخین کوردا ل کوردستانا ئیرانی
 - ★ نافی نقیسه‌ری: دستنقیس
 - ★ توپژانندن و وەرگیپران ژ فارسی: مه‌سعود خالد گولی
 - ★ دیزاین: م. گولی
 - ★ بەرگ:
 - ★ تیراژ: ۵۰۰ دانە
 - ★ چاپا ئیکی: ۲۰۱۰
 - ★ ژ وەشانین: ئەکادیمیای کوردی/ هەولێر
 - ★ هژمارا سپاردنی ل ریڤه‌به‌رییا گشتی یا وەشانان ل هەولێری:
 - ★ چاپخانا:
-

دانه نیاسین

ئەف پەرتووگا د دەستین ھەوہ یین ھیژا دا ل سەردەم
دەستەھلاتدارییا(ناصرالدین شاھ قاجار) و ب ئەمری وی(ب
تایبەتی ل نافبەرا سالین ۱۳۰۰ ھەتا ۱۳۰۵)ی کۆچی یا ھاتیە
نقیسین؛ چونکی ل جھەکی ژ قی دەستنقیسی دەمی باسی
(مەولەوی شاعر: مەلا عەبدولرەحیمی کورپی سەید سەعیدی)
دکەت ئەو دبیژت (بەری دو سی سالان ئەو یی چووہ بەر دلۆفانیا
خوئی)، و یا زانایە ژ، کو ئەف ھۆزانفانی مەزنی کورد ل سالا
(۱۲۲۱)ی کۆچی یی ھاتیە سەر دونیایی و یی ل سالا (۱۳۰۰)ی کۆچی
چووہ بەر دلۆفانیا خودی.

دەمی من پیداجوون د دەستنقیسی فارسی دا دکر، من ل ھندەک
جھان ددیت کو نقیسەری (ئیل) و (طایفە) و (ھۆز) تیکلی ئیک
کرینە، واتە جارەکی نافی ئویجاخەکی ب (ئیل) ئینایە و ل جھەکی
دی نافی ھەمان ئویجاخ ب (طایفە) ئینایە، ل دەمی وەرگیڕانی من

ئەف شاشىيە راستقەكرىنە و ئەم دزانين ريزبەنديا مروققانى د
سىستەمى عەشيره تەگەريى دا ل ئىرانى ب فى رەنگى يە: (قبيلە -
ايل - عەشيره - طايفە - تيره - خاندان - خانوادە) و ل دەمى
وەرگىرانى بەرامبەر ھەر ئىك ژ فان، من ب فى رەنگى خواری
نقىسيە: (قبيلە: قەبيلە)، (ايل: ئىل)، (عشيره: ھۆز)، (طايفە:
ئويجاخ)، (تيره: تيرەك)، (خاندان: بنەمال) و (خانوادە: مال).

نقىسەرى گەلەك ب كورتى بابەت بو ناصرالدين شاهی يى
نقىسى و ھەرچەندە وى يى خوہ و استاندی و ژ بلى ژیدەران ئەو ب
خوہ يى ل ھندەك دەقەرەن گەپرای^(۱) و داخواز يا ژ كەدخودايىن
ئويجاخان كرى^(۲) كو تەفاصيلين ئويجاخا خوہ ب نقىسين بو ديار
بكەن و پاشى بابەتت خوہ يى نقىسى، لى د ھەمان دەم دا گەلەك
تەخسیری يا د نقىسینا خوہ دا كرى و باسى گەلەك ھۆز و ئىل و
ئويجاخان نەكریە و ھندەك ژ وان ژى ب شاشى وەرگرتینە، لەو ل
جھين پيوويست من پەراویز بو دانايینە، و ھەك زیدەھيەك بو بابەتی

^(۱) چونكى ئەو بخوہ ل جھەك ژ دەسپىكا پەرتووگا دبىژت: ب دويمایى ئينانا فى خزمەتت يا
كەتیه د ستويى فى (حەقيرى پر تەقصر) دا، ھەرچەندە سەرمالى من كيمە و من شيان
نينن ژى، لى من ئەف فەرمانە ب (فرض العين) زانايە و ئەز يى دەست ب كار بوويم. ئەف
ئاخفتنە وئ چەندى دگەھينت، كو ئەو ب پارى خوہ يى ل دەقەرەن گەپرای: چونكى
ھەگەر نقىسين ب تنى با، پيدفى ھندى نەدكر ئەو دبىژت (سەرمالى من كيمە و من شيان
نينن).

^(۲) چونكى دەمى ئەم باسى (ئويجاخا بەلبلوھەند) دخوينين، ئەو دبىژت: (ل پەى راپورتا
كەدخودا و رىھ سپيىن وان)، و يا زانايە ژى كو (راپورت) واتە تەشتەكى نقىسىكى، ئانكو وان
كەدخودا و رىھ سپييان ھەر تەشتەكى كو ژ ئويجاخا خوہ دزانين نقىسينە و دانايینە بەر
دەستى نقىسەرى دەستقىسى و وى ھەك زیدەر مفا يا ژ وان نقىسينان وەرگرتى.

من ب کورتی باسیٰ هندک ئیلین ئیرانی ییٰ کری؛ چونکی ژ لایه کی
فه من نه فیایه بابته گی له کی در یژ بکه م و ژ لایه کی دیقه گه له ک ب
در یژی و ب په رتووکان یا لسه ر کت کتا فان ئیلان هاتیه نقیسین و
به لافکرن. هه رچه وا بت ئه فال خواری دانه نیاسینا هندک ئیلانه و
لدویفرا دهقی ده ستنقیسا تو یژانندی و وهرگیرای دهیت.

یا مای بیژم کو من ناقی نقیسه ری ده ستنقیسی نه زانی؛ چونکی
ل هیچ جهه کی ژ ده ستنقیسی ئامازه پی نه هاتبوو کرن. لی ئه م
دزانین کو ئه ف ده ستنقیسه ب ناقی (کتابچه وافی و دفتر رساله کافی
در اسامی عشایر و ایلات و طوایف) ل (کتابخانه مرکز و مرکز اسناد
دانشگاه تهران) ل بن هژمارا (۵۵۵۷) و ل ۱۳۸۴/۶/۲۳ هه تاقی یا
هاتیه پاراستن و ب ریژ و سوپاسیقه ئه ف ده ستنقیسه ب ریکا هه فال
خه مخور و بها گران (فاخر حسن گولی) یا گه هشتیه ده ستی مه و
ئه م ژی ب ئه رکین پیویست یین رابووین. دیسان هه ژی گو تنییه کو
هه فال ناقیری ئه ف په رتووکه ب زمانی فارسی یا تو یژانندی، لی هیشتا
به لاف نه بوویه ب وی هیثییی کو ئه و ژی رو ناهیا چاپی ببینت.

مه سعود خالد گولی

لیژنا به لگه نامه و ده ستنقیسان

۲۰۱۰/۱/۲۵

پيشه‌کي

د جفاکي نيلاتي و عه‌شيره‌تگه‌ريي دا ژ لايه‌کي فه خه‌لک
گوهداريڼ فه‌رمانين سهرؤکين خونه و ژ لايه‌کي ديقه چه‌کلار بوون
نيک ژ پيدفياتيڼ ژيانا وانه و هه‌مي نيلا ژيانه‌کا نيمچه له‌شکري
يا هه‌ي؛ ژبه‌رکو نه‌و هه‌رده‌م د ناماده‌باشيڼ دانه ژ بو کؤچکرنی،
له‌و ل هه‌ر سهرده‌مه‌کي ژ ميژوويي نه‌و نيلا کو نه‌ف چه‌نده په‌يره‌و
کربت، ژ نيلاين دي ب هيژتر که‌تینه و هيژا سياسي ژي يا نيخستيه
بن ده‌ستي خوه و هه‌گه‌ر نه‌م ميژووا نيلا تیکقه‌ده‌ين دي بينين
نيلا روله‌کي کاريگه‌ريي د سياه‌تا نافخويا وه‌لاتي و دانانا
سنسلاين ده‌سته‌لاتداريي دا گيږاي و نه‌ف چه‌نده يي بوويه نه‌گه‌ري
هندي کو هنده‌ک جاران ب فه‌رمانا شاهين سهرده‌مي خوه، کومه‌ک ژ
قان نيلا ژ جهی وان يي سهره‌کي بهينه راکرن و ل جهه‌کي نوپتر
بهينه دانان.

نيلاين نيراني هيدي هيدي يين ل جهه‌کي بنه‌جه بووين، به‌لي
هه‌تا نوکه ژي هيشتا هنده‌ک نيلاين کؤچهر يين هه‌ين. ل سهرده‌مي

(مشروطه)یی^(۱) ل ئیرانی ژ ههشت ملیون کهسین نفوسا ئیرانی پتر ژ دو ملیون کهس، و ل سه‌رژمیریا سالا ۱۳۳۵ئ هه‌تافی ژ (۲۱) ملیون کهسان (۳-۲) ملیون کهس، ل سه‌رژمیریا سالا ۱۳۴۵ئ (۴۶۲) هزار کهس و ل سه‌رژمیریا سالا ۱۳۵۵ئ نیزیکی (۳۳۷) هزار کهس، ئیل و عه‌شیرین کۆچهر بوون.

ل خورای مه ل به‌ره ئەم پتر خوه به‌رده‌ینه د نافا کوردستانا ئیرانی دا و چه‌نده‌کی ژ ئیل و ئویجاخین وان بده‌ینه نیاسین، له‌و فه‌ره سه‌ره‌تا ئەم ژ پیناسا (کوردستانا رۆژه‌لات: کوردستانا ئیرانی) ده‌سپیکه‌ین.

کوردستانا رۆژه‌لات:

مه‌به‌ستا مه ژ (کوردستانا رۆژه‌لات)، (رۆژه‌لاتی کوردستانا مه‌زن) یان هه‌مان (کوردستانا ئیرانی)یه، کو دکه‌فته دویمه‌ماهیا باکورای رۆژئافایی ئیرانی. روه‌به‌ری وئ نیزیکی (۱۰۶۵۷۷) کیلومه‌ترین دوجارکییه و پیکه‌اتییه ژ پاریزگه‌هین (ئیلام، کرمانشاه، کوردستان و پشکه‌ک ژ پاریزگه‌ها نازه‌ربایجانا رۆژئافا).

د نه‌خشه‌یا فی گافی دا (کوردستانا ئیرانی) ژ لایئ باکورفه دگهل کۆمارا نازه‌ربایجان و تورکیا و ژ لایئ رۆژه‌لات فه دگهل تورکیا و

^(۱) بزافا مه‌شروطه یا ئیرانی کۆمه‌له‌کا بزاف و رویدانان بوو کو ل سه‌رده‌می (مظفرالدین شاه قاجار) ده‌اتنه کرن ژبویی گوهارتئا شیوازی حوکمی ل ئیرانی و ل ۱۴/۵/۱۲۸۵ئ هه‌تافی (مظفرالدین شاه) نه‌چار کرن کو (په‌رله‌مانی: مجلس شورای ملی) چیکه‌ت و ئیکه‌مین (ده‌ستورئ بنه‌ره‌تیئ ئیرانی: قانون اساسی) تیدا به‌یته په‌سه‌ندکرن، کو د فی ده‌ستووری دا ب جه ئینانا گه‌له‌ک ئه‌رکین دارایی که‌تنه د ده‌ستین په‌رله‌مانی دا.

عیراقی هه‌فسنوره، و ژ لایى باشوورقه جیرانا خو‌زستانی و ژ لایى
رۆژهلاتفه جیرانا پارێزگه‌هین (لورستان، هه‌مه‌دان، زه‌نجان و
نازه‌ربایجانا رۆژهلاتفه).

پشتی شه‌رێ (چالديران)، بو‌ جار نیکی کوردستان د نی‌ق‌به‌را
هه‌ردو نی‌پراتوریین صه‌فه‌وی و ئوسمانی دا هاته‌ دابه‌شکر و ژ
هینگی وه‌ره‌ ئه‌و پشکا کوردستانی کو‌ ف‌به‌ر صه‌فه‌وییان که‌تی ب
(کوردستانا ئیرانی) هاته‌ نافکر.

کوردین کوردستانا رۆژهلاتفه‌:

کورد ل کوردستانا رۆژهلاتفه‌ چوار کۆمه‌له‌ ئیلن، ئه‌و ژى (ئیلین
کورد، ئیلین لور، ئیلین له‌ک و ئیلین کرمانج)ن. ل خواری دى‌ ب
کورتی باسى‌ فان ئیلا که‌هین و سه‌ره‌تا دى‌ ژ ئیلین کورد
ده‌ستیکه‌هین.

ئیلین کورد

ئیلین کورد ب خوه‌ دب‌نه‌ چه‌ندین ئیل، کو‌ ئه‌و ژى ئه‌فین خوارینه‌:

١/ ئیلا پازۆکی: د شه‌ره‌فنامی دا یا هاتی، کو کوردین ئیرانی نافدارن
ب (گۆران) و ئه‌و ژى دب‌نه‌ چوار ئیلین مه‌زنین (سیاه مه‌نصور،
چنگی، زه‌نگه‌نه‌ و پازۆکی)، و دب‌یژت جه‌ی وان یی ل
(لورستان)ی. و ب فه‌گی‌رانه‌کا دی دب‌یژت (گۆران و ئه‌رده‌لان و

ئەمىرىن پازۇكى) چەقەكن ژ ھۆزا (سويدى: سويدانلو)، كو
حاكىمىن (سويدانلو)يان ژ بەرمەككيان بوون و ژ ترسىن (ھارون
الرشيد)ى رەھىبوون و پەنا بربوونە بەر كوردان و ل كوردستانى
زەمامى ھوكىمى گرتبوونە دەست^(۱).

ھندەك دىبىژن جەھى پازۇكيا، باكور و رۇژئاقايى گۇلا وانى
يە، كو ھەمان وەلاتى (ئىمارەتا پازۇكى)يە، و ھندەك ژى دىبىژن
ئەردى وان چيا و كوستانىن (شاھونە)^(۲)، كو دكەفئە ناھبەرا
كرمانشاھ و سننە دا.

۲/ ئۇيلا شكاك: نافی ئىلەكا كوردین كۆچەرە، كو نوکە پړانیا وان
يین لیك خړفه بووین و دەست یا ژ كۆچەریی بەردای. ئەف ئیله
پتر ل قەزا سەلماس و دەفەرین باكوری قەزا ئورمیى و باژیری
ئورمیى ب خوه و قەزا نەقەدە د ئاكنجینه و زارافی وان كوردییا
كرمانجی یە. سەرۆكى نافدارى فى ئیلى (ئسماعیل ئاغا: سمكویى
شكاك) بوو، كو بنەجها وی كەلها (چەھریق) بوو و نافی وی د
میژووئى دا ھاتیە تۆمار كرن.

^(۱) سەدیق صەفی زادە د بەرتوكا خوه (تاریخ كرد و كردستان) دا دىبىژت: پازۇكى ئويجاخەكا
كوردانە كو ل سەردەمىن بۆرى ل (كرمانشاھ، قەسرشرین و ھارون ئاباد)ئ دژیان و پاشى
ل باژیرین ئیرانى یین بەلافەھ بووین و نوکە ھندەك ژ وان ل دەردۆرین كرمانشاھ
ئاكنجینه. (بنيپره: تاريخ كرد و كردستان – دكتور صديق صفی زاده(بورهكەیی)، چاپ اول،
بهار ۱۳۷۸ تهرآن، چاپخانه فرشیوه)

^(۲) چيايى شاھو، كو پشكەكە ژ سنسلە چيايى زاگروس، دكەفئە سەر توخىبى ھەردو
پاریزگەھین (كوردستان و كرمانشان) و بلندترین كئلیا پاريزگەھا كرمانشانى دەپتە
ھژمارتن و دكەفئە باكوری رۇژھلاتى قەزا (پاوه) و یى ل نىزىك رويبارى (سیروان).

شكاک ل وهلاتین عیراقی و تورکیایی و سوریایی ژی دژین.
شکاکین عیراقی یین ل پاریزگههین (ههولیر و سلیمانی)یی و ب
شیوهیهکی ژیک بژاله دژین، لی ل پاریزگهها (مویسل) وان
جههکی تایبهت ب خوفه یی هه، و ل مویسل نهو ب نافیی
(گهگرهه) دهینه نیاسین^(۱).

ئیلا شکاک لسه دو ئویجاخان دهینه دابهشکر، نهو ژی
(عهبدووی و کاردار)ن. هندی (عهبدووی)نه دبنه (۱۰) تیرهکین
(پس ئاغا، عهبدووی، کهچهلی، عهتمانی، ئیوری، شهکری،
چهرکویی، نهعمهتی، کهزنی، مامهیدی عهبدووی و مهندوک) و
هندی (کاردار)ن نهو ژی دبنه (۱۰) تیرهکین (پس ئاغایین کاردار،
نیيسان، خدری، خهلوفی، زهلان، فهنهک، مامهیدی کاردار، دری،
هناره و گهورک)^(۲).

۳/ ئیلا جهلالی: نهفه نافیی مهزترین ئیلا پاریزگهها (ئازهربایجانا
روژئاقا)یه ل ئیرانی، کو ل قهزاییین (ماکو، ئورمی، چالديران،
خوی، پولدهشت و شوت) د ئاکنجینه و باهرا پترا فی ئیلی یین د
ناف ئاخا تورکیایا نوکه دا و ل (ئارات و دیاربهکر و بهدلیس)ئی

^(۱) بۆ پتر زانیارییان بنیره: (موسوعة العشائر العراقية، جزء السادس، ثامر عبدالحسين العامري،

دارالشؤون الثقافية العامة، بغداد، ص ۱۰۲)

^(۲) مهردوخ دبیژت: (شکاک) یان (شاه کاک) یانژی (شهه کاک)، کو دبنه شهه هزار مال، ل
باکورئ سلیمانی و روژئاقایی دهریاچا ئورمیی، پینج تیرهکن، نهو ژی نهفهنه: (شکاک،
شکهفتی، موکری، شاولی(شاه وهلی) و بوتان). (بنیره: تاریخ مردوخ(تاریخ کرد و
کردستان)، تألیف: حضرت آیت الله شیخ محمد مردوخ کردستانی، جلد ۱، چاپ ۲، بپ ۹۹)

دژین. ئەف ئیله ژ چەند ئویجاخان پیک دەیت، وهک: (هه‌لیکانی، ته‌هنکانی، هه‌ساسورانی، بودیکانی، ره‌شکی، بره‌یکانی، میرسکانی، جونکانلی، دکارانی، هه‌یاسی، که‌شکی، دوتکی و کولینی).

٤/ ئیلا زهرزا: ئیله‌کا کۆچهرین پاریزگه‌ها ئازمربایجانا روژنا‌فایه، کو پتر ژ (٢١٥) مالانه و گهرمیانین وان قه‌زا (شنو)یه و ل هافینا ژی زۆمین خوه دداننه زۆزانین (کێله‌شین)ی.

٥/ ئیلا زهنگه‌نه: (معین الدین نطنزی) دبیزت: زهنگه‌نه ئیک ژ وان ئیلانه یین ب ده‌سته‌ه‌لاتا (ئه‌تابه‌کین لور) رازی بووین، و د (تذکره‌ الملوك) دا یا هاتی کو زهنگه‌نه ئیله‌کا تیکله‌یه ژ کورد و لورا.. شه‌ره‌فنامه ژی هه‌روه‌کی پیشتر هاتیه گۆتن وان ب (کورد) ده‌ه‌ژمیرت و نقیسه‌رین هه‌فچه‌رخ ژی چ گومان لسه‌ر کوردبوونا زهنگه‌نه‌یان نینه.

هه‌روه‌سا مه‌ردوخێ کوردستانی دبیزت بنه‌جها سه‌ره‌کی یا زهنگه‌نه‌یان کوردستانا عیراقی یه و ب تایبه‌تی (که‌رکوک، خانه‌قین، دۆرماندۆری کفری و ئیبراهیم خانجی و سوماک). ئی هه‌می ژیدهر هه‌فه‌ره‌ئینه کو ئیلا زهنگه‌نه ژبووی کو هاریکارییا پادیشاهین صه‌فه‌وی بکه‌ن یین ژ جهی خوه یی سه‌ره‌کی بار کرین و یین ل جهه‌کی نوی ئاکنجی بووین. هه‌ر چه‌وا بت ئیلا زهنگه‌نه ل ئیرانی، نوکه ژ بلی جهین نافئینای، ل دۆرین (سننه)

و ل پاريزگه‌ها (کرمانشاه)ی ژى دبه‌لافه‌نه. ئیلا زهنگه‌نه ژ چه‌ندین تیره‌کان پیکده‌یت، وه‌کی (بالاوه‌ند، جه‌لالوه‌ند، ئوسمانوه‌ند، شیخوه‌ند، نامیوه‌ند، نه‌حمه‌دوه‌ند، بیه‌توئیوه‌ند، پایروه‌ند، به‌ختیاروه‌ند، جه‌لیلوه‌ند، خالوه‌ند و کاکاوه‌ند).

۶/ ئیلا گه‌له‌ور: ئیک ژ ئیلین که‌فنین کوردستانا ئیرانی یه، کو بنه‌جها وان یا ل باژیری کرمانشاهی و قه‌زایین (گه‌یلانغه‌رب، سه‌رپول زه‌هاو، که‌ره‌ند، قه‌سرشرین و نه‌یوانغه‌رب)ا سه‌رب پاريزگه‌ها (ئیلام)فه و سه‌نته‌ری وان قه‌زا (گه‌یلانغه‌رب)ه و هنده‌ک ژى یین ل دهردورین (سه‌قز)ی.

نه‌ف ئیله دبه‌ بیست تیره‌کین (خالدی، شیانى، سیاسیا، کازم خانى، خه‌مان، تلش، گرگا، که‌لله‌پا، که‌لله‌جو، شوان، قوچمی، مه‌نصوری، نه‌لوه‌ندی، ماهیده‌شتی، هارون ئابادی، شاهینى، موشگیر، بوداق به‌گی، زه‌ینه‌ل خانى و که‌مره).

۷/ ئیلا شوهان: ئیک ژ مه‌زنتین ئیلین پاريزگه‌ها (ئیلام)ه. بنه‌جها سه‌ره‌کی یا فی ئیلی کۆمه‌لگه‌ها (شوهان)ه ل (۷۰)کیلومه‌ترییا ئیلامی، لی گه‌له‌ک ژ وان نوکه ل ئیلامی ب خوه د ئاکنجینه. نه‌و ب زارافه‌کی ده‌قه‌رکی یی تایبه‌ت دئاخفن کو دبیرنی (کوردییا شوهانى). نه‌ف ئیله دابه‌شى چه‌ند تیره‌کان دبت، وه‌کی: (به‌لوچ، شه‌ره‌ف، قیطول، کاوری، کلایوه‌ند و...هتد).

٨ / ئیلا مامش؛ بخوه (مامش) نافئ تیره که کا ئیلا (موکری) یه ل دهفهرا (پیرانشههر: خانئ)، کو لدویف سه ر ژمیریه کا که فن نهو نیژیکی هزار و پینج سه د مالا بوون. نوکه ژئ نهو ههر ل نهقهده (سلدوز)، شنو و پیرانشههرئ و کویستانین وئ و سه د و سیه گوندین سه ر ب فئ فهزایی فه دژین، کو هندهک ژ وان نهف گوندهنه: (پهسوه، سهروکانئ، خورنج، سهردهره، کیلهسپیان، جهلدیان، کانئ باغ، حاجی غلده، کندهره، کن دئ قولان، گردک سپیان، گرده بن، صوفیان، کانئ مهلا، ههوشین و بازارگه و...).

٩ / ئیلا مهنگور؛ نافئ تیره که کا ئیلا (موکری) یه، کو نهو ل (پیرانشههر، مههاباد و بووکان) ئ و گوندین نافههرا (مههاباد) و (پیرانشههر) ئ و ههتا دگههته سنورئ کوردستانا عیراقئ دبه لاقه نه و کارئ وان جوئیاری و پهزداریهه. نهف ئیله یا ژ شهش تیره کین (مروهت، نهمان، زیرن، شم، زین و خدر) پیئک هاتی و پتریا وان یئ دگهل تیره کا (مروهت) ل مههابادئ.

١٠ / ئیلا پیران؛ ئیله کا کوچه ریئ پاریزگه ها نازهربایجانا روژنافیه کو پتر ژ (١٢٠) مالانه و گهرمیانا وان فهزا پیرانشههر و زوژانین وان ژئ هیلا سنورئ یا کوردستانا ئیرانئ و عیراقئ یه ل ههمان قهزا.

١١ / ئیلا میلان؛ نهف ئیله ل ههردو پاریزگه هین (نازهربایجانا روژهلالت) و (نازهربایجانا روژنافا) دبه لاقه نه و وان باژیرکهک یئ

بسه ر قهزا (ئسكى) پاريزگهها نازهربايجانا رۆژهلالت)فه ئافاكرى
و نافي باژيركى ژى يى كرىه (ميلان). ئەف ئيله ب كرمانجى
دئاخفن، ئى نوكه پتريا وان ب زمانى توركىا نازهرى دپه يقن.
ههروهسا هندەك چه قين فى ئيلى ل سنورى قهزا (مههاباد)ئ
دژين. و ئەف ئيله ژ دوازده تيرهكان پيكدهييت، كو پرانيا وان
نوكه خودان خانينه و ئيىدى كۆچهرىي ناكهن.

۱۲/ ئيلا ههركى: ئيلهكا كۆچهراتين كورده. ئەف ئيله پتر ل دهفهر
رۆژئافايا پاريزگهها نازهربايجانا رۆژئافايا ئيرانى د ئاكنجينه و ب
زارافى كرمانجى دئاخفن.

۱۳/ ئيلا پنيانشى: ئەف ئيله ژى ئيلهكا كۆچهراتين كورده ل
پاريزگهها نازهربايجانا رۆژئافا، كو ژ (۷۱۰۰) مالان پترن و
گهرميانين وان باژيرين (سهلماس و خوي)نه و زۆزانين وان ژى
هيلا سنورييه د نيئبهره كوردستانا ئيرانى و كوردستانا توركىا
دا. نوكه پتريا فى ئيلى ل ههردو باژيرين نائفيناي بنهجهن و ب
زارافى كرمانجى دئاخفن.

۱۳/ ئيلا جاف: نافي وي ئيلى يه يا هزاران ساله ل بهر دانگا جيايى
(شاهو) و دهفهرين (كامياران، بلوار، جوانرو، سهريول زههاو و
رهوانسهر) ل كوردستانا ئيرانى و دهفهره (شههرهزور، حهلهبجه و
ههورهمان) ل كوردستانا عيراقى و ههردو رهخين رويبارى

(سیروان) دژین. ئەف ئیله دبنه دو چه قین (جافین مرادی) و (جافین جوانرو). کو جافین مرادی بخوه دبنه (۳۲) تیرهک و جافین جوانرو ژى (۱۵) تیرهکن.

ئیلیین لور

هەر چه نده نوکه نه خه لکهک و نه ژى ئەو بخوه، خوه ب کورد ل قه لهم نادهن و خوه ب ملله تهکى جودا ژ کوردان دزانن، لى هەر چه وا بت هیژ ئەم (لور) ان وهک چه قه کى ملله تى کورد دنیا سین و ئەو دبنه دو چه قین: (فهیلی: ههروهسا دبیزنه فان (لورین بچویک)) و (مامه سنی: یان (مام چه سنی) کو ب (لورین مهزن) ژى نافدارن).

(ئیلیین لور) ژى وهکی (ئیلیین کورد) ژ گه لهک ئیل و تیرهکان پیک دهیت، وهکی: (مامه سنی، بویر ئە حمهد، پاپی، بالاگریوه، جان بوزورگی، بهختیار، گمار، ماههکی، ئەنبارلو، بهیات، ساهی، ئارسان، ئاردهکی، بیھی، دیرکوهند، سه گوهند^(۱)، ئەو دلاوهند، شیخه وهند،

^(۱) ل سال ۱۹۲۹ئى زایینی (صادق خان)ئ سهرۆكى ئويجاخا (سه گوهند) ياغي بوو و پشتی وی شهپر دگهل هیژین لهشکه ری ئیرانی کری، شکهستن خوار و رهفی ههتا رۆژهکی ب دهستی کهسهکی ژ ئويجاخا (سورخه) هاته کوشتن. حوکمهتی ژى ئويجاخا وی چهوساندن و برنه دهقهر (شوش) ب رهخ روپبرائی (هرموشی) چه قه کی روپبرائی کهرخه) فه. (بنیره: مقدمه ای بر شناخت ایلهها و چادر نشینان و طوایف عشایری ایران، ایرج افشار سیستانی، نشر دانش، تهران، ۱۳۶۶، بپ ۴۲۷)

کاکووه‌ند، کیسه‌وه‌ند، زاراوه‌ند، بالاوه‌ند، جه‌لیلوه‌ند، باجلوه‌ند، مافی، سه‌عدوه‌ند و قه‌ره‌زنجیر^(۱).

زاراڤین لوری ژی چەند جۆرن، وه‌کی: (فه‌یلی، له‌کی، به‌ختیاری، لورییا ژیری و کومزاری)، ئی نوکه ئەو زارافه‌ به‌ز یین به‌رزه‌ دبن و هیدی هیدی یین د نافی زمانی فارسی دا دحه‌لیین.

ئیلین له‌ک

ئیل (له‌ک) تیره‌یه‌که ژ هۆزا (لور) کو سه‌ده‌زار که‌س بوون و ژبه‌رکو په‌یفا (له‌ک) رامانا (سه‌ده‌زار) دده‌ت، له‌و نافی وان کره‌ (ئیل له‌ک) ئانکو (ئیل سه‌ده‌زار که‌سی). نوکه ئەف ئیله‌ بخوه‌ یا مه‌زن بووی و یا بوویه‌ چوار ئیل، کو ئەو ژی ئەفه‌نه: (ئیل هه‌داوه‌ند، ئیل غیاسوه‌ند، ئیل بیرانه‌ند و ئیل چه‌هاردولی). بۆ نمونه ئەم دی لقی‌ره‌ باسی دو ژ وان ب تنی که‌ین:

۱/ ئیل بیرانه‌وه‌ند: ئیله‌کا مه‌زنا پارێزگه‌ها لورستانی یه، کو ئەو بخوه‌ دبنه‌ دو چه‌قیین (یار ئەحمه‌د و مال ئەسه‌د) و ئەف هه‌ردو چه‌قه‌ ژی دبنه‌ (۲۶) تیره‌ک، وه‌کی (مه‌راب، زه‌یدعه‌لی، بارانی، کوپ و...هتد). بنه‌جها سه‌ره‌کی یا وان یا ل ده‌قه‌را (دولفان) ل

^(۱) د باسی (زه‌نگه‌نه‌)یان دا ژی نافی هه‌ندک ژ فان تیره‌کان یی هاتی؛ واته‌ گه‌له‌ک ژ فان تیره‌کین لورا هه‌ر چه‌قه‌کن یان تیره‌که‌کن ژ زه‌نگه‌نه‌یین کورد.

باکوری لورستانی، ئی ئەو بخووە د بنه‌رەت دا خەلکی کوردستانا
عیراقا نوکە و دەفەرین سنوری یین کوردستانا ئیرانی و
کوردستانا عیراقی یا نوکەنە.

(ژان دیمورگان) پشتی سالۆخین به‌ژن و بال و سەر و چافین
وان دیار دکەت، دبیزت: ئەو گەلەک نیژیکی کوردانە (ئێ نه‌گو‌تیه
ئەو کوردن). ئەف چەندە ژێ بو هندی فه‌دگه‌رت کو میژوونقیس
هه‌فره‌ئینه کو ئەف ئیله ژ که‌فن دا ل سنورین کوردستانا عیراقی
و کوردستانا ئیرانی دژیان و به‌ری ملله‌تی (ئاری) به‌ینه د ئیرانی
و دۆرماندۆری وی دا، ئەف ئیله ل جه‌ی ناقئینای بوو.

ئەف ئیله سەرەرای بیه‌جه‌ا خووە یا نوکە کو دەفەرا
(چه‌غله‌وه‌ندی)یه، نه‌و یا ل گەلەک جه‌ین دی به‌لافه‌ بووی،
وه‌کی: (خوهره‌م ئاباد، دوره‌چه‌نگی، ئەلوارێ گه‌رمسیر، حوسه‌ینیه،
زاغه، سیمره^(۱)، ماژین ئەرمه، پولدوخته‌ر و ده‌شتا سیلاخور). و
هه‌روه‌سا ل دۆرماندۆری باژیرین (قوم، کاشان، وه‌رامین، گورگان
و خوراسان)ی ژێ دژین.

۲/ ئیلا چه‌هاردولی: دەفەرا چه‌هاردولیا قەزا (شاهین دژ) ه ل ژیریا
پاریزگه‌ها ئازەربایجانا رۆژئافا. چه‌هاردولی ژ لایئ نه‌ته‌وه‌یی فه
نیژیکی (لوری و ئیلام)یانن و داب و نه‌ریت و جل و به‌رگ و

^(۱) سیمره یان (سیمره) هه‌مان باژیرێ (به‌دره) یان (ده‌ره‌شه‌هر: داراشه‌هر)ه، کو نوکە قه‌زایه‌که
سه‌ر ب پاریزگه‌ها (ئیلام)فه. (بنیره: جغرافیای تاریخی شه‌رها، عبدالحسین نه‌چیری،
انتشارات مدرسه، چاپ اول، بهار ۱۳۷۰ شمسی، بپ ۲۹۵)

ستران و موزيكا وان ژ يا تورك و كوردا جياوازه. چه هاردولي، كو
ئيلهكا مهزنه ژ (۳۶) تيرهكان پيک هاتييه، وهكي: (چه هاردولي،
ورمزياريپين زيرينه، ورمزياريپين مردهوهر، يزهني، گروس،
زهندي و... هتد). نهو ب تني خزمابيني دگهل تيرهكين خواه
دكهن و ب پتر ژ پينجي هزار مالان هاتينه مهزنده كرن.

ئيلين كرمانج

ژ بلي كو (كرمانج) هوزهكا گهلهك مهزنه، كو ژير و ژورين وان
ههنه و ل كوردستانا عيراقى و ل مههاباد و بانه و مهريوان دژين،
ديسان دو ئيلين مهزنان ژى ل كوردستانا ئيرانى كو نهو ژى
(زهغه رانلو و عهمارلو) نه.

۱/ ئيلا زهغه رانلو؛ ئيلهكا كوچه رين پاريزگه ها نازهر بايجانا
روژنافايه و ل (سهلماس و ئورمى) دژين كو پتر ژ (۲۵۰)
مالان. پشتى (جهلالى، ميلانى، ههركى و مامش) ا پينجه مين
ئيلا في پاريزگه هي يه ب هژمارا خوهفه.

زهغه رانلو يانژى (زاخو – زاخوئان) سههرايى كو ناقى
فى ئيلى يه، ههروهسا ناقى مللهتهكى يه كو ل باكورى روژهلاتى
(شاهين دژ) و گوندين دهوروبه رين وى دژين و زمان و داب و
نهريتى وان گهلهك نيژيكى وان (زهغه رانلو) يانه يين بو

خوراسانا باکور هاتینه دویرئیخستن. لی جیلی نوکه زمانی خوہ
یئ ژ بیر کری و ب تنی ب زمانی (نازهری: تورکی) دپه یقن.
ئه ف ملله ته ل سهردهمی سه لجوقییان ل کوردستانا تورکیا و
عیراقی دژیان و هینگی نافدار بوون ب (چمشگزک)، لی ل
دویمایا دستهلالتدارییا صفه وییان و ههروهسا ل سهردهمی
(نادرشاهی ئه فشار) ناقی وان بوو (زه عفرانلو). پشکهک ژ فی
ملله تی ل سهردهمی شاه عه بیاسی صفه وی یین هاتینه
فه گوهاستن بو خوراسانی و نوکه ئه و ل سه نته ر و ده وروربه ریئ
باژی ریئ (نهیشابور، قوچان، شیروان، درگز و مه شه ه د) ئ
ناکنجینه ^(۱) و هندهک ژئ ل قه زاییئ نازمربایجانا رۆژناقا دژین و
پتر ژ هزار مالان ژئ ههروهکی هاتیه گوئن ل (شاهین دژ) و
گوندین ده وروربه ریئ وی دژین. زاراقی زه عفرانلو یان کوردی یه
و ههروهکی هاتیه گوئن هه تا سهردهمی سه لجوقییان ژئ ئه ف
ئیله ل ده فهر و باژی ریئ (زاخو/ کوردستانا عیراقی) دژیان، لی ل
سهردهمی دستهلالتداریین صفه وی و ئه فشاری هژمارهکا زور ژ
فی ئیلی ژ (زاخو) هاتنه مشهخت کرن و تیره کهک ب تنی ژ وان
کو نوکه نافدارن ب (موسولانلو) ل ده فهر ریئ نازمربایجان و
شاهین دژئ هاتینه ناکنجی کرن.

^(۱) ل سالیئ ۱۹۲۱ئ هه تا ۱۹۲۶ئ زایینی خانین زه عفرانلو یان فهرانره واییا (قوچان) ئ گرتبوونه
دهست خوہ، لی پشتی شهر د نافهرا وان و حکومتی دا چیپووی، هاتنه ئیخستن. (بنیپره:
خاطرات یک سرباز، حیدر قلی بیگلری، تهران، ارتش شاهنشاهی، ۱۳۵۰، بپ ۱۳۴ و ۱۳۵)

۲/ ئیلا عه ممارلو؛ ئەو ژى ھەر چەقەكى (زەعفەرانیلو) یانن و لسه ر داخوذا (شاه عەبباسی ئیكى یى صەفەوى) ژ دەقەرین کرمانجنشین چوو بوونه (وهرامین/ نیژیکی تەهرانی)، لی پستی دو سالا ئەو و (زەعفەرانیلو) و ھندەکیڭ دی کو نوکە ب (شادلو و کەیانلو) د ناقدارن و نیژیکی پینجی ھزار مالا بوون ھاتنە قەگواستن بو خوراسانی، کو شاه عەبباسی چەند مەرم پی ھەبوون، ژ وان:

- ۱/ ری گرتن ل ھندەك شورەشین کوردان ل روژناقایى ئیرانى.
- ۲/ ب ھیزئیخستن و ورەبەرزکرنا لەشکەری دەولەتا صەفەوى.
- ۳/ بەرگریکن ژ ھیرشین (ئوزبەك) و (تورکەمن) ان ل خوراسانی^(۱).

و پاشان ل سەردەمی (نادرشاهی ئەفشار) ژى ئەو چوو بوونه کنارین کویستانین (سفید رود)، کو نادرشاهی ژى ھندەك مەرم ژ فی کوچاندنی ھەبوون، وەکی:

- ۱/ بەرگریکن ژ سنورین ئیرانى ب گشتی و ل ھەمبەر روسیا تەزاری ب تایبەتی.
- ۲/ ری گرتن و تەنبیھکرنا ھندەك ئویجاخ و تیرەکان ژ بەر سەرکەشی و سەرھلدانین وان.
- ۳/ دانانا فەرماندەھییەکا لەشکەری.

(۱) بو پتر زانیاریان بنیرە: (کوچ نشینی در شمال خراسان، محمد حسین پاپلی یزدی، مشهد،

٤ / پشت گهرمکرن و بهیزئییخستنا لهشکه ری خوه ژبوئی کو پتر
بهردهوام بت ل سهر هیرشکرئین خوه یین لهشکه ری و دا
باشتر کورسیکا خوه یا دهستههلاتی بیاریزت.

مهسعود خالد گولی

٢٠١٠/١/٢١

ئىل و ئوچاخىن كوردا ل كوردستانا ئيرانى

دهسپىك:

سوپاسيىن بى پايان بو وى خودايى باشن يى ژ تىكه لكرنا ئاف و ئاخى، خودزايى پاكى مرؤقى ئافراندى و ژ نه ژادى وى چهندين مللت و نه ته وه ژ نه بوونى ئينايه قادا هه بوونى (هو الذى خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجا و بث منهما رجالا و نساء)⁽¹⁾ و نه و هيژايى په سندانى يه يى دهسته كين كو ب سنجين خودفه ژ ههف جياواز، و هوزين خودى خهسله تين ژ ههف جودا، ژ نه ژادى وى هيژاي چيكرين (وجعلنا شعوبا و قبائلا لتعارفوا)⁽²⁾ .. و سلافين بى پايان ل تيشكين نوپرها خودى و ل سهروكانيا دوپماهيى يى ئافرندهرى ئهرد و ئهسمانا و ل شهرفا بهرهبابين ئادم و حهوايى و ل سهروهرى هه مى په يامبه ران (محمد - سيد الكونين و الثقلين)⁽³⁾ و الفريقين من عرب

⁽¹⁾ يا هاتيه وهرگرتن ژ قورانا پيرؤز، سورماتا (نساء) ئايهتا (1) ئى، لى تمامهتيا ئايهت ب فى رهنكى يه: (يا ايها الناس اتقوا ربكم الذى خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجا و بث منهما رجالا كثيرا و نساء...)

⁽²⁾ قورانا پيرؤز، سورماتا (حجرات)، ئايهتا (13) ئى.

⁽³⁾ مهبهست ژ (سيد الكونين و الثقلين) ئانكو مهزنى همرودو جيهانين (بهرزده و دونيايى) و (مرؤف و نهجنا).

وعجم(ص) العرش ما طلعت شمس ومالاح نجمه في دجى الظلم). و نهرمه په یقین ژ دل و جان و مه زناهیای خودایی و به هشتی لسهر جانی وی پیغه مبهری پاکمه ردی خوده شمرؤفی هه قالی باشان بن (ساده لاترید الا رضی الله کما لاترید الا رضاها لم یکنوا للعرش الا کنوز اخافیاہ سبحان من سواها و بعد...).

ل فان رۆژین پیروژ ب بریارا بلندا [هومایون شاهینشاهی جیهانپه ناه، پشته قانی وهلاتی و ملله تی و پاریزقانی دین و دهوله تی، سیبه را پیروژا زاتی خودی و هیقینی ناسایش و ئیمناهی، شاهینشاه (صاحبقران)^(۱) و ویرسی تانج و تهختی که یانیان، سولتانی سولتانان و خاقانی خاقانان، بارانا بی فهبر و شییری عه شیرهتان، قه لهمی قهزا و قهدهران، یاریدهری ئیسلامی و سهرکه فتیی نافداران (ابو النصر ناصرالدین شاهی قاجار) یی کو هیشتا بو دینی و ئیسلامی هاریکار و بو شکاندنا بو ت(صنم)ان شکینه ر.. و ریكخه ری کاروبارین دین و ملله تی و شهنگستی وهلاتی و دهوله تی، پاسه وانی وهلاتی و سهروک و ریقه به ری به نیین خودی،

^(۱) شاهینشاهی صاحبقران، هه مان (ناصرالدین شاهی قاجار) ه کو ل (۱۲۱۰/۴/۲۵) ئ هه تافی هاتیه سه ر دونیایی و ل سالا (۱۲۲۸ هه تافی) واته پشتی (محمد شاه) ی دبه جواره مین شاهی سنسلا قاجارییان ل ئیرانی. به ری ئه و ببه شاه دگوتنی (ناصرالدین میرزا) و دهمی ئه و دهسته لاتدار دگوتنی (صاحبقران) و پشتی هاتیه کوشتن زی گوتنی (شاهی شهید). ئه وی پتر ژ هه می شاهین قاجارییان شاهاتی یا کری، چونکی هه تا ئه و ب دهستی (میرزا رضای کرمانی) ل (۱۲۷۵/۲/۱۲) هه تافی هاتیه کوشتن زی، هیژ ل سه ر تهختی دهسته لاتی بوو کو دبه (۶۴) سال، و ئه و ئیکه مین شاهی ئیرانی یه کو بیرهاتنین خوه نفیسین. (بنیره: ناصرالدین شاه قاجار(حکایت پیر و جوان)، کورش منصور، تهران، مؤسسه

میلی دروستی ترازییا دادقانیی و وژدانی و شلافا ئەدەبکرنا زەند و باسکین سته مکار و ته عداکەران (ذوالکوکب المسعودة والمقامة المحمودة) شاهینشاهزادهیی مهزن (ظل السلطان - مد ظلّه العالی) ^(۱)، فه رمانهک یا دەرکهفتی، کو نافیی عه شیرهت و نیل و بنه مالین کو د ناف سَنور و ناخا کوردستانی دا(واته ئەوین کو ل ژیر سنوری دهسته لاتا حوکمرانیا کوردستانا ئیرانی ^(۲) بنه جه بووین)، ژ بیاباننشین و گوندی و کۆخنشین و چادرنشینان، بگره ژ کوردا و کهسانین دی، ب هژمارهکا بنه جه یانژی ته قریبی، دی بو وه دیار کهین کا چهند کهسن و دی دیار کهین کا ژ چ نه ژاد و بنه کۆکن و ره و ریشالین پیشینیان وان دیار کهین، دگه ل میژوووا فه گوهاستن و جیبه جیکرنا هه ره هۆز و نیلهکی ژ جههکی بو جههکی دی، و کا د بنه رهت دا ژ کیژ بنه مال و نه ژاد و ئویجاخ بووینه و لسهر کیژان ریباژی بنه جه بوون و کهسانین ژ بنه مالین وان، نوکه لسهر کیژ ریباژینه، و کا لسهر دهمی کیژ پادیشاهی و ب فه رمانا کیژ سولتانی و ژ بهر چی ئەو ژ جهی وان یی سهرهکی دویر ئیخستینه و برینه جههکی دی، و

^(۱) ل فییره مه بهست ژ (ذوالکوکب المسعودة والمقامة المحمودة، ظل السلطان) ئانکو (بابی مه سعودی، کو هه مان ناصرالدین شاهه) کو (مه سعود) نافدار بوو ب (ظل السلطان: سیبه را سولتانی). (مسعود) ل سالا (۱۲۶۶) ئی کۆچی ل ئەسفه هانی هاتبوو سه ر دونیایی و ل سالا (۱۳۳۶) کۆچی مریوو و کورپی مه زنی (ناصرالدین شاه) ی بوو، لی چونکی دهیکا وی نه (قاجاری) بوو، لهو ئەو نه بوو جیگری بابی خو، به لکو (مظفرالدین شاه) ئی برایی بجویکت بوو جیگری بابی و پشتی مرنا بابی خو بوو شاهی ئیرانی ژی.

^(۲) نفیسه ری دهستنفیسی د فی په رتووکی پتر باسی (پاریزگه ها کوردستان: سننه و دۆرماندۆری وئ) و هندهک جار ان ژی (کرمانشاه) ئ دکهت.

دی ئەگەر ئافکرنا هەر ئیله کی و ئویجاخه کی کا ژ کیفه هاتییه دیار کهین، و کا نوکه ل کیفه بنه جه بووینه؛ ئه ری ل گوندان؟.. یان ل بیابان و دهشتا؟.. یانژی ل چیا؟.. ئه ری وان زۆزان و گهرمیان هه نه یان نه؟.. ئەم دی فان پیزانیان د (کتابچه وافی و دفتر رساله کافی) دا نفیسین و ئیکسه ر دانینه بهر خزمه تا جه نابی هیژا (ضلیع الدوله) ی^(۱) کو وهزیری تایبه تی چاپ و وهرگیپانی یی جه نابی هومایونی یه؛ چونکی ب دویمایه ئینانا فی خزمه تی یا که تیه د ستوی فی (حه قیری پر ته قصیر) دا، هه رچه نده سه رمالی من کیمه و من شیان نینن ژی، ئی من ئەف فه رمانه ب (فرض العین) زانییه و ئەز یی ده ست ب کار بوویم.

ب بوچوونا (مرآة صفای ارباب، فطنت و ذکاء واصحاب) یا دیاره و دهان به لگه یین ههین، کو هه می ماله زن و هوژ و بنه مالین بنه جهین کوردستانا ئیرانی ژ بلی (سادات) یین^(۲) پایه بهرز و چه ند مالین کو ژ نه ژادی (طوس نوذر) ینه و د فان بهر په ران دا ب (خودانین پیلاقی زپیرین)^(۳) ناقدارن و هنده کین کیم ژ بنه مالین دی کو ل کوردستانا ئیرانی بنه جه بووینه، ئەفین مایه هه می ژ

^(۱) ضلیع الدوله: نافی وی یی دروست (مرتضی) یه و کوری (قولیخان منخر الدوله) یه.

^(۲) سادات: ئەو که سن یین شه جه را خوه دگه هیننه پیغه مبه ری (س)؛ چونکی ئەندامین بنه مالا پیغه مبه ری (س) ب (سید) و (سادات: کۆما په یقا سید) یان (شریض) و (اشراف: کۆما په یقا شریف) بهر نیاسن.

^(۳) (طوس) یان (توس): ئیک ژ په هله وانی مهنین شاهناما فیردهوسی و مهزنی سوپایی ئیرانی یه و نافداره ب (زرینه کفش: پیلاژ زپیرین). بابی وی (نوذر) شاه ئیرانی بوو، کو د شه ری دگه ل (تورانیا) دا ب ده ستی (نه فراسیاب) ی هاتبوو ئیخسیر کرن و پاشی کوشتن.

مللهتئ کوردن، لهو بهری دهست ب ئهجامدانا فی ئهرکی بکهه، پیدفی بوو کو پیشهکیهکی بینم و تیدا ب باوهری سنورین ئاها کوردستانی و ئهصل و نهسهب و نهژادئ کوردا و چهق و هوژین کو ژ کوردان دهرکهتین دیار بکهین و پاشی ئیل و مالهزن و ئویجاخین کو نوکه ل ئاها کوردستانینه خویا بکهین کا ژ کیژ ئویجاخ و ئیل و هوژینه.

لپهی وان، ئافاهیئ فی پهرتووکی ژ پیشهکیهکی و چهند بابهتان پیک هات، کو دئ ب ریژ و لپهی پیتین ئهلفابیئ، ههر ئیلهکی د بابهتهکی تایبهت دا دیار کهه. پیشهکی پیکهاتیه ژ فان سی پشکان:

پشکا ئیکی/

جه و وهلاتئ کوردان نیشان ددهت و سنورئ کوردستانا ئیرانئ دئ خویا کههت، ههروهکی دانهرئ (نزهة القلوب)⁽¹⁾ و نفیسهئ (شهرفنامه)یی، کو (شیخ شرف الدین بدلیسی)یه، سنورین وئ یین دیار کرین، کو کوردستان وهلاتهکی پان و دریژ و ههریمی یه، ب دروستاهی و بی شاشی دریژیا وی ژ چیایین کویستانی یین لورستانا مهزن⁽²⁾ و دهسپکا خالا (فارس)⁽³⁾ و دویمایا جزیرئ و

⁽¹⁾ نزهة القلوب: نافئ پهرتووکا جوگرافیناس (حمدالله مستوفی)یه کو ل سالا (۷۴۰)کۆچی هاتیه نفیسین.

⁽²⁾ هههدهم دگهل دهههه شهگرییا مهغۆلان (لورستان) ببوو دو پشکین (لورستانا مهزن و لورستانا بچویک)، کو لورستانا مهزن نافهکی میژوویی یه بو (کههگیلویه و بهختیاری) و لورستانا بچویک زی هههه پاریژکهها لورستانا نوکهیه.

⁽³⁾ فارس: هههه پاریژکهها فارسه، کو باژیرئ (شیراز) دبته سههتهرئ وی.

(لوت)ی^(۱) و ئەرمەنستانا ئوسمانی یە کو ژ ویژی هەتا (قسطنطنیة) بیست قوناغ ژ قوناغین کاروانییان تی نینه^(۲) و پانییا وی ژ چان و رهخین (ئهقسقه) هەتا کناری باکوژی بهغدا و عەرهبستانی یه^(۳).

ل دویماییا دهستههلاتدارییا بهننی عههباسیان (نصیرالدوله احمد ابن الروان الکردی) بهربزاری دهستههلاتداری فی دهفهره د نافبهرا سنورین دهستنیشانگری دا بوو، کو دگۆتنی (کوردستان) و خهلکی دگۆتنی (سولتان) و سکهکی ژ ی ب ناقی وی هاتنه چیکن. پاشی ب فیانا زهمانی و ل ههر جه و دهمهکی ئەو خونکار (حاکم) بوو فهمانهوا و بوو مهزنی بنهمالان و گهلهک رۆژین بی فهپر و لدویف ئیک ببوو فهمانهوا یی پارچهیهکی ژ فی ئەردی و نوکه هندهک ژ فی وهلاتی بهرفرهه و بهرین یی بوویه پشکهک و تمامهکری ئاخا وهلاتی مهزنی ئیرانی و هندهک ژ ی بوویه پشکهک ژ وهلاتی مهزنی ئوسمانی.

پشکا دووی/

سهبارهت نهژادی کوردایه، دا نهپهنی و نخامتی نهمینت. گۆتین دیرۆکنفیسان سهبارهت نهژادی کوردان ژ ههه جیاوازن، ههروهکی

(۱) لوت: ناقی بیابانهکی یه ل باکوژی رۆزهلاتی فهزا کیمران ل ئیرانی.

(۲) قوناغ: یهکهیهکا پیفانی بوو ل سهردهمین کهفن، کو ئەو زی دهمی کاروانییان ددا ری و ههتا بیهنا خوه فهکریان، واته دگۆتنه ههر بیهنهه دانی (قوناغهک)، کو د نافبهرا (۶ ههتا ۸) فهرسهخ یانژی (۳۶ ههتا ۴۸) کیلومیتران دا بوو. (بنیره: جغرافیای تاریخی شهرا، عبدالحسین نهجیری، انتشارات مدرسه، چاپ اول، بهار ۱۳۷۰ شمسی، بپا ۴۳)

(۳) مهبهست ژئ عەرهبستانی ئیرانی یان ههمان (خوزستان) نوکهیه.

هندەك یی ل وی باوەری کو (کورد) ژ نهژادی (کوردی)^(۱) نافدارن، کو ل سه‌ردهمی (زوححاک)ی عه‌ره‌ب، هه‌روه‌کی نافداره و هاتیه نفیسین، کو هه‌ر روژ بو تیرکنا مارین کو لسه‌ر ملین وی شین بووین که‌سه‌ک ب دو‌ر (نوبه) دهاته کوشتن و مه‌ژیی سه‌ری وی ددانه مارا.. هه‌ر روژ لدویف ئیک دو که‌سین بیچاره راده‌ستی (خوانسالاری)^(۲) دکرن دا ئەو سه‌ری وان بکه‌ته نیچیر بو هه‌ردو مارا.. هه‌روه‌کی زانایه خوانسالار که‌سه‌کی خوه‌شمرۆف بوو، له‌و هه‌ر روژ ری‌ک بو که‌سه‌کی ژ وان خوه‌ش دکر دا بره‌فت و ل شوینا وی مه‌ژیی سه‌ری میه‌ه‌کی دگه‌ل مه‌ژیی سه‌ری که‌سه‌کی دی دبره‌نک (زوححاک)ی و ددا مارا. و که‌سین فیرابووی، ل ده‌شت و چۆلین دویره‌ست و د کونجین شکه‌فتان فه‌ خوه‌ فه‌دشارتن. ده‌می دو‌ر که‌هشتیه وی یی نافدار ب (کورد)، خوانسالاری ئەو دا ره‌فاندن بو ناف کویستانا و چیایین کو نوکه‌ نافدارن ب (کوردستان) و هینگی ناهه‌دانی لی نه‌بوو و خوه‌ ل وی‌ری فه‌شارتن. پاشی گه‌له‌ک زارۆک ژ وان بوون و پشتی گوه‌نیل و زی‌ده‌بوونا زارۆکان، بنه‌مالا وی ب نافی وی به‌رنیاس بوو و دناف بنه‌مالین دی دا ب زیره‌کی و چه‌له‌نگیی نافدار بوون، هه‌روه‌کی نفیسه‌ری (شه‌ره‌فنامه‌یی) شیخ شرف‌الدین بدلیسی) یا فه‌گوه‌استی، کو ده‌می (خسرو په‌ره‌زین)ی شاه‌ی عه‌جه‌مان نامه بو پیغه‌مبه‌ری(س) نفیسی، گو‌ت: "من که‌سه‌ک

(۱) مه‌رم ژ (کوردی نافدار) هه‌مان (کاوه‌یی ناسنگه‌ر)ه.

(۲) خوانسالار: خوارن چیکه‌ر(طبناخ)

دقیقت کو د ماوهی بیست روژان دا ئهفی نامهیی ژ (مه‌دائن)^(۱)
 ببهته (مه‌دینه)یی. کهس ناماده نه‌بوو، هه‌تا کهسه‌کی کورد په‌یدا
 کرن کو ناماده‌بووی فه‌رمانا خسروی ب جه بینت و وی د ماوهی
 بیست روژان دا ئه‌و نامه‌گه‌هاند هه‌فالین کو د خزمه‌تا پیغه‌مبه‌ری
 دا بوون. ئه‌و گه‌له‌ک مه‌نده‌هوش بوون کو چه‌وا وی د فی ماوهی
 کیم دا ئه‌ف ریکا هنده دریز برییه. پیغه‌مبه‌ری(س) که‌رم کر و
 گوټ: (ئه‌فه ژ ملله‌تی کوردانه).. و پاشی گوټ: (خودایی مه‌زن ئه‌و
 هیژ و شیان و زیره‌کی و چالاک‌ی بیین کو داینه فی ئویجاخی، کیمر ژ
 وان بیین داینه ئویجاخین دی، به‌لی حکمه‌تا زیده یا خودی وده‌سا یا
 چه‌ز کری کو دوبه‌رمکی و هه‌فلژی و شه‌ر بکه‌فته د ناقبه‌را فی
 ئویجاخی دا، داکو ئویجاخین دی ژ خرابی و نه‌یاره‌تیا وان ئیمن
 بمینن و هه‌رده‌م مژویلی شه‌ر و قه‌ره‌شی بن دگه‌ل هه‌قدو و شه‌ری
 ئویجاخین دی نه‌که‌ن).

لی گوټنا دروستتر ئه‌وه یا (احمد بن خلکان) د میژووا خوه‌دا
 تو‌مار کری و ئه‌و ژی ئه‌وه، کو (ابو عمرو ابن عبدالله) دانه‌ری
 په‌رتووکا (استیعاب در کتاب قصد و امم) کو لدور نه‌زادی عه‌ره‌ب و
 عه‌جه‌مان یا نقیسی، دبیزت: "کورد ژ نه‌زادی (عمرو مزیقا)ینه، کو
 کوپه‌ک بوو ژ کوپین شاهی یه‌مه‌نی و ب بو‌رینا روژان، ژ وه‌لاتی

^(۱) هه‌مان بازیری (تیسفون) ه‌ل وه‌لاتی عی‌رافا نوکه، کو پایته‌ختی ئه‌شکانی و ساسانیان بوو.
 به‌ری ئه‌ف بازیره ژ چه‌فت بازیران پیک ده‌ات، له‌و دگوټنی (سبعه مدائن)، لی بو سانا‌هی
 بکارئینانی په‌یقا (سبعه) هاته‌لادان و (مدائن) ب تنی ما لسه‌ر زمانان. ئه‌و چه‌فت بازیر
 زی ئه‌فه بوون: (تیسفون، ئسبانبه‌ر، رومیه، به‌هرسیر، سابات، سلوکیه و به‌غداد)

یہ مہنّی رھقیبوو و ل ناخا کوردستاناتا بنہجھ بیوو و ل ویرئ
زارؤکین وی یین زیدہ بووین، ہہروہکی ہؤزانقان دبیرت:

لعمرك ما الاكراد من نسل فارس

ولكنه من نسل عمرو ابن عامر

و (عامر) ئ بابکائی کوردا ژ بہر زیدہییا بہخشیش و دان و
مہردینیئ ب ناسناقئ (ماء السماء: ئاقا ئہسمانا، باران) ناقدار بیوو،
ہہروہکی مہولہوی(رہحمہتا خودئ ئ بت) دبیرت:

آسمان شو ابر شو باران ببار

آب اندر ناودان ناید بکار

ناودان ہمسایہ در جنگ آورد

آب باران باغ صد رنگ آورد

(ئہوس و خہزرہج) کو ہہقال و ہاریکارین پیغہمبہری(س)
بوون ژ نہژادئ (عامر)ینہ، ژبہرکو (عمرو)یی کورئ وی ہہر رؤژ دو
جلکین نوی یین خہملاندی دکر نہ بہرخوہ و ل خوہ نہدگرت کو
وان پیشکیشی ہندہکین دی بکہت دا وان بکہنہ بہر خوہ، ب شہف
ئہو جلك ددراندن و ژ بہر فئ چہندئ ژئ ناقدار ببوو ب (مزيقا)،
ہہرچہندہ (ابوالقاسم فردوسی) ناخفتنا ئیکئ ب دروستتر زانییہ،
دہما د (شاهنامہ)یی دا دبیرت:

دو مرد گرانمایہ و پارسا

دو پاکیزہ از گوہر پادشاہ

دگر نام کرمایل پیش بین

یکی نامش اربابل پاک دین

سخت رفت هرگونه از بیش و کم	چنان بد که بودند روزی به هم
وز آن رسمهای بد اندر خورش	ز بیدادی شاه و از لشکرش
بباید بزی شاه رخت آوری	یکی گفت ما را بخوالیگری
یکی را توان آوریدن برون	مگر زین دو تن را که ریزند خون
خورشها باندازه پرداختند	برفتند و خوالیگری ساختند
گرفت آندو بیدار روشن روان	خورشخانهء پادشاه جهان
بشیرین روان اندر آویختن	چو آمدش هنگام خون ریختن
گرفته دو مرد جوانرا کشان	از آنروز بانان مردم کشان
ز بالا بروی اندر انداختند	دمان پیش خوالیگران تاختند
پر از خون دو دیده، پر از کینه سر	پر از درد خوالیگران را جگر
ز کردار بیداد شاه زمین	همی بنگرید این بدان آن بدین
جز این چارهراه نشناختند	از آندو یکی را بپرداختند
بر آمیخت با مغز آن ارجمند	برون کرد مغز سر گوسفند
نگر تا بیاری سر اندر نهفت	یکی را بجان داد زنهار و گفت
ترا در جهان کوه و دست است بهر	نگر تا نباشی بآباد شهر
خورش ساختند از پی اژدها	بجای سرش ز آن سر بی بها
از ایشان همی یافتندی روان	از این گونه هر ماهیان سی جوان
بدانسان که نشناختی که کیست	چو گرد آمدندی از ایشان دویست
بدادی و صحرا نهادیش بیش	خورشگر بر ایشان بزی چندومیش
کز آباد بر دل نیایدش یاد ^(۱)	کنون گرد از آن تخمه دارد نژاد

(۱) نهف پارچه هوزانه همی چیرؤکا (کاوه و زوحاک)ی فه دگپرت، لهو من نهفیا همیی
 وهرگپرمه سهر زمانئ کوردی، ئی ریژا دویمایی و ریژا دویقرا کو نفیسهری نه نفیسه، ←

د ناف بڼه مالین کوردان دا سولتانین دادگهر و خودان نارمانج و
هرمانرپه وایین هزرمه ند و دلیر یین ههین، وهکی سولتان (صلاح
الدین ایوبی) کو (مصر و بیت المقدس و شامات و مکه و...) دوباره ژ
فرهنگیان^(۱) جودا کرن و کیشانه ژیر دهستی خه لیفین بهنی
عهباسی.

ههروهکی د نقیسارین روژانه یین میژوویی دا و ب شه هدهکیا
دیدهفانین ب باوهر، خه سله تین قهنج و سالوختین باش د دهرحه ق
وی سولتان ی هیژا دا هاتینه تو مارکرن، و پرانیا زانایین ئیسلامی
ئه و یی هژمارتی وهک هه لبرارتیی خه لیفین راشدی، و یی ب
هیژاترینی شهرفانان د ریکا دینی پروژ دا ب ناف کری.

ژ نه فی و بڼه مالا فی سولتانی گه لهک که سین نافدار یین ههین،
ههروهکی د میژوویین (مصر و بیت المقدس و شامات) دا هاتیه
نقیسین.

← لی من د فی پهراویزی دا یا ئینای، مه ره ما نقیسه ری و فیردهوسی ههردووان خویا

دکه ن، لهو دئ بهس ههردو دیران ب تنی وهرگپریم، ئه و ژی:

کنون (گرد) از آن تخمه دارد نژاد کز آباد بر دل نیابدش یاد

بود خانه هاشان سراسر پلاس ندارند در دل ز یزدان هراس

ئانکو: نوکه نهژدای کورد بهرهبابین وی که سینه (ئانکو بهرهبابین کاوهینه؛ چونکی بهری
فان ریزکان پهسنا کاوهی دهیته کرن)، کو د دل خه لکی را ناییت ل جو جهه کی باسی
وان (کوردان) بکه ت، لی خانین وان (کوردان) هه می ب رایپخان رانیختینه و د دل خوه دا
ته نانه ت ئه و ژ خودی ژی ناترسن.

^(۱) بهری و ب تاییه تی ل سه رده می په هله فییان ژ بهر نه ناگه هییا خه لکی ئیرانی، دگو تنه
ئه وروپایا نوکه: (فرهنگ).

پشکا سیپین/

بابهتهکی کورت بهس تیر و تهسهله ل دۆر ئیل و هۆزین مهزنین کوردان، کو ئویجاخین دی پشکهکن ژ وان و یین گههشتینه وان:

(۱) ئویجاخا کوردین ئهردهلانی: ژ نهژادی (بابا ئهردهلان)ینه، کو هندهک ژ وان گهلهک وهختا دهستههلات یا ل کوردستانی کری و نوکه ژ ی پرانیا وان ل کوردستانی بنهجهن.

(۲) ئویجاخا ئهلوار: کو جه و واری وان ژ ئهسفههانی بگره ههتا سنورین عهردهبستانا ئیرانی و ژ ههمهدانی و دهسپیکا ئاخا عیراقا عهجهم بگره ههتا دگههته سنوری عیراقا عهردهبانه^(۱) و هندهک ژ یین ل قهزوینی و یین دی ب بۆرینا چهند چهرخان یین ل جهین لابهلا بنهجه بووین.

(۳) ئویجاخا کرمانجان: کو نافدارن ب (بابان) و بنهجهها وان (کهکوک، سلیمانی، شههرهزور، کویه، حهریر و ساوجبولاغا موکری)نه^(۲) و هندهک ژ یی ل (بانه)^(۳) کو کۆمهلگهههکا گوندین کوردستانا ئیرانی یه.

(۱) عیراقا عهجهم: نافی میژووویی دهقههدهکیه ل سهنتههری ئیرانی د نافههرا جیایی (زاگروس و ئهلبورز) و بیابانا (کویر: کههیر) دا، کو پاریزگههین ئهفرۆکه یین (ههمهدان، ئهسفههان، باختههران، ئیلام، چههار مهحال و بهختیاری، کوردستان، زهنجان، لورستان، تههران، کاشان و پاریزگهها نافین) دکهفنه د فی دهقههری دا و ژ بلی فی نافی ههروسا ب (ئیهالمت جبال) ژ ی نافدار بوو. و (عیراقا عهردهبان) ژ ی وهلاتی (عیراق)ا نوکهیه. (بنیره: جغرافیای تاریخی شهرها، عبدالحسین نهچیری، ژیدمیری بهری، بپ۲۸۴)

(۲) ساوجبولاغا موکری: باژیری (مهاباد)ا نوکهیه.

(۳) بانه: باژیرکهکه ل کوردستانا ئیرانی، ل روژنافایی باژیری سننه.

۴) ئويجاخا گۆران: كو پړانيا وان ل (كرمانشاه و كوردستانا ئيراني) بنهجهن.

۵) ئويجاخا لهك: كو پړانيا وان ل (كليائي، كرمانشاه، هممه دان و كوردستانا ئيراني) بنهجهن و كيّمهك ژ وان ژي ژ بهر گرفتاريين روژگاري، هاتينه فهگوهاستن بو ئهسفههاني و ل ويړئ بنهجه بووينه.

۶) ئويجاخين مافي و نانهكەلى^(۱): كو ئيكم بنهجه وان دوړماندوړي زوزانين رهواندز و ههولپرا ئاخا ئوسمانى و ساوجبولاغا موكرى يا ملكى ئيراني بوو و ژ بهر زيدهگافي و سهپرپچييان ب فهرمانا خودئ ژئ رازى عهباسئ صهفهوى ئه و يين كوچبهر كرين و يين ل باژيرين (رهى) و (شههريار) و (قهزوين)ئ جيوار كرين.

۷) ئويجاخين كردوسى و ئيزدى: كو بنهجه وان د وهلاتئ ئوسمانى دايه ژ مويسل ههتا ميړديني و ژ دياربهكرئ ههتا حلههبي، كو (العيان بالله) ئه و (شهيتان)ى ب خودايئ خوه و (يهزيد)ى ب پيغهمبهري وى دزانن، لئ خودايئ ژ فى رنگى، دئ پيغهمبهرين هوّسا ژى بسهرفه بن. و ئه و ههگهر موسلمانهكى ببينن و بشيئئ، دئ وى كوژن^(۲).

^(۱) ئويجاخا مافي: يين ل باكوړئ روژنافايئ باژيرئ كرمانشانئ، و هندهك ژئ يين ل دينه وهر و چه مچه مال و جهليلوهند و هندهكئ دى ژئ يين چووينه قهزوينئ. و ئويجاخا نانهكەلى يين ل دهفهر (دينه وهر و بيلوار).

^(۲) ب خوه هيچ راستيهك بو فى چەندئ نينه؛ چونكى ئيزدى نه په يگرين (يهزيدئ كوړئ موعاويهئ) نه و نه ژى شهيتانى ب خودايئ خوه ناس دكەن، بهلكو ئه و ژى خودايئ ئيكانه يئ بئ ههفتا دپهريسن، لئ ل جهم وان (شهيتان) باشتريئ فريستانه. ←

۸) ئويجاخا جاف: كو پړانيا وان ييڼ د بن كوين(خيښت)انښه و
دچنه زؤزانا و دزقرنهفه گهرميانا و وان ئاكنجيبوون د خانيان
فه بوّ خوه نهههلبژارتية.

۹) ئويجاخا لولو: كو جه و واري وان يي ل رهخي چيايهكي ب نافي
(زنكار) د نافي ئوسمانيان دا.. ئهو د جوامير و بي بهلانه، و ژ بلي
كار و جوّتياري چ كارهكي دي ناكهن. ئهو خوه ب ئافاكرنا خانيا
و خواندنې و دسته بهركرنا كه لويه لانښه مژويل ناكهن.. چ
دمهكي د نافي في ئويجاخي دا (زانايهك، خواندهفانهك، خودان
شيانهك، باشنقيسهك، هونهرمه ندهك يان هوزانقانهك) پهيدا
نه بوويه، لي ژ هه مي ئويجاخين دي ييڼ كوردان روخوشتړ و
قه درگرتن بو ميّهفانين خوه.

بابه تی ئیکی

نهو ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (ن) ده سپیدکه ت

(۱) ئویجاخا ئه رده لانی: کو ژ ئویجاخین دی یین کوردا باشتن بو (رهوشت باشی، جوامیری، مرؤفایه تی، چه له نگیی و مه ردینی) و د هه رده م و سه رده مه کی دا (خان) ین ناقدار و ریژدار ژ فی ئویجاخی رابووینه، وه کی (خان نه حمه د خان) (۱) کوړی (هه لو خان) ی (۲) .. ژ بهر خزمایینیا وی دگه ل شاه عه بباسی صه فه وییی به هشتی (۳) و ژ بهر زیره کی و ریژانی و خودانشیانیا کو ژ وی دیتی، بوو جهی شانازی و خودان قه در لیّه ات و (زه رین کولاه) خانما خویشکا خوه دا وی و ب فه رمانا شاهی خودی ژی

(۱) خان نه حمه د خان: کوړی هه لو خانئ ئه رده لانی یه، کو ل سالا (۱۰۱۴ هه تا ۱۰۴۶ کۆچی) ببوو ده سته لاتدار و له شکه ره کی بیست هزار که سی ژ سویار و په یایان پیک ئینابوو و ب فه رمانا شاه عه بباسی ئیکی ل دژی ئیلین (موکری و بلباس) راهه ستیابوو و گه له ک ژ هه ردو ئالیان هاتبوونه کوشتن. (بو پتر زانیارییان بنیره: تاریخ کرد و کردستان - دکتر صدیق صفی زاده (بورکه هی)، چاپ اول، بهار ۱۳۷۸ تهران، چاپخانه فرشیه - ص ۴۹۳)

(۲) هه لو خان: د ده ستقیسی دا ب شاشی (هو خان) هاتیه نفیسین.. هه لو خان کوړی سولتان عه لی به گی ئه رده لانه، کو پشتی مرنا برایی خوه (تهیمورخان) ی ب ره ئیا خه لکی ببوو سه روکی حکومتا ئه رده لان و ب شیوه یه کی فه رمی ببوو فه رمانه روه ویی ئیاله تا کوردستان. (بنیره: ژیدهری به ری، صفی زاده، بپ ۴۹۲)

(۳) واته (خان نه حمه د خان) زافایی شاه عه بباسی (هه فزینی خویشکا وی) بوو.

رازی (مویسل و رهواندز و ئامیدی) ئیخستنه بن دهستی خوه و
 چند سالان دهستهلات ل پرانیا ئاخا کوردستانی کر.
 دیسان خودی ژئی رازی (خسرو خانی دووی)^(۱) یی نهفیی
 (سوبحان فیردی خان)ی^(۲) ب ریبهری و چهلهنگی و جوامیری
 نافدار بوو و وی کارین مهزن کربوون و د نافه بهرپه پین
 روژگاری دا نافی وی ژئی یی مای، کو ئیک ژ وان کاران شکاندنا
 رحمهتی(ئه للاه قولیخانی زهنگه نه)^(۳) بوو، کو ئه فه سه رهاتییا
 ویه ب کورتی: پشتی تمامبوونا دهستهلاتدارییا زهندیان،
 (ئه للاه قولیخانی زهنگه نه)یی حاکمی کرمانشاهی کره دلی خوه
 کو عراق و کوردستانی^(۴) بیخته بن دهستی خوه، لهو ب لهشکر
 و توپخانین زیده ژ کوردین (کرمانشاه و سهنگر و کلیانی و
 ئه لواری) دانه ری و ژ لایی ديقه ژئی (خسرو خان)ی بهشتی ژ
 لایی (سندج)یقه^(۵) که ته ری. ل (سنقر) ههردو هیز گه هشتنه

^(۱) کورئی ئه حمه دخانی ئه رده لانه، کو ل سالا (۱۱۶۸ی کۆچی) یی بوویه حاکمی سننه، [لی ئه ز
 نزائم چهوا نفیسه ری دهستنیسی ئه و کریه (بنیره: نهفیی) سوبحان فیردی خانی؟! (فیجا
 ئه و تی نه، کو نهفیی وی بت ژ کچی فه، ئانکو کورئی کچا وی بت!) - گولی] (بنیره: صفی
 زاده، ژیدهری بهری، بپ ۵۰۱)

^(۲) کورئی عه بباس قوی خانی ئه رده لانی یه، کو ب فهرمانا شاه ته هماسیی دووی یی سه فه وی ل
 سالا (۱۱۴۲ی کۆچی یی بوویه ئه میری ئیمارته ئه رده لان. (بنیره: صفی زاده، ژیدهری
 بهری، بپ ۵۰۰)

^(۳) نهفیی شیخ عه لی خانی زهنگه نه یه و ل سالا (۱۱۷۲ی کۆچی یی بوویه فهرمانه وایی
 کرمانشاهی و ب فهرمانا که ریم خانی زه ند دهسته لاتا ده فه را (عه لیشکر) ئیخستوو بن
 دهستی خوه و ل سالا (۱۱۹۹ی کۆچی یی مری. (بنیره: صفی زاده، ژیدهری بهری، بپ ۷۰۷)

^(۴) مه به ست ژئی عیرا قا عه جه م و کوردستانا ئیرانی یه.

^(۵) سندج: هه مان باژیری (سنه) یه ل کوردستانا ئیرانی.

ئىك. پشتى و ههول و بزاقين زيده سوپايى كوردستانى ب سهركهت و (ئهلاھ قولیخان) هاته كوشتن و (خسرو خان) بهر ب كرمانشاهى ب رى كهفت.. ل دو فهرسه خييا^(۱) باژيرى نافيئناى (حاجى عهلى خان) مامى (ئهلاھ قولیخان) ب گهلهك دياريبان فه هاته نك وى و داخوذا لیبورينى ژى كر و (خسرو خان) زقريقه كوردستانى.

و ئىك ژ كارين دى يين وى، شكاندن و پاشقه برنا (جهعفه رخانى زهند)^(۲) بوو، كو ب گهلهك كهسان فه ژ (زهندى، فارسى، ئهلوارى و هنده كين دى) ب ئنيه تا داگير كرنى قهستا كوردستانى و عيراقى كرن و هاتنه د نافه هممه دانى دا. دهمى ئه ف دهنگوباسه گه هشتيه گوهين (خسرو خان) دى، دگهل سوپايى ئه رده لانى كه تنه رى و ل بهارا هممه دانى^(۳) ههردو هيژ ب نافيك كهفتن و پشتى بشه رچوون و كوشتنه كا زيده، (خسرو خان) ب سهركهفت و (جهعفه رخانى زهند) شكهستن خوار و رهقى و ئه و كهتنه دويىف.. (مههدى بهگى شهقاقى) كو هوژانقانه كى نافداره،

^(۱) فهرسه خيان فهرسهنگ؛ يهكهيهكا پيقانى يه بهرامبهر (۶) كيلومهتر و (۲۴) مهترانه.

^(۲) جهعفه رخان كورپى صادق خانى زهند و بابى لوتفعهلى خانى زهند. ئه و بو ماوهيهكى فهرمانرهوايى هندك پشكان ناوهند و ژيريبا ئيرانى بوو و ل دويمههين د شهري د نافبهرا بنه مالىن (زهند) بيان دا ل شيرازى ل سالا (۱۷۸۸) ئه هاته كوشتن، ههرچهنده نهخوش بوو و د ناف جهى را بوو. سهرهرايى وى كو ئه و مروقهكى دلير و ميرخاس بوو د شهپان دا، ئى ههر نافى وى ب ترسنوك چووبوو.

^(۳) بههار: فهزايهكا توركزمانين شيعهيه سهر ب پاريزگهها هممه دانى فه.

ئەو یی ل کار بوو و ب چەند ریزەکان پیرۆزباھیین خوە دیار
دکەت، کو دەسپیکا وان ب فی رەنگی یە:

موسم دی خسرو بهمن وقار

(^۱) خیمە بر افراخت چو گل در بهار

و هەروەسا شکەستنا (ئسماعیل خانى زەند) ژى ل سەر
دەستى وى بوو.

و (خان)ەكى دى يى نافدارى ئەردەلانیا (ئەمانوللاھ
خان^(۲)) ئى بەهشتى یە، کو کورەھیژایى فی (خسرو خان)یە. ئەو
ل سەر دەمى خاقانى (میرور مغفور البسه الله تعالى حلل النور في دار
السرور) ب شانازیقە یى بوویە حاكمى كوردستانا ئیرانى و
خزمەتین بەرچاڤ و هەژى یین پیشکیشی وەلاتى مەزنى ئیرانى
و جەنابى خاقانى بەهشتى کرین. و ئیک ژ خانین نافدار و
میرەكى ریزداری وى سەردەمى هاتیە هژمارتن، هەتاكو بوویە
جەى سەرنجا شاهینشاهی دینپەناھ، و کەیفە خودى ژى رازی پى

(^۱) واتە: ل هەیفە دەى (کو هەیفە ئىكى یا زفستانى یە) خسروئى هزرمەندى هیژا، وەكى گوئى
خیفەتا خوە ل دەفەرا (بەهار) ئى فەدا. پەیفە (بەهار) ل فێرە هەردو رانانین (وەرزى بەهارى؛ ژ
بەر گوئى) و (دەفەرا بەهارى؛ وەك جە) ددەت.

(^۲) کوپى خسروخانى دووى (ئانى)یە، کو ل سالا (۱۲۱۴) ئى کوچى، ئانكو دەه سالان پشتى مرنا
بابى خود، و ب فەرمانا (فەتجەلەشاهی قاجار) ببوو فەرمانرەوایى كوردستانى. (بنیپەرە:
صفى زاده، ژیدەرى بەرى، بپ ۵۰۵)

هات و کورئ وی (خسروخانئ سیئی)^(۱) کره زاقایی خوه و (حوسن جههان خانم - نواب علیه عالیه) یا نافدار ب (والیه معظم له) ب شانازیقه کره ههفژینا وی.. و ههروهسا نهقیئ وی کو خودئ ژئ رازیئ بههشتی (رزا قولیخانئ والی)^(۲) بوو، بوو زاقایی جهنابی پایهبهرز (نایب السلطنه - روح الله تعالی مضجعه)ی.

ناهیته فهشارتن کو پیرانیا بنه مال و هۆزین کوردین ئیرانی ژ بنه مالا ئهردهلانینیان و ژ نهژادی (ئهردهلان)ینه، یانژی هندی گوهدار و ژیر فهرمانا بنه مالا (ئهردهلان)ی بوون، لهو ئه و ژی هاتینه هژمارتن ژ ئهردهلانینیان. و ئهگه رین نافکرنا (ئهردهلان) و (ئهردهلانینیان) ههروهکی د میژووا کوردان دا هاتیه توومارکرن ئهوه، کو بابکالی مهزنی وان ناشقان بوو و ب زمانی کوردی دبیزنه ناشقانی (ئهردهلان).. پشتی کو ب بۆرینا دهمی (ئهردهلان) ههژار و نه دار دبت، ژ باژیری (شام)ی دهیتته ئالیئ (دیاربهر و موپسل)ی. پشتی ماوهیهکی ههفژینهکی بو خوه ژ مالهزنهکا فی دهقهريئ دئینت و کورهك ژئ دبت و نافی وی کرنه (کلول). پشتی (کلول) مهزن بووی و ب شیان کهفتی و چهلهنگی

^(۱) نافداره ب خسروخانئ ناکام، ئه و کورئ ئه مانوللا ه خانئ ئهردهلان و زاقایی فهتجه لیشاهی قاجار بوو، کو پشتی مرنا بابئ خوه و ب فهرمانا فهتجه لیشاهی ل سالا (۱۲۴۰)ئ کۆچی ببوو میرئ ئهردهلان (فهرمانه وایی کوردستانی). (بنییره: صفی زاده، ژیدهرئ بهری، بپ ۵۰۶)

^(۲) کورئ خسروخانئ ناکام و نهقیئ ئه مانوللا ه خانئ ئهردهلان بوو، کو ل سالا (۱۲۵۰)ئ کۆچی، دهمئ ژیی وی ب تنئ (۱۰) سال، لدویف داخوازا خه لکی کوردستانی ببوو والیی ئیالهتا ئهردهلان. (بنییره: صفی زاده، هه مان ژیدهر، بپ ۵۰۷)

و ریبه‌ری ئی دیار بووین، دستهلالاتا (مویس‌ل و دیاربه‌کری) ئی زفریقه و دهمی شه‌ر دگهل (چه‌نگیز خان)ی^(۱) کری، ژ کاری هاته لا دان و نهو ب مال و زاروکیئن خوه‌فه ژ وی‌ری دهرکه‌ت و ل ده‌فهر (شه‌هره‌زور) بنه‌جه بوون.

پشتی ماوه‌یه‌کی، ل وی‌ری ژی خه‌لکه‌کی ری‌ز ئی گرت و هزره‌ک بو کر، هه‌تا وه‌ئی هاتی گو ده‌سته‌لات ل وی‌ری دانه ده‌ستی وی.

پاشی دیسان ژ کاری هاته لا دان و چوو گوندی (پلنگان) کو گونده‌کی کوردستانییه و وه‌کی که‌له‌ایه و سروشتی وی وه‌سایه کو که‌س نه‌شیت زوی ب زوی وی که‌له‌ی داگیر بکه‌ت؛ چونکی جهی وی که‌له‌ک ناسی و ب زه‌حمه‌ته.

نهو ل وی‌ری ژی د ناف بنه‌مالین گورانان دا بوو خودان ری‌ز و حورمه‌ت و دبت‌ه سه‌رؤک و ریبه‌ری وان و پشتی ده‌فه‌ره‌گرییا چه‌نگیزی، نهو جاره‌کا دی زفریقه سه‌ر ده‌سته‌لاتا خوه یا به‌ری و (بابان کوی و حهریر و کوردستانا ئیرانی) کی‌شانه بن ده‌ستی خوه، و هه‌تا دویمه‌یا سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتدارییا (شاه‌صه‌فی)^(۲)

^(۱) چه‌نگیز خان: یان (تموچین یسوکا به‌هادور) نافی مهنه‌کی مه‌غولیان و سه‌رؤکی ئیلا (فیات) بوو ژ مله‌تی مه‌غولی. چه‌نگیز ل مه‌غولستانی هاتوو سه‌ر دونیایی و ل سالا (۶۰۰) کۆچی ببوو ده‌سته‌لاتدار و ل سالا (۶۲۴) کۆچی ل ژیی (۷۲) سالیی یی مری.

^(۲) شاه‌صه‌فی: شه‌شمین شاه‌ی سنسلا سه‌فه‌ویه، کو ژ سالا (۱۰۰۷)ی هه‌تا (۱۰۲۱)ی هه‌تافی شاهاتی یا کری و پشتی (شاه‌عه‌باسی ئیکئی) یی بوویه شاه‌ی ئیرانی. (بنی‌ره: محمد هاشم آصف (رستم‌الحکما)، رستم‌التواریخ، به‌اهتمام عزیزالله علی‌زاده، تهران: انتشارات فردوس،

خودى ژى رازى بت گرتن و فه کرنا کاروبارین گرنګین ویرى
مانه ب هیفیا وپه.

جیل بو جیلی زاروک و نه فیین وی ل وی وهلاتی
فه رمانره وایی و سه روکاتی که ته دهستان، هه تا کو ژ بهر
زیده بوونا نه فیین وی [ههروهکی د ناف کوردان دا نه ریته که] ^(۱) ب
تایبه تی د ناف کوردان دا ئیگرتنا وان یا دبه ژیکه بوون و
پیکه کرن (نفاق و شقاق) و یا زانیه کو بی دهوله تی (بی ئیقبالی)
ژ نیفاق (ژیکه بوون) ی چیدبت، و دهسته لات ژ دهستین وان
دهرکه فت و ب تنی کوردستانا ئیرانی ما ژیر دهسته لاتا وان و ب
بویرنا ده می و پشتی هزرکرنه کا کاریگهر، گوندی (پلنگان) ژى،
کو جهی دهسته لاتدارین (که لهور) بوو ژى هاته ستانن و نهو
ژى هاتنه در یخستن و ل وان دهو روبه ران ئاکنجی بوون هه تا
سالا (۱۰۴۶) ی ب فه رمانا (شاه صه فی) یی به هشتی، ژ بهر
ئاسی بوونا جهی وی، که لها پلنگان هاته خرابکرن و نهو خه لک ل
(سنندج) هاتنه خرپه کرن، کو هینگی گونده کی بجویک بوو و
دگو تنی (سینه) ^(۲) و بنه جها وی بنه مالی بوو یا نافدار ب (کفش
زیرنه: پیلا ف زیپرین)، کو ههروهکی دهیته زانین نه ف بنه ماله
نافدارن ب چیکرنا ئافاهیین مه زن و مزگه فتا و قوتابخانا و
هیدی هیدی ئافاهی و مرو ف لی زیده بوون و نوکه یی بوویه

^(۱) ئانکو نهو دبیزت: کورد یین فییر بووین کو سه ره تا پیک دخوهشن و ئیکدهنگ و ئیکگرتینه،
لی زوی ل هه فندو دقولین و دبنه نه یارین هه فندو.

^(۲) د دهستنیسی دا (سینه) هاتیه نفیسین، لی یا دروست (سنه: سنه) یه.

باژیړهکې جهی ئیعتیباری و نوکه وهک باژیړ(شار) دهیته هژمارتن.

(۲) ئویجاخا ئهلوار: ئهف په یقه کوما په یفا (لور)ه؛ ژبه رکو لورین مه زن و لورین بچویک یین ههین. پتر ب شیوی (کوّم) دهیته بکارئینان. ئویجاخین زهن دی و بهختیاری ژی ژ حسیبا ئیلانه، و کوردین فهیلی و ئهلوار ل دهقهرین (عهلیشکه^(۱) و مه لایر^(۲) و بریه) بنه جهن، و لورستان ژی هه ر ئهف لورستانا نوکه یه.

ئویجاخا نافبری ب ریکا ریگری و شه لاندنا ریقینگ و کاروانیان پیچه کئی یی بهیز که تین. (نادر شاهی ئه فشاری^(۳)) توره ب عیجزیشه ئهو فریکرنه (درگزن)^(۴) و (ئه بیوهرد)^(۵) و

(۱) عهلیشکه: نافی بهری یی کومه لگه ها (ئسفه نندآباد) ا نوکه یه، کو دکفته روژهلای باژیړی (سنه). (بنیره: تاریخ مردوخ(تاریخ کرد و کردستان) – تألیف: حضرت آیت الله شیخ

محمد مردوخ کردستانی – جلد ۲، چاپ دوم، بپ ۸۲)

(۲) مه لایر: دویه مین باژیړی مه زنی پاریزگه ها همه دانئ یه ل ئیرانی.

(۳) نادر شاهی ئه فشار: سه روکی ئیلا ئه فشار و دامه زینهری سنسلا دهسته لاتدارا ئه فشاریه یه، کو دوازه سالان (ژ ۱۱۱۴ئ هه تا ۱۱۲۶ئ) کوچی دهسته لات یا ل ئیرانی کری. ئهو نافدارترین شاهی ئیرانی یه پشتی هاتنا ئیسلامی. (بنیره: کتاب درسی تاریخ سال سوم راهنمایی، شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، ۱۳۷۹ شمسی)

(۴) د دهستنقیسی دا (درج) هاتبوو نقیسین، ئی یا دروستر (درگزن)ه، کو قه زایه کا پاریزگه ها (خوراسان رضوی) یه ل باکورئ روژهلای ئیرانی.

(۵) د دهستنقیسی دا (اببور) هاتبوو نقیسین، ئی یا دروستر (ئه بیوهرد) یان (ئه باوهرد)ه، کو باژیړه کئی که فنی خوراسانی یه ل ئیرانی و دکفته بهر دانگا چیاییین (هزار مسجد).

(بنیره: جغرافیای تاریخی شهرها، عبدالحسین نهجری، بپ ۲۹۵)

(خوراسان) و ل وارا بنهجه بوون^(۱) و پشتی ژناقچوونا دهولهتا
ئهفشاری و حوكم گرته دهستا (كهريم خانى زهند) پراڻيا وان
زفرينهفه وارى خوه يى سهرهكى. هينگى سهرؤكاتيا فى ئيلى د
دهستى كهريم خانى دا بوو و لدويىف نهريتى (ئهلوار)، كو
دبيژنه مهزنى خوه (تشمال)، لهو دگوتنه كهريم خانى ژى
(تشمال كهريم).

سهردهمهكى كو ژ ئالىى (شاهروخ شاه) يقه^(۲) دهستهلاتا
ئهسفههانى د دهستين (ئهبولفهتخ خانى بهختيارى) دا بوو،
كهريم خانى زهند و د گهل دا (عهليمراد خان) ب سهر دا گرتن

^(۱) نادرشاهى (۴۵۰۰۰) مال ژ توركمانا و كوردئين نهردهلانى و ئهلوارين فهىلى و (۳۰۰۰) مال ژ
هؤزين (ههفت لنگى بهختيارى) د نيك جار دا بربوونه خوراسانى. (بنيره: بابهتى بررسى
اهداف سياس - نظامى كوچ و اسكان اجبارى...، ژ نفيسينا: ابراهيم مشفقى پور، د كوڤارا
وهرزانه يا) گنجينهء اسناد) هژمار (۶۷) دا يا پاييزا ۱۳۸۶ ئى، بپ (۲۹)

^(۲) (شاهروخ ميرزا) يان (شاهروخ ئهفشاره)، كو مهزنترين كورئ (رزا قولى ميرزا)ى بوو. پشتى
(نادر شاه) ل سالا (۱۱۲۶ ههتافى) ل (قوجان) هاتيه كوشتن، (عادل شاه) ئ برازيى (نادر)ى
دهستهلات گرته دهست. ئهوى ههمى زارؤك و بهرهبايىن (نادر)ى كوشتن (شاهروخ) تى
نهبت. (عادل) سالهكى ما لسهر كورسيكا دهستهلاتى و پاشى (ئيراهيم شاه) ئ برازيى وى،
ئهو لا دا. ئ (شاهروخ) ئ گنج ئهو ژى لا دا و ل شوينا وى بوو دهستهلاتدار. دهستهلاتا
شاهروخى ب تنى دو سالان فهكيشا، و پاشى (ژ ۱۱۳۹ ئ ههتا ۱۱۷۴ ئ) ب تنى حاكمى
(مهشهء) بوو. پشتى ئهو هاتيه گرتن و كوړهكرن، ل سهردهمى دهستهلاتداريا (ئاقا
محهمد خان)ى گهلهك هاته ئهشكهنجهدان دا گهوههر و زيپر و زيقين بهرزهيىن (نادر
شاه)ى ديار بكهت، ئ ل ژير وئ ئهشكهنجهدانى گيانى خوه ژ دهست دا. (بنيره: محمد
هاشم آصف، رستمالتوااريخ، به اهتمام عزيزالله علىزاده، تهران: انتشارات فردوس، چاپ
دوم، ۱۳۸۲ شمسى)

و ل جههكى ب نافي (چهمهن قههمير) ل بهريك راوهستيان و
كرنه شهر و (ئهبولفهتخ خان) شكهستن خوار.

پشتى وئ سهركهفتنى (ميرزا ئهبو توراب)ى ب نافي ئيك ژ
زاروگين (شاه سولتان حوسين شاهى ئسماعيل)ى دهست ب ئهرد
قهگريى كر و خوه ب وهكيلى وى ل قهلهم دا. پشتى ماوهيهكى ژ
شهر و شور، قهستا (حوسين عهلى خان)ئ حاكمى كوردستانا
ئيرانى و (محهمهد عهلى خانى تهكلو)ئ حاكمى دهقهرا
(عهلشكههر) كر و دگهل وان شهر كر و ئهو شكاندن و كرييت
كرن و دهست ب سهر هندهك دهقهرين عيراقى دا گرت و هيژهك
بو چيبوو. دهست ب نافتاكرنا وهلاتى كر، بهلى هندی جهنابى
پايهبهرز (محهمهد حهسهن خانى قاجارى قوينلو - رحمه الله
تعالى) ساخ، ئهو نهشيا كارى خوه پيشقه ببهت و دههمى شهر و
روى ب روى بوون و كوشتاران دا دشكهست.

و ژبهركو ههردهم مهزنين فى ئيلا (ئهلوار) نهيارى و
دوژمنى دگهل حاكمين كوردستانا ئيرانى ههبوون. دهمى دهليفه
بو چيببا، فيجا چ حاكمين كوردستانى هيرش بربان و چووبانه
سهر (ئهلوار) يانزى (تمشال) و حاكمين لورستانى چووبانه سهر
ويلايهتا كوردستانى، وان هندی دشيان دهست ب دزى و تالان و
جهردهچياتى و كوشتنى دكرن، ههروهكى لسهردهمى شاه
عهبباسى بههشتى ژى، ل پايتهختى ئهسفههان شهر و
نهيارهتیهكا دژوار كهتبوو نافتبهر (خان ئهحمهد خان)ئ
فهرمانرهوايى كوردستانى و (شاه فيردى خان)ئ حاكمى

لورستانی. و پشتی زفرینا وی بو باره‌گایی حوکمرانی، (شاه فیردی خان) لور) هژماره‌کا زیده ژ (ئه‌لوار و زهن‌دیا) خرڤه کرن و ب ری کهفت دا شهرئ (خان ئه‌حمه‌د خان) ی بکه‌ت. (خان ئه‌حمه‌د خان) ی شیان نه‌بوون ل بهر سینگ رابوه‌ستت و چوو خوه د کهلها (حه‌سه‌ن ئاباد) فه ئاسئ کر، کو ل ئیک فهرسه‌خیا باژیرئ (سنندج: سنه) بوو. و (شاه فیردی خان) ی ده‌ست ژ دۆرپیچکرنا کهلهئ به‌ردا. پشتی چهند شه‌قان بیی کو (شاه فیردی خان) پی بجه‌سیئت، (خان ئه‌حمه‌د خان) ب جلکه‌کی دی ژ کهلها (حه‌سه‌ن ئاباد) دهرده‌که‌فت و ده‌سته‌که‌کی ژ کوردان دگه‌ل خوه دبه‌ت و دچنه لورستانی و دریغی ناکه‌ن بو دزی و تالان و کوشتنی و پینج سه‌د مالان ژ نیلا (لور) ب زوری دهردنئخن و ل ئاخا کوردستانی جیوار دکه‌ن. نوکه حه‌فتی مال ژ وان یی ل کوردستانی ماین، کو نیزیکی (۳۰۰) که‌سانه.. ئه‌و هافینا دچنه زۆزانین (کوره‌ وه‌ز) و (مه‌ریوان) و (که‌مره) و زڤستانا ژی هنده‌ک ژ وان دزڤنه‌فه‌ گه‌رمیانا و هنده‌کین مایی ژی ب بو‌رینا ده‌می یین زڤرینه وه‌لاتی خوه و هنده‌ک ژ یین ره‌فینه د ناف نیلا (جاف) دا و ل وه‌لاتی ئوسمانییان و د ناف وان دا دژین.. و د ناف فان مالین کو ل کوردستانا ئیرانی دژین، نیزیکی (۱۰ – ۱۵) مال یین هه‌ین، هه‌رچه‌نده ب نافئ (کولاه‌گه‌ر) نافدارن، ئی د راستی دا ئه‌و ژ ئویجاخا (ئه‌فازو) یان ده‌ینه هژمارتن. و له‌و دبیزنه وان (کولاه‌گه‌ر) کو ئه‌و کولاه‌ین ته‌حتی یین کوردی یین باش چیدکه‌ن؛ چونکی ب کوردی دبیزنه کولاه‌چیکه‌را

(کولاهگهر)، ئی هیژ دیار نینه کا نافی ئیلا (لور) ژ چ هاتیه، هه رچه نده هندهک دبیزن (لور) نافی بابکالی وان یی مهزنه، لهو نوکه زی ب وی نافی دهینه فه خواندن و خودی دزانت. ژ نافی وان یین ل کوردستانی بوون و نوکه زی ل کوردستانی، هیژ کهسهکی نافدار پهیدا نه بوویه.

۳) ئویجاخا ئه حمهد زهینهلی^(۱): دگه هنه ئویجاخا (تیله کویی)^(۲) کو پشتی فی شروفه کرنی دی باسی وان هیته کرن. ئه و زفستانا ل گوندین دهفه رهکا نافدار ب (کورپه وهز) کو پارچه په که ژ کوردستانی یین بنه جه بووین و هافینا ل چپایین جهی نافیری و ل جهی سهروکی کوردستانی دچنه زوزانا و نیژیکی شیست مالانه، کو چیدبت دوسه د کهس بن. ژ بهرکو زاروک و نه فیین (ئه حمهد زهینهل)ینه، لهو ب نافی باپیری خوه یی مهزن یین نافدار بووین.

۴) ئویجاخا ئسماعیل غه دیری: ل دهسپیکا دهسته لاتدارییا خاقانی (مغصور) و شاهینشاهی (میرور - البسه الله تعالی حلل النور) و دهسته لاتدارییا خودی ژی رازی (ئه مانوللاه خانی ئیکی) کو نیژیکی هه شتی سالانه یین ژ لایی (به غداد) فه رهقین و هاتینه

^(۱) ئویجاخه کا کوردانه کو د وهختی دا ل (شههره زور) ئی دژیان و ل سهرده می فه تحه لیشاهی قاجار یین هاتینه کوردستانی. (بنیره: صفی زاده، ژیدمری بهری، بپ ۳۶۷)

^(۲) د دهستنقیسی دا ب شاشی فه (تیکلو) هاتبوو نقیسین.

دناڤ ئاڅا كوردستاني دا و چه‌ند ساله‌كان ييّن ل كوردستاني
 بنه‌جه بووين و پاشي ل سه‌رده‌مي ده‌سته‌لاتداریا شاهینشاهی
 جیهانپه‌ناه محمهد شاهي (خودئ گورئ وی بکته‌ته به‌هشت)^(۱) و
 ده‌سته‌لاتداریا خودئ ژئ رازی (ئه‌مانوللاه خانئ دووئ)
 نیزيکی چوارسه‌د مال ژ وان ره‌فین و چوونه د ناڤ ئیلا (جاف)
 دا ل ناڤ ئاڅا ئوسمانی، و نیزيکی سه‌د مال ژ وان د ناڤ ئاڅا
 كوردستانا ئیرانی دا مابوون، كو ئه‌فه سیه سال دبت پینجی مال
 ژ وان ييّن ره‌فین و چووینه (گروس)^(۲) و (ئه‌فشار)^(۳) و ييّن ل
 وئړئ بنه‌جه بووين و نوکه نیزيکی بیست مال ل (هوباتو) ژي د
 ناكنجینه، كو ئه‌فه هه‌رسی جهه ئاڅا كوردستانا ئیرانی نه.
 ئه‌فه سه‌د مالین كو ماین دبنه نیزيکی چوارسه‌د كه‌سان و
 چونکی زاروڤ و نه‌فین (ئسماعیلئ كورئ غه‌دیری) نه، له‌و ب
 ناڤئ (ئسماعیل غه‌دیری) ييّن ناڤدار بووين.

^(۱) محمهد شاهي قاجار كورئ عه‌باس میرزای و نه‌فیی فه‌تعه‌لی شاهي بوو، كو ل
 (۶/ذيقعدة/۱۲۲۲) ئ ل باژیرئ (ته‌بریزئ) هاتیه سه‌ر دونیای و ل (۶/شوال/۱۲۶۴) ئ د ژیی
 (۴۲) سالیئ دا ل باژیرئ (ته‌جریش) مرییه. ئه‌و سییه‌مین شاهي سنسلا قاجارییان بوو و
 وی (۱۴) سال و سی هه‌یفان ده‌سته‌لاتداری یا ل ئیرانی کری.

^(۲) گروس: گونده‌که سه‌ر ب ناحیا (صوفیان) ا‌قه‌زا (شه‌بیسته‌ر) فه ل پارێزگه‌ها نازمه‌ربایجانا
 رۆژه‌لات.

^(۳) ئه‌فشار: گونده‌که سه‌ر ب ناحیا (مه‌رکه‌زی) یا قه‌زا (حلفا) فه ل پارێزگه‌ها نازمه‌ربایجانا
 رۆژه‌لات.

٥) **ئويجاخا ئاخه سوورى:** ئەف ئويجاخه پشكه كه ژ ئويجاخا (مه ندى)، كو پشتى فئ شروفه كرنئ دئ باسى وان ژى كهين.. ئەو نيزىكى پينجى مالان دبن و هژمارا وان دگه هته دوسه د كسان. هندهك ژ وان ههر چوار وهرزان يين د خانياشه و هندهك ژى ل زفستانا دچنه گهرميانا.

٦) **ئويجاخا ئيناقي:** ئەو ئەو نيزىكى پينجى مالان دبن و ل چهند گوندهكان دژين سهر ب (جوانرو) فه، كو دهفه رهكا پيكهاتيه ژ چهند گوندهكان دناف كوردستانا ئيرانئ دا. كيّم كهس ژ وان هه ژارن و پتريا وان بهگزادهنه. وان چهروان و زهفيين چاندنئ و بيستان يين ل دهفهر (پاوه) ههين، كو پشكه كه ژ جوانرو. ئەو هافينان دچنه زوزانين چيايئ (شاهو) و زفستانا ژى بو گهرميانا دزقنه فه (مره خيل) و (ههواره). و ئەو نيزىكى دوسه د كسان دبن و ئەف ئويجاخه ژى دگه هن ئيلا (جاف). نوكه ژى وان كه دخودايين^(١) نافدار نينن. ژ بهركو باپيرئ وان يئ مهزن (ئيناق بهگ) بوو، ئەف ئويجاخه ژى ب فئ نافي نافدار بوون.

٧) **ئويجاخا ئيله رووته^(٢):** ئەو بهرى نوكه ئويجاخه كا نافدار و زهنگين بوون و سهروكئ وان ل ههر دم و سهردمه كي كه سهكئ

(١) كه دخودا: ئانكو، كويخه، مهزنئ گوندى يانزئ سهروكئ ئويجاخئ يان مهزنئ ئيلا.

(٢) مهردوخ كردستانى وان ب چهقهكئ (ئيناقي) يان ل قه لهم دههتزر (بنيره: تاريخ مردوخ،

نافدار بوو. ئەو كەس يى بوويه سەرۆكهكى ب نافودهنگ،
 ههروهكى هندەك جاران ب مهزنى (وهلهد بىگى) و وهختهكى ب
 ناغايى ئيلا (صيدى) نافدار بوو. ئى نوكه زهمان ئى قولپى و
 هدى يىن ههژار و بهلنگاز بووين يىن ب (ئيله رووته) نافدار
 بووين، كو ب كوردى رامانا (ئىلا رويتهكا، ئىلا رويسا) ددهت.
 ئەف ئويجاخه خهلكى دهفەرا جوانرونه و نوكه بيست مال يىن
 ماین، كو نيزىكى سەد كهسانن. ئەو ل زفستانا دچنه گهرميانا
 (هەردى) ل بهر ليئا رويبارى (سيروان) د نافبهرا (جوانرو) و
 (ههورامان) دا و هافينا دچنه زوزانين چيائى (شاهو)، كو ئەف
 پهيفه كورتكريا پهيفا (شاهكوه) ه ههروهكى مه پيشتر گوتى و
 ئەف چيابه زى دكهفته دهفەرا جوانرو و چ جارهكى كه دخودا ژ
 فى ئويجاخى بخوه نه رابووينه، بهلكو ئەو ل ژير دهستههلاتا
 سەرۆكى ئويجاخا (ئيناقي) بووينه.

۸) ئويجاخا ئيلا رحمان بىگى^(۱): بهرى ئەف ئويجاخه چوار تيرهكين
 (موستهفائى، دوروئى، بهياني و بى سەرى) بوون. تيرهكهك ژ وان

^(۱) نقيسهري دستنقيسى ل فتره نهگوتيه نافي ئويجاخى (رحمان بهگى) به، بهلكو وى يا گوتى
 نافي ئويجاخى (ئىلا رحمان بهگى) به، لهوا زى نافي فى ئويجاخى يى دگهل پشكا
 ئيكى (ئەو ئويجاخين كو نافي وان ب پيتا (ن) دهسپيدكهت) ئيناي، ئى ب خوه يا دروست
 ئەو پهيفا (ئيل) زندهيه و بيدفى بوو وى ئەف ئويجاخه د پشكهكا خوسەر دا ب نافي (ئەو
 ئويجاخين كو نافي وان ب پيتا (ر) دهسپيدكهت) ئينابا. ههرچهوا بت مهردوخى
 كوردستانى فى ئويجاخى وهك پشكهك ژ ئويجاخا (ئيناقي) ل قهلهم ددهت و ئەو ژ هەر
 چوار تيرهكين فى ئويجاخى، ب تنى باسى تيرهكا (دوروئى) كرىه، ئى ئەو تيرهك زى جودا ژ
 (رحمان بهگى) هژمارتييه. (بنپره: تاريخ مردوخ، ژيديرى بهرى، بپ ۹۱ و ۹۲)

چونكى نافي سهرۆكى وان (موستهفا) بوو ب (موستهفائى) نافدار بووينه.. و هندك ژ وان چونكى ل (دورو) ل دهفهر (جوانرو) جارنا دچوونه زؤزانا و جارنا ژى فه دگه پړانه گهرميانا، لهو ب نافي (دوروئى) نافدار بووينه.. و هندك چونكى ژ نه ژادى كه سهكى بوون ب نافي (بهيان) لهو ب نافي باپيرى خوه يى مهزن (بهيانى) يين نافدار بووين.. و پارچه يهك ژى چونكى د ناف خوه دا كه دخودا و سهرۆك و مهزن نه بووينه، ب (بى سهرى) يين نافدار بووين.

ئهف ئويجاخه ژ سهردهمىن كهفن فه د ناف ئيلا (جافين جوانروئى) دا بوون و نيزيكى سهد و پينجى سالان بهرى نوكه، چند ماوهيان دهسته لاتداریيا جوانرو د دهست (ئبراهيم بهگى وهكىل) دا بوو، كو وان خوه ژ بنه مال و كه سوكارين خودى ژى رازى (وكيلى نافيئى) ناساندبوو و ژ جوانرو كوچ كربوون و د ناف ملكين خودى ژى رازى دا جار دچوونه زؤزانا و جار ژى گهرميانا. نوكه ئهف ئويجاخه ژ بهر هه ژارى و نه دارى يين ژيك بژاله بووين.. هندك ژى يين چووينه گهرميانين (رهوانسهر)⁽¹⁾ كو ئهردى كوردستانى يه و هندك ل (ماهيدهشت)⁽²⁾ كرمانشاهى يين ئاكنجى بووين و شهش مال ژ وان يى ل گوندى (كالاتى) كو ملكى ريزدار (ئهمانوللا خانى وهكىل) ن و (۸ - ۹)

(1) رهوانسهر: فهزا و سهنتهري فهزايى يه ل پاريزگهها كرمانشاهى.

(2) ماهيدهشت: باژيكه كه ل نيزيك باژيرى كرمانشاه سهر ب پاريزگهها كرمانشاه فه.

مال ژ وان ل هافینا ل چیايي (وهزنه) په زى خوه دچهرين و
زفستانا دچنه دناف ئيلين دى يين كوردستانى دا ل (زههاب) ئى^(۱).
ژ چهقا (بى سهرى) چهند مالەك يين چووينه د ناف ئيلا
(كەشكى) دا كو پاشى دى باسى فى ئيلى زى كهين.

۹) ئويجاخا ئيمامى: ژ بهر كو ژ زاروك و نه فيين كه سه كينه ب نافي
(ئيمام)، لهو ب فى نافي نافدار بووينه. ئەف ئويجاخه پشكه كه ژ
ماله زنين نافدار ب (يهزدان به خشى). دهمى مالە زنين نافدار ب
(يهزدان به خشى) رهقين و چووينه د ناف ئاخا ئوسمانيان دا،
ئەف ئويجاخه (ئيمامى) ب دويش وان نه كهفت و دگهل وان نه چوو
و هر دمينه دهقرا جوانرو و نوكه ژ هو زين دهقرا جوانرو
دهينه هژمارتن و پشكه كن ژ ئيلا (جافين جوانرو).
ئەو ني زيكى هفتى مالان و دبنه دورين سى سەد كه سان.
نوكه (محه مه د خان بهگ) ئى كورئ (مه حمود ئاغاي مه زنى
وايه و چه روان و زهقى و خانين وان يين بهار و هافينا،
كويستانين (ميگورى دلاران) و كوژ و پاوانين وان يين پاييز و
زفستانى زى (دله دهره) و (دل ئورا) نه، كو پشكه كن ژ ئاخا
دهقرا جوانرو.

^(۱) زههاب: سهرپل زهاب يان (زهاو)؛ ئيك ژ باژيرين پاريزگه ها كرمانشاهى يه، كو دكهفته بهر
بنارئ چيايي زاگروس و ريكا نيئفده وله تيبيا (تههران - بهغدا) د فى باژيرى را دهر باز
دبت.

بابه تی دووی

نه و ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (ب) ده سپیدکته

(۱) ئویجاخا باباجانی: ژبه رکو ژ به ره بابین که سه کینه ب نافی (باباجان)، له و یین نافدار بووین ب (باباجانی)، و ل سه رده مین که فن ژ ئیلا (جاف) دهاتنه هژمارتن. نه په نی و فه شارتی نه مینت کو ئیلا (جاف) ل رۆزگارین بۆری هه می حه ویایین ده فها جوانرو بوون، کو ئیک ژ ده فهرین کوردستانا ئیرانی یه و هه می زه فی و چه روانین هافینی و زفستانی یین پرانیا هۆزین وهک (غه زاوی، کلاوی، یه زدان به خشی، میکائیلی و نوره لی) یین ل گوندین (به له دبزان، کلال، کلاش، نوردل و سریاس)، کو گوندین ده فها جوانرونه. پاشی رۆزگار ئی وهر گه ریا و بو خوه ره فین هه لبژارتن و زفستانا چوونه گه رمیانا و هافینا چوونه زۆزانی کوردستانا ئیرانی و نیژیکی (۱۰ - ۱۲) سالان قه دهغه بوو کو نه و بینه کوردستانا ئیرانی.. خوه هۆزا (یه زدان به خشی) ژی، نه فه نیژیکی پینجی سالانه یین چووینه د نافی ئیلین دی یین (جاف) دا و به ری پینجی سالان، نه و زفستانا و هافینا ل ده فها جوانرو دژیان و حه ویایین وان بوون و باج ددانه وان. نوکه ژی هندهک هۆزین دی یین کورد کو ل ئاخا جوانرو دژین

باجی ددنه وان. ههروهکی مه باسی هندهک ژ وان کر و دی د
 قی نفیسینی دا باسی هندهکین دی ژی کهین، کو ههمی ژ نیلا
 (جاف)ن و ژ وان جودا بووینه و نوکه ل جوانرو دمینن و
 هیشتا شوینوار و نیشانیین بنهجه زۆزان و گهرمیانین (ظاهر
 بهگ)ی باپیری مهزنی (محه مه د پاشایی جاف - کو بهری
 ماوهیهکی هاتیه د ناف و ولاتی مهزنی ئیرانی دا و ژ لایی
 حکومهتا هیزار و خودان شهوکهت، دهقهرین (زههاب و جوانرو)
 راسپارتینه دستین وی) دنافدار و ب نافودهنگن، کو ئه و در ژی
 بیابانین (کریوه) و (نریاس)ن.

ئهف ئویجاخا باباجانی کو نوکه ژ مالمه زنین دهقهر
 جوانروینه ژی، ههر چهقهکن ژ نیلا (جاف). ئه و نوکه نیزیکی
 (۷۰۰ - ۸۰۰) ملان دبن^(۱) و هوسا پیدقیه هژمارا وان سی هزار
 کهس بن. ئه و هاقینا دچنه زۆزانیین جوانرو و زقستانا ل
 گهرمیانین (سهرحه د: سنوری) یین ئیرانی پهزی خوه دچهرینن.
 نوکه مهزن و سهروکی نیلا وان (حه بیب بهگ)ه، کو بهری دو

^(۱) مهردوخ کوردستانی دبیژت: ئویجاخا باباجانی و ئویجاخا (قوبادی) فیکرا دبنه نیزیکی
 (۸۰۰) ملان و پشکهکن ژ نیلا جافین جوانرو، کو (میر تهیموری) ئه و یی ژ ناخا
 ئوسمانی (=بین النهرین) فهگوهاستینه ئیران ئ و یین ل ویری بنهجه کرین و هندهک ژ
 یین ل (که رهند). (بنیره: تاریخ مردوخ، بهرگی ۱، ژیدهری بهری، بپ ۷۸)
 - و صفی زاده ژی قی ئاخفتنی پشترست دکهت و دبیژت: ل سهردهمین کهفن ئهف ئویجاخه
 ل (شههره زور) ئ دۆیان، ئ پشتی ئه و ئویجاخین دی ل بهر سینگی مهغۆلان راوهستیاین،
 ئه میر تهیموری گورکانی ئه و هاقیتنه دۆرماندۆری (جوانرو) و (پاوه) و هندهک ژ ل
 (که رهند) ئاکنجی کرن. (بنیره: صفی زاده، ژیدهری بهری، بپ ۳۶۸)

سالان فەرمانداری کوردستانی، ریڤه‌به‌رییا ده‌قه‌را نافیری دابوو دهستی وی و پاشی ژێ ستاندبووفه.

ژ وان (۷۰۰ - ۸۰۰) ملان نیزیکی (۲۰۰) مال نافدار بوون ب (قوبادی)، و پشتی ئەو چووینه د ناف هۆزا (باباجانی) دا و ماوه‌یه‌کی دگهل وان ژیاين و ماوه‌یه‌کی ژێ بووینه سه‌روکین (باباجانی)یان، ئیدی نوکه ئەو ژێ ب (باباجانی) یین نافدار بووین. وان بۆ زقستان و هافینا چه‌روانیین تایبه‌تی یین خوه یین هه‌ین ل نیزیکی چه‌روانیین باباجانییان، کو ئەو ژێ ئەقه‌نه: چه‌روانیین به‌ار و هافینا: بنی گه‌ز، نه‌رابا جوانرو(برکا ئافی یا جوانرو) - چه‌روانیین زقستانی: چیا یین شیخان ل زه‌هاب.

(۲) ئویجاخا به‌رازی: بابکالی وان یی مه‌زن (که‌هیا صالح) بوو، کو به‌ری مه‌لکین ئوسمانی زارای (که‌هیا) بۆ په‌یقا (وه‌زیر) ب کار دئینان. ژ لای یی خودیناسین ئوسمانی فه‌ ل سه‌رده‌می ده‌سته‌لاتداریا ئەمیری مه‌زن(ئهمیر ته‌یمور)ی نافئینای دگهل دو سی هزار مالین په‌یگرین وی راکرن و د ناف ئا‌خا کوردستانا ئیرانی دا نیشته‌جی کرن^(۱) .. هنده‌ک ژ وان ل ده‌قه‌ریین (هوباتو)

(۱) مه‌ردوخ کوردستانی دبیزت: ئەمیر ته‌یمورئ گورکانی، (که‌هیا صالح) کو مه‌زنی فی ئویجاخ ب دو هزار که‌سان ژ په‌یگرین وی ژ ئا‌خا ئوسمانی(=تورکیایا نوکه) فه‌گوه‌استنه کوردستانا ئیرانی. (بنی‌ره: تاریخ مردوخ، به‌رگی ۱، ژیدهری به‌ری، بپ ۸۱) - هه‌روه‌سا صه‌فی زاده ژێ دبیزت: ئەو پیشتر ل (وان و ئیروان)ی دژیان و ئەمیر ته‌یمورئ گورکانی ئەو ب سی هزار مالین په‌یگرین و یقه‌ دویر نیخستن و ل ده‌قه‌ریین (هوباتو، قه‌ره‌توره و مه‌ریوان) ناکنجی کرن. (بنی‌ره: صفی زاده، ژیدهری به‌ری، بپ ۳۶۸)

و (قهرمتوره) و هندهك ژى ل (مەريوان) ئى ئاكنجى كرن و ئەقىن مایى ژيانا د بن خیفهتان قه بو خوه ههلبژارتن و هافینا دچوونه زۆزانین کوردستانا ئیرانى و زفستانا دچوونه گەرمیانین (زههاب) و ل پیرانیا دەما سەرۆک ئیل و بریاردهرین هەمی ئیلین کوردستانى ژ فى ئویجاخى بووینە و ب بۆرینا دەمی کەسانین نافدار د ناف وان دا گەهشتینە ئیک و گەهشتینە پلهیین جیگر و نوینەرین حاکمین کوردستانى. وان ل باژیرى (سندج) ئافاهیین باش جیگیرینە و گەلەك ملك یین کرین، بو نموونه: دەمی (ئازاد خانى ئەفغان) دەست ب سەر فى دەقەرئى دا گرتى، (حاجى یەعقوب بەگى وەکیل)^(۱)، گوهدارییا نازادخانى نەکر و دزایهتیا وى کر. ل داویى دەلیقه بو نازادخانى چیبوو و ئەو ئیخسیر کر و کوشت.

و ئیکى دی ژ وان (محەمەد باقر بەگ) ه^(۲)، کو ئەو و (حەسەن عەلى خان) ئى حاکمى کوردستانى ب دژواری دگەل کەریم خانى زەند روی ب روی ببون و گەلەك شەر کرن. و چەند کەسین دی یین نافدار وەکی (عەبدوللا سولتان)^(۳) و...هتد) یین دناف فى ئیلی دا دیار بووین و وەکیلین کوردستانى بووینە. پاشى ب بۆرینا دەم و دەوران ئەف ئیلا (بەرازى یا بژاله

^(۱) کورئى (کەهیا صالح) ی، کو مە پيشتر باسى وى کر. (بنپیره: تاریخ مردوخ، بەرگی ۲،

ژیدەرئى بەرى، بپ ۲۵۹

^(۲) کورئى خدر بەگى و ئەقىی (کەهیا صالح) ییە. (بنپیره: هەمان ژیدەر و هەمان بەرپەر)

^(۳) کورئى یەعقوب بەگى و ئەقىی (کەهیا صالح) ییە. (بنپیره: هەمان ژیدەر و هەمان بەرپەر)

بووی، هندەك ژى يىن رەقىن و ديسا يىن زقرينه فه ناف ئاخا
 ئوسمانيان.. هندەكا دەست يا ژ چادرنشينيى (كۆچەراتيى)
 بەرداي و نيزيكي چل سالانه ل هندەك گوندين كوردستانا
 ئيراني خانى يىن بو خوه چيكرين و يىن تيفه ئيورين و ب
 كاري جوتيارى و خودانكرنا مهر و مالاتان فه دمژويلن، بو
 نموونه نيزيكي سەد مالا كو چيدبت (۵۰۰) كەس بن يىن ل
 گوندى (كەپەك) و نيزيكي شىست مالاتان ژى يىن ل گوندى
 كويستانيى (عەباس جوب) و ھەروەسا بيست مال يىن ل گوندى
 كويستانيى (گاوميشان) و سيھ مال يىن ل گوندى (بلغوز ئاغاجى)
 ئسفنەندئاباد) و هندەكين دى ژى يىن ل گوندين لابهلا ئاكنجى
 بووين و مژويلى جوتيارى و بخودانكرنا مهر و مالاتان. و نوکە
 ژى هندەك ژى ل گوندى (قەرەتورە) و دەوروبەرپن وي (كو ئەف
 جەھە ژى پارچەيەكە ژ وي ملكى كو بو وان مای) ملكداريى
 دكەن. و هندەك ژ وان ئەفە چەندين سالن ل باژيرى (سندج)
 يىن بووينە خولامين حاكمين مەزنيىن باژيرى.

ئەو تىشتى كو لسەر شىوازي عەشیرەتگەريى د ناف فى ھۆزى
 دا مای ئەو، كو نيزيكي سەد مالا ل گوندى (دەكن) و هندەك
 جەين دى يىن سەر ب كوردستانى فه، زفستانى ل گوندى
 دبۆرينن و ھاقينا دچنە زۆزانين دەوروبەر و د بن
 كوين (خيقەت) انقە دژين. ھەروەكى دەيتە گۆتن پيرانيا خەلكى
 فى ئيلى دەمى د ناف شەرپان دا ھيرشى دكەنە سەر نەيارين خوه
 وەكى بەرازا ھيرشى دبنى و پاشقە نازقرن، لەو ئەف ئيلە يا ب

فی ناقی (بهرازی) نافدار بووین؛ چونکی پهیفا (بهراز) زارافه کی کوردی یه، نانکو (خنزیر).

ههروهکی دهیته گوتن: که دخودایی میرخاسی نافدار دگه ل خودی ژی رازی (ئهمانوللاه خانی والی) و نیچیرفانان چوونه نیچیری. وان نیچیرفانا بهرازه کی ساخ گرت و د بهر چاقین (والی) را بوړاندن. والی فهرمان دا کو وی بهرازی ب شیرا بکوژن. که دخودایی میرخاس ژ دهوارا خوه پهیا بوو و گوت: "دبیژنه مه بهراز و ئهفه ژی بهرازه و ژ مرووت و غیره تا عه شیره تی دویره کو وی ل پئیش چاقین من بکوژن و ئهز بیدنگ روینم و چ مهدهر (شفاعهت) ی بو نه که م. ئهز ب باشتر دبینم کو سه د تومانا^(۱) وهک دیاری پئیشکیشی جهنابی وه یی نورانی بکه م دا ژ کوشتنا فی بهرازی ببوړن". والی داخواز و دیاریین وی پهسه ند کرن و فهرمان دا وی بهرازی بهردنه فه.

۳) ئویجاخا بهلیوهند: ل پهی راپورتا که دخودا و ریه سپین وان، ئهف ئویجاخه چهقه که ژ ئویجاخا (ئهحمه دوهند)^(۲) کو هندهک ژ

^(۱) تومان: یهکا پارئ ئیرانی بوو ل سهردهمی قاجاریان کو بهرامبهری (دهه قران) یان بهرامبهری (دهه هزار دینارین وان یین هینگ) بوو، لی ل سالا (۱۳۰۸) ی هتافی یهکا پارئ وی هاته گوهورین و بوو (ریال) و ژ سهردهمی پهلهفی واته (۱۳۱۱) ی هتافی و هیرفه همر (تومان) هک بهرامبهری (دهه ریال) ان دهیته هژمارتن.

^(۲) ئهحمه دوهند: ئویجاخه که مهزنه کو خه لکه کی ب شاشیقه ناقی (کولیوهند) یی لیگیری. ئهف ئویجاخه ژ چهند تیرهکان پئیکهاتییه، وهکی (بهساتی، ههفاسی، عهلی موحهمه دی، گوهری و... هتد). ئهف ئویجاخه نوکه ل کۆمه لگهها (عهباس ناباد) و باژیری (دوره شهر) کو سهر ب پاریزگهها (نیلام) فهنه دژین.

وان یین ل ئاخا کرمانشاهی و هندهک ژى یین ل وهلاتی
ئوسمانییان د نأقبهرا سلیمانیی و کهرکووکى دا. هندهک جاران
ئهو ل گوندان ئاکنجى دبن و هندهک جاران ژى دچنه د بن
کوینان فه.

ئهف ئویجاخا (بهلیلوهند) کو نوکه یی د ئاخا کوردستانا
ئیرانی دا، نیزیکی دوسه د مالان دبن و دبنه دۆرین هزار کهسان
و پهزی بخودان دکهن و باج و خهراجا ددهن.

نه یا دیاره کا ئهو کهنگی و چ سهردهمهکی هاتینه ئاخا
کوردستانا ئیرانی، و مهزن و کهدخودایی وان یی نوکه نافداره ب
(کهدخودا شههباز).

نافی فی ئویجاخی یی ژ نافی (بههلولى) نافدار هاتی، کو
ئهو خوه ب زارۆکین وی دزانن و د زمانى کوردی دا دبیزنه
(بههلولى) (بهلیل)، لهو ئهف ئویجاخه یا ب (بهلیلوهند) نافدار
بووی.

ئهف ئویجاخه زفستانا ل گهرمیانین (گاورد) دبۆرینن، کو
نافداره ب گهرمیانین (فهقیه سولهیمان و هنکوران) و پشکهکه ژ
دهفهره (گاورد) کو کورتکریا پهیفا (گوارا رود)، و هافینا دچنه
دهفهره نافدار ب (ئیللق)⁽¹⁾ کو ئهو ژى پشکهکه ژ دهفهره
کوردستانا ئیرانی.

⁽¹⁾ نفیسهری دستنقیسی ب شاشی فه نفیسی یه (ئیللق)، ئی یا دروست (ئیللق) یانزی (ئیللق) ه،
کو ئهو ژى پشکهکا دهفهره سنهیه. (بنیپه: تاریخ مردوخ، بهرگی ۱، ژیدهری بهری، بپ ۸۲)

٤) ئويجاخا بورهكهي^(١): نيزيكي سهد و پينجي مالانه و ئهو دگههنه شهس سهد كهسان ژ كور و كچ و بچويك و مهزنان. ئهو زفستانين خواه ل گهرميانين (زههاب) و هافينان ل دهفهره (ئسفهندئاباد) كوردستانا ئيراني دبورينن و پهزي خواه ل چيايپن (ديهج) و (كهنگري) دچهرينن.

ئهف ئويجاخه چهقهكي هوزا (مهندي) بوو، كو پاشي دي ب دريزي لدور وان زي ئاخقين، و نيزيكي سهد سالان دبت ژ بهر دوبهرهكيا نيقيبهره وان بخوه دا، ئهف ئويجاخه ژ في هوزي فهدر و جودا بوون. و ژبهركو ئهو نهفيين كهسهكي بوون ب نافي (بيرهك) و د زمانى كوردى دا ئهف پهيشه يا گوهارتي و كريه (بورهك)، لهو يي ب نافي (بورهكهي) نافدار بووين. كه دخودايي وان يي نوكه (كه دخودا بوداق)ه و چ كهسهكي نافدار ژ في ئويجاخي رانه بوويه.

^(١) مهردوخى كوردستانى دببژت: ئهو نيزيكي چوارسهد و پينجي مالانه. و صهفي زادهيي بورهكهي، كو ئهو بخوه زي نفيسهرهكي نافدار و سهردهمي في ئويجاخي يه دببژت: ئهف ئويجاخا كوردان ژ تيرهكين (قهرهجاني، سورخي، بهيجاني، خووهلهمري، حاجي ميري و تكهلويي) بيكهاتييه و د بنهرهت دا ئاكنجيين (شههرهزور) ئ بوون و پاشي يين هاتينه كوردستانا ئيراني و يين ل (زههاب، ليلاق، ئسفهندئاباد، حوسهين ئاباد و هوباتو) ئاكنجي بووين. (بنيره: صفى زاده، ژيدمرئ بهري، بپ ٣٦٩)

باہتئی سیئی

نہ و ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (ت) دەسپیدکەت

(۱) ئویجاخا تایجوزی^(۱): ئەف ئویجاخە ژ بنەمالا سەییڊین پایەبەرزین (پیر خضری)نە. د کەفن دا ئەف ئویجاخە، هۆزەکا بۆش و مەزن و خودان قەدر بوون و پرانیا وان ب بۆرینا روژگاری یین رەفین و یین ل دۆرین سلیمانیی و شەهرەزۆری ناکنجی بووین و نوکە پینج مال ژ وان ل دەفەرا (جوانرو) یین ماین، کو کەسوکارین (حەبیب بەگ)ئ سەرۆکی ئیلا (باباجانی)نە - کو مە پێشتر باسی وی کربوو - و ئەو پشتهفانیی ل وان پینجی مالان دکەت و کەدخودایی وان یی نوکە (یوسف)ە. چەروانیی وان یین بہار و ہاقینا کوستانا (لەلەخول) و بیابانا (یلک)ن ل دەفەرا جوانرو و زفستانا ئەو یی ل (بانی ناز)^(۲) و شیخ ئسماعیل) کو ئەردی (خان عاشور)ینە.

^(۱) نافی فی ئویجاخی یی دروستەر (تایگوزی)یە. بنیرە: (تاریخ مردوخ، بەرگی ۱، ژیدەرئ بەری،

بپ ۸۴ و صفی زادە، ژیدەرئ بەری، بپ ۳۷۰)

^(۲) مەردوخئ کوردستانی نافی فی گەرمیانئ ب (بکی ناز) و صفی زادە ب (بانی ناز) دئینت.

(بنیرە: تاریخ مردوخ، بەرگی ۱، ژیدەرئ بەری، بپ ۸۴ و صفی زادە، ژیدەرئ بەری، بپ ۳۷۰)

رحمەتى (مەلا عەبدولرەھىم)^(۱) نافدار ب (مەولەھوى) ژ
 فى ئويجاخى يە كو زانايەكى دادقان و تۆرەفانەكى عاقل و
 بەرھەفكەرى زانستين (معقول و منقول) بوو و بو ھۆزان
 فەھاندنى گيولەكى باش ھەبوو. ھۆزانيں وى د زمانى كوردى دا
 وەكى ھۆزانيں (شيخ خواجه - دلوفانيا خودى لى بت)ى^(۲) د
 زمانى فارسى دا و وەكى ھۆزانيں (امرؤالقيس)ى^(۳) و ھندەكىن
 دىنە د زمانى عەرەبى دا.. ئەو بەرى (۲ - ۳) سالان يى چوويە
 بەر دلوفانيا خودى^(۴).

ل دەفەرا گەرميانا وان، دارگويەكا كەقنار و ستوير ھەبوو
 و تيرەكا (سادات: سەييد) ل بن سەبەرا وى دارگويىزى خرفە

^(۱) مەولەھوى: مەلا عەبدولرەھىمى كورپ سەييد سەئىدى يە كو ل سالا (۱۳۲۱)ى كۆچى يى ل
 دەفەرا (تاوگوز) ھاتىە سەر دونيايى. ئەوى ژ بلى بابى خوە يى لجهم زانايىن (بانە، سەننە
 و سەلمانيى) خواندى و پاشى يى بوويە مريدى (شيخ ئوسمانى نەقشەبەندى) ل ھەورامان.
 ئەوى گەلەك شارەزايى د (حكمت، فەلسەفە، فقھ و زانستين قورئانى) دا ھەبوو و
 ھۆزانيں جوان دنقيسين و ئىك ژ ھۆزانيں بەرچافين كوردانە. پشتى ژيەكى پىر
 سەرورەرى، ئەو ل سالا (۱۳۰۰)ى كۆچى چوويە بەر دلوفانيا خودى. (بنيپرە: صفى زادە،
 ژيدەرى بەرى، بپ ۲۱۱)

^(۲) مەردم ژ (شيخ خواجه)ى ھەمان (حافظ شيرازى)يە، كو ھۆزانيى نافدارى چەرخى ھەشتى
 كۆچى و ئىك ژ ھۆزانيى نافدارين جيهانى يە.

^(۳) نافى وى يى دروست (جندجە) و كورپ (خجر) و نەفيى (الحارث)ى (كەندى) و خوارزايى
 ھەردو كەسانين نافدارين بەرى ئىسلامى (كولەيب) و (موھەلھل/ زير السالم)يە. ئەو ل
 نافبەرا سالىن (۴۹۶ ھەتا ۵۴۴) زايبىدە واتە نيزىكى سەد سالەكان بەرى ھاتنا ئۆلى ئىسلامى
 يى ژياى. و ژ نافدارترين ھۆزانيى سەردەمى جاھليەتى دەيتە ھژمارتن.

^(۴) واتە ئەف دەستنقىسە پشتى مرنا مەولەھوى، ئانكو د نافبەرا (۱۳۰۰ ھەتا ۱۳۰۵)ى كۆچى دا يا
 ھاتىە نقيسين.

دبوون و ب ههقره دئاخفتن و پرسا ههقدو دكرن، لهو ناڤی وان
 كرنه (تایجوزی). و سهییدین (پیر خضری) كو ئەه سهییدین
 (تایجوزی) ژ سنسلا وانن، تیرهكهكا مهزن و خودان قهدر بوو و
 هندهك ژ سهییدین كوردستانا ئیرانی و ئوسمانیان ژ قی
 تیرهكینه. گهلهك زانا و مروڤین چاك و بهاگران و ناڤدار د ناڤ
 وان دا دیار بووینه، وهکی (سهیید حهسهن) ناڤدار ب (ملا
 ابوبكر مصنف)، كو زانست و باشیین وی یین دیار و نهپهنی
 لسهر دهڤ و زمانانه و د پهرتووك و نامهیان دا هاتینه نفیسین.
 پهرتووكا (وضوح در فقه شافعی) ئیك ژ وان پهرتووكانه یین وی
 نفیسین و (ریاض الخلود وسراج الطریق در تصوف و سلوك)
 پهرتووكا وی یا دییه. دیسان كورڤی وی (ملا عبدالكريم) ژی،
 ئیك ژ زانایین هیژایه، كو نفیسهه بوو و ژ پهرتووكین وی ئەم
 دشیین ئاماژی ب فان بكهین: (انذار الاخوان در مواعظ) و
 (واضح در تفسیر). ههروهسا نهڤی وی خودی ژی رازی ژی، كو
 ناڤداره ب (ملا جامی) خودان نفیسین و پهرتووكه و وی د
 پیرانیا زانستان دا شروڤهكرن و پهراویز یین ههین. سهییدین
 هیژا و ناڤدارین (ساوجبولاغ) موكری ژ نقشى وینه و ناسناڤ و
 پلهیا (شیخ الاسلام) بیی ویرى یی نوکه، ههه دزڤرتهڤه بو وی.
 كهسهك ژ نقشى وی ب ناڤی (سهیید حهسهن)، یی ل
 دهڤههرا مهريوانی، كو ئەو ژى جههكى كوردستانا ئیرانىیه. ئەو ب
 زڤر و زینهتین زانین و باشی خهملاندییه و ل جهی ناڤینای
 (قاضی و مدرّس و مرجع)ه.

٢) ئويجاخا تارى مرادى: چونكى ژ نقشى كەسەكى بوون ب نافي (تارى مراد)، لەو ب وى نافي نافدار بووينە. ئەف ئويجاخە پشكەكە ژ هۆزا (مەندى)، كو پاشى دى ب دريژى باسى وان كەين.

ئەفە نيزىكى چل سالانە ژ بەر پيكنەكرن و دوبەرەكيى ئويجاخا نافىرى ژ وان جودا بوويه و چەروان و خانىين خودە ب جە هيلان و هاتنە كويستانين كوردستانى و كۆز و پاوانين وان يين ل جەين بەرنياس ب (نقارەخان^(١) و كانى دريژ). ئەو نيزىكى سەد مالانە و رەنگە هژمارا وان بگەهتە چوارسەد و پينجى كەسان و مەزنى وان كەسەكە ب نافي (موحەمەد) و هەتا نوكە چ كەسەكى نافدار ژ وان پەيدا نەبوويه.

٣) ئويجاخا تيلەكويى: كو نيزىكى دوسەد مالانە ژ (قطرە) و (بيواز) د نافبەرا (كەركووك و بەغداد) ئاخا ئوسمانى هاتينە و ل كوردستانا ئيرانى ل دەفەرا (باشماق)^(٢) كو پيگهاتيه ژ بيست و دو گوندان، بنەجە بووينە. پاشى ھندەك ژ وان جودا بووينە و دوسەد و پينجى مال ژ وان چووينا دەفەرا (بانە) و دەفەرا

(١) د دستنقىسى دا ب شاشيفە هاتبوو نفيسين (تقاوہخان). بنيرە (تاريخ مردوخ، جلد ١،

ژيدەرى بەرى، بپ ٨٤)

(٢) گوندەكى سنورى ئيرانى يە كو دكەفەتە رەخى دى يى پينجوينى د ناف ئاخا كوردستانا ئيرانى دا. نوکە ئەو در يا بوويه دەرگەهەكى گومرکى يى مەزن د نافبەرا وەلاتى ئيرانى و كوردستانا عراقى دا.

(دهستال) کو سەر ب ئیاله‌تا^(۱) کوردستانا ئیرانی قه‌نه و نیژیکی پینجی مالا ل گوندی (چره‌چره) ل ده‌ق‌ه‌را (پلنگان) ئاکنجینه و سی سهد مال ژ وان ره‌فینه و چووینه د ناف ئیلا (جاف) دا و ل (شه‌هره‌زۆر) پینه و نوکه هه‌فت سهد مال کو دبنه نیژیکی سی هزار که‌سان یین ل ده‌ق‌ه‌را (باشماق) ماین، کو بو ژفستانی ئەو در بو وان کوۆز و پاوان و ل بهار و هافینا ژی ئەو زۆمین خوه ددانه کویستانین ده‌ق‌ه‌را (هوباتو) ل کوردستانی. و پرانیا گوندین ده‌ق‌ه‌را (باشماق) ملکێ که‌دخودا و مه‌زنین فی ئویجاخینه. و ئەه‌ف ئویجاخه ریبه‌ر و میرخاس و میه‌ق‌انحه‌وین و خانه‌دانن. و خودی ژێ رازی (عه‌زیزخان سردار گل)^(۲) دگه‌ل وان خزمایینی کریه و کچا که‌دخودایی وان (کو که‌دخودایه‌کی خودان قه‌دری فی ئویجاخی یه) ب هه‌فژینی قه‌بوول کریه و (مقرب الخاقان سیف الدین خان) ژ وئ بوویه.

هه‌رچه‌نده هه‌ر گونده‌کی که‌دخودایه‌کی ریژدار ژ فی ئویجاخی یی هه‌ی، لی مه‌زنی هه‌می ئویجاخی که‌سه‌که ب نافئ (حه‌سه‌ن به‌گ) کو ژ نقشئ (حه‌مه‌د به‌گ) ییه و ئەه‌ف (حه‌مه‌د به‌گ) ه نافدار و به‌رنیاسه؛ چونکی وی و (که‌ریم خانی زهند) هه‌قه‌به‌ستا برایینی پیکفه‌ه‌گریدابوو و سه‌رده‌مه‌کی لسه‌ر ئاخا

(۱) هینگی دگۆتته پارێزگه‌هان (نیاله‌ت) و دگۆتته قه‌زایان (ویلايه‌ت).

(۲) عه‌زیزخان گه‌نجه‌کی زیره‌ک و میرخاسی موکریین سه‌رده‌شتی بوو و ل سه‌رده‌می قاجاریان ئەوی چهند پله‌یین له‌شکه‌ری وه‌رگرتبوون، کو نافدارترینی وان (سردار گل قشون محروسه ایران: سه‌روکی گشتی یی له‌شکه‌ری ئیرانی) بوو، له‌و ئەه‌ف پله‌یه کورت فه‌دبرین و ب دويف نافئ و یقه‌ دکرن و دگۆتنئ (عه‌زیزخان سه‌رداری کول).

کوردستانی ب ریگری و شه‌لاندنا کاروانییان فه مژویل بوون.
 پاشی ب بۆرینا شه‌ف و روژان (که‌ریم خان) دگه‌ته پله‌یا وه‌کیلی
 و ئەمیرییا ئیرانی. هینگی (خسروخان) ئی والیی کوردستانی یی ژ
 کار لا دای ل (شیراز) بوو.. که‌سوکار و هه‌فال و هوگرین وی ب
 باشی دبینن کو دیسان ده‌سته‌ه‌لاتا کوردستانی بسپی‌رنه ده‌ستین
 (خسروخان)ی، له‌و فی داخوای ژ (که‌ریم خان)ی دکهن. که‌ریم
 خان دبیزت: ئەف چه‌نده ب خالو (محهمه‌د به‌گ) یقه‌ه گری‌دایه‌ه کا
 ئەو دی چ بیژت. پاشی فی بابته‌تی دگه‌هیننه (محهمه‌د به‌گ)ی.
 ناهئینای په‌سه‌ندنای دنقیست و ب په‌سه‌ندا وی بریارا
 دامه‌زراندنا (خسروخان)ی دهر دکه‌فت.

و دیار نه‌بوویه کا بۆچی دبیزنه فی ئویجاخی (تيله‌کو)-

والله اعلم^(۱).

^(۱) تيله‌کو: هه‌مان (تيله‌کوه)ه، ئانکو چيایی ره‌ش، کو بنه‌جها فی ئویجاخی بوو. (بنی‌ره: تاریخ

بابه تی چواری

ئەو ئووجاخین کو نافی وان ب پیتا (د) دەسپێدکەت

(۱) ئووجاخا دوراجی؛ نیژیکی سەد مالانە^(۱) کو رەنگە هژمارا وان بگەهتە چوارسەد کەسان. ل زفستانا ئەو ل دەفەرا (گاورد) و ل گوندی بەرنیاس ب (رەزوان) و ھندەک جھین دی دمین و پەزی خوە دچەرین و ھافینا زۆمین خوە دبەنە کوستانین جھەکی نافدار ب (کانی گولزار) و کەدخودای وان یی نوکە (کەدخودا عەبدولرحمان) ە و نافی فی ئووجاخ یی ژ نافی بابکالی وان یی مەزن ھاتی، کو نافی وی (دوراج) بوو. و ھندەک فی ئووجاخ ب رەنگەکی ژ ھەف فەقەتیای ل ئاھا (گروس) و (کلیائی) دژین.

(۲) ئووجاخا دوم^(۲)؛ نەھاتیە زانین کا ئەف نافی ژ کیشە ھاتیە. ئەف ئووجاخە دوسەد مالن و نیژیکی پینج سەد کەسان دبن. کاری وان یی سەرەکی چیکرنا کلاش (یان پیلافیین بەنکا)انە. ھندەک ژ

(۱) مەردوخی کوردستانی دبێژت: ئەو نیژیکی چوارسەد مالانە. (بنپەرە تاریخ مردوخ، جلد۱،

ژێدەرئ بەری، بپ ۹۰)

(۲) ھەروەسا ھندەک دبێژنە فی ئووجاخ (گیوھکیش) نانکو (ئەو کەسین کو پیلافیین کلاش یان

بین بەنکا چیدکەن). (بنپەرە: تاریخ مردوخ، جلد۱، ژێدەرئ بەری، بپ ۹۱)

وان ل باژیری (سنندج) و د خانیان فه نیشته جینه و هندهك
زفستانان ل گوندان ئاكنجینه و بهار و هافینا كوچه ریی دكهن و
باج و خهراجین دیوانی و داهاتی خوه یی ژیری ژئهی سنه تی
پیلا ف سازی ب دهسته دئینن و ههتا نوکه د ناف وان دا چ
کهسهکی نافدار پهیدا نه بوویه. پتیا داهولقوت و زرنابیژین
(سنندج) و دهوروبه ران ژ فی ئویجاخینه.

بابه تی پینجی

ئەو ئویجاخین کو ناڤی وان ب پیتا (ز) دەسپێدکەت

(۱) ئویجاخا زەردوئی^(۱)؛ ژبەرکو بابکالی وان یی مەزن نەخووەشیا (زەردک) یی بوو و لەشی وی و ب تایبەتی رویی وی زەر ببوو، نافدار بوون ب (زەردوئی)، کو پەیفقا (زەردوئی) کورتکریا پەیفقا لیکدراوا (زەرد روئی: روی زەر) ه. و نەژاد و نەڤیپن وی زی ب فی ناڤی هاتنە گازیکن.

ئەڤ ئویجاخە یا لەسەر چوار تیرەکان دابەش بووی و هەر تیرەکەک یا ب ناڤەکی بەرنیاس بووی.. ئییک ژ وان ب (ساتیاری)^(۲) بەرنیاسن؛ چونکی بابکالی وان خودان (سەعەت: دەمژمیر) بوو و هینگی سەعەت تشتەکی سەیر بوو، لەو ب (سەعەتدار) نافدار بوو و ئەڤ تیرەکە ب وی هاتیە نیاسین و (سەعەتداری) د زمانی کوردی دا دبتە (ساتیاری).

(۱) ل دویڤ گۆتتا مەردوخی کوردستانی ئەو نیزیکی پینج سەد مالان بوون و ل دەڤەرین جوانرو و دۆرماندۆری رویاری (سیروان) و هەندەک جەین کرمانشاهی دژیان. (بنپەرە:

تاریخ مردوخ، جلد ۱، ژێدەرئ پێشین، بپ ۹۴)

(۲) مەردوخی کوردستانی ئەڤ تیرەکە ب تیرەکەکا خووەسەری خوە ل قەلەم دایە و گۆتیە کو ئەو نیزیکی شیست مالانە و ل رومانسەر و جوانرو و ناڤا سیروان دژین. (بنپەرە: هەمان ژێدەر،

تیرهکا دی تیرهکا (کوانکر)^(۱)، کو نوکه هندهک ژى ل
باژیرى (سنندج) و هندهک ژى ل گوندین کوردستانی یین بهلاف
بووین و کارى وان خولامینیا حاکما و مهزنین باژیرییه. د قى
تیرهکى دا کهسهکى نافدار یى هه ی ب نافى (ملا احمد) کو
کهسهکى زانا و ریروى ریبازا نه قشه بهندی یه و وی مزگهفتهک
و خانهقایهک یا ل گوندی (کولساره) چیکری و وی چهند
مریدهک هه بوون و پشتی مرنا وی، کورپن وی ژى هه ر لدویف
هه مان ریبازی دجن.

تیرهکا دی بهرنیاسن ب (رهوان)ی، و چونکی وان ل گوندی
(رهوان: نیك ژ گوندین دهفهره جوانرو) زهفی و چهروان
هه بوون، لهو ب قى نافى بهرنیاس بوون و نوکه ژى نهو ل وی
گوندی دناکنجینه و باغ و بوستان یین چیکرین و یین بووینه
گوندی.

تیرهکا دی بهرنیاسن ب (شاه قوبادی) کو یى ب نافى (شاه
قوباد) ی بابکالی خوه نافدار بووین. نهف تیرهکه یین ل گوندین
نیالهتا کوردستانی بهلاف بووین و دهست یا ژ زیانا بن خیشهتا
بهردای و نوکه د خانیاغه ناکنجینه.

نهو ژ قى تیرهکا (زهردوئى) نیزیکی دوسهد مال ل دهفهره
(فیض آباد)ا کرمانشاهی د ناکنجینه و ب کارى بازرگانى
مژویلن و سهد مال ژى یین رهقینه (شههره زور) ی و یین ل

^(۱) هه مان تیرهکا (که مانگه ر: که وانگر) یا مهردوخ دبیزت ل دهفهره (پلنگان/ سننه) و دهفهرین

سلیمانى دژین. (بنپره: تاریخ مردوخ، جلد ۱، ژیدهرى بیشین، بپ ۱۰۵)

ویرۆ ئاکنجی بووین و ب جوّتیارییّ فه مژویلن، و پینجی مال ژى کو نیژیکی دوسه د کهسان دبن ییّ د ئاڅا جوانرو دا و یین ماینه د بن خیفه تانفه. ل وهرزى بهار و هافینا ئه و دچنه زۆزانین جوانرو کو نافدارن ب (سهردهخانی، ویراش، تین دوزه پوچ و دره نیان) و پهزى خوه ل وارا دچه رینن و کوژ و پاوانین وان یین زفستانى ژى ییّ ل بهر لیڅا رویبارى (سیروان) کو نافداره ب (ئهنجیرهك) و (رهوان).

٢) ئویجاخا زهندى^(١): ژ بهر هه بوونا (که ریم خان) ی و هنده کین دی، باسى فى ئویجاخى د میژووئ دا ب تیر و ته سه لی هاتیه نفیسین. نیژیکی چوارسه د مال ژ وان یین ل فان گوندین کوردستانى (ماچکه، والی پلنگ، قه لعه فولاد و...) و بو خوه خانى یین ل فان گوندان ئافا کرین و ب کاروبارین گوندیاتیى و جوّتیارییّ فه دمژویلن، لی بهری نوکه وان ژى نه ریتی کوچه راتیى و چادر نشینی هه بوو و دچوونه زۆزانا و گهرمیانا، لی پشتی نه مانا (نادرشاه و عه لیشاه و ئیبراهیم شاه) ی، (حه سه ن عه لی خان) ی حاکمى کوردستانى ئه و راکرن و ل جهی زۆزانین

^(١) مهردوخى کوردستانى دبىژت: ئه و نیژیکی (٦٠٠) مالانن و ئه و چه قه کى (لهك) انه، کو بسهر هؤزا (لور) فه نه. ئه و ل لیوا (که رکوک) و (خانه قین) ی د نافیه را (کفری و سیروان) دا دژین. مهردوخ بیقه دجت و دبىژت: ئه و پینج تیره کن، لی نافى چواران ب تنى دئینت، ئه و ژى ئه فه نه: (طاهرخان، علیان، محمد صالح آغا و غنى). و (که ریم خانى زهندي) شاهى ئیرانى ژ تیره کا (علیان) ل قه له م دایه. (بنیپه: تاریخ مردوخ، جلد١، ژیدهرى پیشین، بپ

کوردستانی ئاکنجی کرن. ژ هینگی وهره و ههتا نوکه ئه و ل فی
جهی دژین.^(۱)

سه رها تیا فی بابته تی ب دریژی ئه وه، کو (مهر عهلی خان
ولاشجردی) جیرانی و ئ تیره کا زهندی بوون ئه وین ل (بریه).
وان هه رده م ده ست د هیرش و ویران کرن و تالان کرنا هه ریما
(عه لیشکهر) دا هه بوو کو هه ریما (مهر عهلی خان) ی بوو و
هندی دشیان ئازار و زیان دگه هاندنی و ئه و دکوشتن و مالی وان
تالان دکر.

(مهر عهلی خان) ی نه دشیا ل بهر سینگی (زهندی) یان
رابوه ست، له و ژ نه چاری هه ریما خو به جیه هیلا و په نا بره
به ر (حه سه ن عهلی خان) ئ حاکمی کوردستانی؛ ژ بهر کو هینگی
هیشتا نه چ پادیشاه کی سه ربخوه و خودی دهسته لات ل
ئیرانی هه بوو و نه ژ ی چ دهسته لات هک ل ئیرانی هه بوو. ژ بلی
کوردستانیان نیژیکی (۵ - ۶) هزار سویار ژ (ئه فغانی،
چه رداولی و کلیائی و...) ^(۲) ل دۆرماندۆری (حه سه ن عهلی خان) ی
خرڤه ببوون، له و وی خو به ره هڤ و ئاماده ددیت تولا (مهر

^(۱) ههروهسا ل سه رده می نادرشاهی (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ کۆچی) هندهک ژ فی ئویجاخی یی ژ گوندین
کۆمه لگه ها (بهری) ل ناحیا (که مازان) سه ر ب قهزا (مه لایر) شه هاتینه راکرن و یین
برینه خوراسانی دا لورستانی ژ ریگری و تالانکاریین وان ئیمن ببن. (بنپره: مجمل

التواریخ افشاریه و زندیه، محمد امین گلستانه، چاپ دوم، تهران - ۱۳۶۳ شمسی، بپ ۱۴۶)

^(۲) من نهزانی کا مه بهستا وی ژ (ئه فغان) یان کینه، ئی مه بهست ژ (چه رداولی) یا ئه و کوردین
زهنگه نه نه یین ل ناحیا (چه رداول) سه ر ب قهزا (شیروان و چه رداول) پاریزگه ها
(نیلام) ئ دژین و مه بهست ژ (کلیائی) ژ ی ئه و کوردن یین ل ناحیا (کلیائی) سه ر ب قهزا
(سوقور) پاریزگه ها (کرمانشاه) ئ دژین.

عهلی خان) ی ژ وان فه کهت و ملکی وی ژ دهستی دهسته لاتا (زهندی) بینته دهر، لهوما ژ (سنندج) دا ری و دهمی گه هشتیه مهیدانا شهرپی، مه زنیږ زهنديیا، وهکی کهریم خانی و شیخ عهلیخانی و هنده کیږ دی ب لهشکه رهکی ژورفه کو دکارگری و ناماده بوون، لبر سینگی وان راوهستیان و ههر دو هیژ ل سالا (۱۱۶۳) ل (مه لایر) ب نافیک کهتن و ب گه لهک بگره و فه کیږا و ههول و بزافین زیده، لهشکه ری (حه سه ن عهلی خان) ی ب سهر کهفت و سوپایی (زهندی) شکهستن و گه لهک ژ نافدارین (زهندی) هاتنه کوشتن و بهر ب نه مانی چوون. ملکی (مهر عهلی خان) ی زفراندنه فه و ب سهر به خوږییه کا تمام نهو ل دامه زراننده فه و نیژیکی هزار مالین (زهندی) یان ژی راکرن و ئینان ل ناخا کوردستانی نیشته جی کرن. پشتی ماوهیه کی کو (حه سه ن عهلی خان) د شهره کی دا دگهل (سه لیم پاشایی بابان)^(۱) شکهستی و ههمی سوپایی وی پهریشان بووی، هزارا تولقه کرنی خوه لسهری کهریم خانی دا و ب ئنیه تا کوشت و کوشتاری دگهل (حه سه ن عهلی خان) ی سوپایه کی مهزن خرپه کر و ب ری کهفت.

(ئبراهیم بهگ) ی وه کیلی کوردستانی و هنده ک نافدارین دی، کو هینگی ژ (حه سه ن عهلی خان) ی دلما ی و نیگهران بوون؛ چونکی جیرانیږ (حه سه ن عهلی خان) ی بوون و بهری هینگی گه لهک ئازار و زیان و شکهستن ژ (حه سه ن عهلی خان) ی

^(۱) فه رمانره وایی ئیمارماتا (بابان) بوو ل سهر دهمی دهسته لاتا دریا (نادرشاهی نه فشار).

دیتبوون، ب دهلیفه زانی بگههنه ریژین کهریم خانی و (ثیمام قولیخانی زهنگه‌نه) و تولا خوه ل وی فه‌که‌ن. لهو دگهل له‌شکه‌ری (کرمانشاه) گه‌هشتنه ریژین کهریم خانی و ژ بوؤ راکرن و نه‌هیلا‌نا حه‌سه‌ن عه‌لی خانی بوونه ئیکده‌ست و هه‌فه‌په‌یمان. حه‌سه‌ن عه‌لی خانی د خوه‌ پرا نه‌دیت به‌ر سینگی وان بگرت، لهو بوؤ خوه مه‌هدمر (شفاعة) خواست و گوؤت کو دی خویشکا خوه دمه کهریم خانی، دا شه‌ری دگهل وی نه‌که‌ن، به‌لی کهریم خانی فه‌بوول نه‌کر و به‌ر ب (سنندج) ب ری که‌فت. حه‌سه‌ن عه‌لی خان ره‌فی و چوو د که‌له‌کا ئاسی فه‌ ل گوندی (قه‌ره‌قوره) ل سه‌ر مه‌رزئی کوردستانی و گروس و نه‌فشار.

که‌ریم خانی، شیخ عه‌لی خانی زهند راسپارد کو وی که‌له‌ی دوؤرپیچ بکه‌ت، لی وی نه‌شیا چ بکه‌ت و که‌له‌ نه‌فه‌کر و بی ئومی‌د و زیاندار زقه‌ریقه.

ژ فی لایی فه‌ پستی که‌ریم خانی خه‌لک کوشتین و باژی‌ری (سنندج) تالان کری، خه‌لکی (سنندج) ژ مزگه‌فت و خواندن‌گه‌ه و خانییان ده‌ریخستن و ناگر به‌ردا وان ئافاهییان، و نه‌و مالین زه‌ندی بین نافدار و زه‌نگین دیسان زه‌راندنه‌فه‌ ناف ئیلا زه‌ندی و نیژیکی سه‌د و پینجی مال ژ وان ژ به‌ر هه‌ژاری و نه‌داری ل کوردستانی مان. ژ هینگی وهره و هه‌تا نوکه وان ژی گه‌له‌ک زاروؤک یین بووین، کو نوکه هژمارا وان یا بوویه نیژیکی چوارسه‌د مالان و ل گوندین نافئینای ب خودانکرنا په‌زیقه دمژویلن.

بابه تی شه شی

نه و ئویجاخین کو ناقی وان ب پیتا (س) ده سپیدکته

(۱) ئویجاخا سه گهه: ئەهف ئویجاخه نوکه نیژیکی پینجی مالانه، کو هندهک ژ وان یین ل گوندی (نیاز) و هندهک ژ یین ل گوندی دی یین زۆزانا و د خانیان فه دژین، لی ئەهه بهری نوکه چادر نشین بوون و بهار و هافینان دچوونه زۆزانیی دهفهرا کوردستانی و پاییز و زفستانی ژ دچوونه رهخی (زههاب) و پهزی خوه ل وارا دچه راندن. ئەهف پینجی ماله نیژیکی دوسه د کهسان دبن و نههاتیه زانین کا رامانا ناقی وان چیه و ههتا نوکه چ کهسهکی ناقدار ژ فی ئویجاخی رانه بوویه و وان چ که دخودا و مه زنین دهست نیشانگری ژ نینن.

(۲) ئویجاخا سورسوری: ئەهف ئویجاخه لسه ردهمی دهستهه لاتدارییا خودی ژ رازی (شاه سولتان حوسهین)^(۱) و ب فه رمانا فی شاهی

(۱) دویمهیک شاهی دهستهه لاتدارییا سهفهوی بوو کو ل سالا (۱۱۰۵) کۆجی ل شوینا بابی خوه ببوو سولتانی ئیرانی. ئەهه مرۆقهکی نهفس نزم و پویج بوو و های ژ دهو روبه رین خوه نهبوو و هیچ هیزهک نهبوو بۆ بریفه برنا وهلاتی، لهوا ژی ئەهه ئافاهیی موکمئ ئیداریی کو (شاه ئسماعیلی، شاه تههماسبی و شاه عهباسی مهزن) دانای، وی ژ بن بر.

رحمه تی دگهل (تهیمور بهگ) ی هاتینه کوردستانی و بو
 ماوهیهکی ل بهار و هافینا چووینه زۆزانین دهفهر (مه‌ریوان) و
 پاییز و زفستانا ژی دچوونه گه‌رمیانان ل دهفهر (شه‌هره‌زور) ی
 و ژ خزم و که‌سوکارین (ئبراهیم بهگ) ی وه‌کیلی کوردستانینه.
 پاشی وان ب فه‌رمانا حاکمی کوردستانی ژ مه‌ریوانی بار کریه و
 ب برپارا وی گوندین (مامه‌ند، به‌لوجه، ئاهه‌نگه‌ران، مروراید،
 ئه‌خته‌خان، ترازوله، پشت حنک، ئشترمل، مه‌یدانه، ئوساوله،
 هه‌چوشان، که‌چه‌له، کواندا، کاوشان، تانیه و... هتد) بوونه
 چه‌روان و زه‌فیین وان بو هافینا.. و ل نافه‌راستا پاییز و
 زفستانی، ئه‌و ژی وه‌کی ئیلین دی یین کوردستانی دچنه
 گه‌رمیانین (زه‌هاب) و ل وی‌ری په‌زی خوه دچه‌رینن. هه‌تا
 سه‌رده‌می ده‌سته‌ه‌لاتدارییا خودی ژی رازی (ئه‌مانوللاه خانی
 ئیکی) سه‌روبه‌ری وان ب فی ره‌نگی بوو، لی پاشی وی ئه‌و ژ
 چوون بو گه‌رمیانین (زه‌هاب) دانه‌پاش و ل گوندین نافئینایین
 سه‌ری ئاکنجی کرن.

ئه‌ف ئویجاخه نوکه یا بوویه دو تیره‌ک. نافی ئیک ژ وان
 مایه (سورسور) و یا دی نافدار بوویه ب (شیخه سورخابی
 سوله‌یمان سولتان) کو وان لپه‌ی نه‌ریتی خوه دگۆتته مه‌زن
 خوه (سولتان).

هه‌ردو تیره‌ک نی‌زیکی دوسه‌د مالان دبن، کو هنده‌ک ژ وان
 یین لسه‌ر ملکی پایه‌به‌رز (ئه‌مانوللاه خانی وه‌کیل) و هنده‌ک
 ژی یین لسه‌ر گوندین نافئینای ئاکنجی بووین. ئه‌وین کو گه‌له‌ک

چیل و پهز ههین ل زۆزانین نیژیکی گوندین نافئینای، د بن
کوینان فه دژین و چیل و پهزی خوه دچه رینن.
ژبه رکو دو کەس ژ بابکالین فی ئویجای د (سۆر) بوون،
لهو دگۆتنی (سورسور)ی^(۱) و تیرهکا (شیخه سورخابی) زی
چونکی ژ نه فیین شیخه کی بوون ب نافی (سورخاب)، لهو ب فی
نافی نافدار بوینه. و ههتا نوکه چ مرۆقه کی نافدار ژ فی
ئویجای رانه بوویه.

^(۱) مهردوخ کوردستانی دبیژت: سورسوری نیژیکی دوسه د مالانه کو ل ژیریا (سنه دژ:
سنندج) ئ (هه ر ژ دهفهره (گاورد) بگره ههتا دهفهره (بیلوار)) دژین و نافبهرا فان ههردو
دهفهره نافداره ب (سورسور). واته نافی وان یی ژ نافی دهفهره وان هاتیه وهرگرتن. (بنیره:
تاریخ مردوخ، جلد ۱، ژیدهری بیشین، بپ ۹۶)

بابه تی هفتی

ئه و ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (ش) ده سپیدکته

(۱) ئویجاخا شاه قوبادی: ئەف ئویجاخه تیره که که ژ ئویجاخا (زهردوئی) کو مه پیشتر باسی وی کر. و نافی وان ژ نافی که دخودا و مهزنی وان (شاه قوباد) یی هاتیه وهرگرتن. ئەو (۱۰ - ۲۰) مالەك دبن و چیدبت نیژیکی (۶۰ - ۷۰) کهس بن. نوکه ئەو یی ل (جوانرو) کو ده فەرەکا کوردستانا ئیرانی یه و ههتا نوکه کهسه کی نافدار ژ فی تیره کی دیار نه بوویه.

(۲) ئویجاخا شاه مهنصوری: ئەف ئویجاخه تیره که که ژ ئویجاخا (کورکه یی) کو دی باسی وان ژ ی کهین. نوکه (۱۰ - ۱۲) مال ژ وان یین ماینه د ناف (کورکه یی) ان دا کو چیدبت (۴۰ - ۵۰) کهس بن. ل بهار و هافینا ئەو بو پەز چهراندن و جوتیاریی دچنه زۆزانین گوندین (ئیمام و کوردمیران) سهر ب کوردستانا ئیرانی فه، و نوکه هندەك ژ فی ئویجاخی د ناف ئویجاخا (کلیائی) د ئاکنجینه، و پاییز و زفستانا دگهل ئیلین دی بهر ب گهرمیانین (زههاب) فه دچن. و که دخودایی وان یی نوکه (که دخودا نه بی) یه، کو که دخودایی (کورکه یی) یه ژ ی، و ههتا

نوکه چ کهسهکی نافدار و هیژا ژ فی ئویجای نه رابوویه و یا زانایه ژی کو نافی فی ئویجای یی ژ نافی باپیری وان یی مهزن هاتیه وهرگرتن.

۳) ئویجاخا شیخ ئسماعیلی؛ ل سهردهمی دهسته لاتدارییا خاقانی ههردهم مالا وی ئافا (فهتعه لی شاه - البسه الله تعالی حلل النوری، دهمی خودی ژی رازی (حاجی میرزا ئه حمهد کوردستانی) ل دارولخیلافا تههرانی (صانها الله تعالی عن الحدثن) داروغه^(۱)، وی گوندی (دیبهج) کریبوو کو گوندهکی دهقهرا (ئسفه نندئابد) کوردستانی بوو، و ئهف ئویجاخه ژ لایی (کله و داوده) کو بسهر بهغدافه بوون ب شارهزایی و خوهشخوهشکان ئینانه کوردستانی و چهروان و زهفی ل گوندی نافبری دانی و وان بهار و هافینا پهزی خوه ل ویری دچهراندن و پاییز و زفستانا ژی، هندهک ژی دچوونه گهرمیانین لورستانی و هندهک ژی دچوونه گهرمیانین (زههاب) ی و نوکه ژی، کو گوندی نافئینای وهک بوامی (میراث) ژ خودی ژی رازی (حاجی میرزا ئه حمهد) ی یی بو پایه بهرز (میرزا عهلی نهقی) مای، کو کهسهکی نیژیکی خاقانی و کاتبی لهشکهری بوو، و ئهف ئویجاخه ههر وهکی بهری بهار و هافینین خوه لی دبۆرینن. و نوکه وان دو که دخودا یین ههین، ئیک ژی (که دخودا میرزا مراد) ه و یی دی (که دخودا حوسهین عهلی) یه. و ئهو

^(۱) داروغه: ئانکو سهروکی پاسه وانین شهفی.

نیژیکی سهد و پینجی مالانه، کو چیدبت بینه چوارسهد کهس و
ناقئ فی ئویجاخی ژ ویرئ هاتیه، کو دهمی وان دناق ئاخا
ئوسمانی دا وارگههی خوه ههی، ئه و شقانین (شیخ ئسماعیل
بهرنجی) بوون، له و ئه و ب یین وی دهاتنه هژمارتن و دگوتنی
(شیخ ئسماعیلی).. ئه ف (شیخ ئسماعیل بهرنجی) یه کهسه کئ
ناقدار بوو و دهاته هژمارتن ژ شیخ و خودیناسان. و نوکه زی
هندهک ژ فی ئویجاخا (شیخ ئسماعیلی) یین ماینه ئالیی بهغدا
و هندهک یی ل سلیمانیی و شههره زوری دناق ئیلا (جاف) دا.

بایه تی هه شتی

نه و ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (ق) ده سپیدکه ت

(۱) ئویجاخا قالقالی؛ نه و ئویجاخه چه فه که ژ ئیلا (گوله باغی) کو پاشی دی باسی چه نداتی و چه وانیا وان که یین. بهری نوکه وان و ئیلا (گوله باغی) پیکه پاییز و زفستانا ل ده فه را شه هره زوری و بهار و هافینا ژی ل زۆزانین کوردستانا ئیرانی په زی خوه دچه راندن و دچوونه گهر میان و زۆزانا، هه تا سه رده می (ئه مانوللاه خانی ئیکی) کو والیی ویلایه تا کوردستان بو و ب ده ستوورا نافئینای ل گوندین (حاجی موسا، کله سور، ریسور، شیخ هه یدر، ده باغ و...) بو خوه خانی یین ئافا کرین و د خانیا فه دژین و ئیدی ناچنه شه هره زوری. به لی هنده ک ژ وان بهار و هافینا ل زۆزانین نیژیکی گوندین نافئینای بو خوه ره شکوینان^(۱) فه دده ن و تی فه دژین و هنده ک ژی هه ر چوار وه رزان ل گوندین نافئینای یین ئاکنجی بووین. و ئیدی ناگه ریین و ب تایه تی وان ده ست یی ژ کۆچه رات و چادرنشینی

^(۱) مهردوخی دبیزت: نه و زفستانا دچنه (شیخ هه یدر و کله سور و ده باغ) و ده فه رین سه ر ب (دیوانده ره) فه و هافینا ژی دچنه چیا یین روژ ئافا و باشوری ده فه را (گوله باغی). (بنیره:

بهردای. و که دخودایین وان ل گوندین (حاجی موسا) که دخودا
(مهلك)ه و ل هردو گوندین (کله سور و دیسور) ژى که دخودا
(مهردان)ه.

ژبه رکو ئەف ئویجاخه گه له ك دئاخفن و دهنگ بلندن، لهو
خه لكى نافى وان یى كریه (قالقالی)؛ چونكى لجه م كوردان
دبیژنه وان كه سین پریژ و دهنگ بلند (قالقالی).

(۲) ئویجاخا قوبادى^(۱)؛ نوکه نیزیکی دوسه د مالانه و هژمارا وان
دگه هته هزار كه سان، و ئەف ئویجاخه ژ نه ژادى (كاكه جان)ى
به رنیاسن، كو مرؤفه كى زاهد و ئیمانداره و دبیژت ئەز ژ
ره چه له كى (خالد بن ولید)یمه.

دبیژن ئەف ئویجاخه د بنه رته دا (عه ره ب)ن و ژ نه ژادى
(قوباد به گ)ى نافدارن، كو په یگرى (كاكه جان)ى نافئینای بوو،
له وا ژى ب (قوباد)ى نافدار بووینه.

نوکه سه روکى فى ئویجاخى و ئویجاخین دی یین چادرنشین
ل دهفه را جوانرو (حه بیب به گ)ه، كو به رى نوکه مه باسى وى
یى كرى.

^(۱) قوبادى ئویجاخه كا هوزا (جافین جوانرو)یه و ئەو و (باباجانى) فیکرا دبنه (۸۰۰) مال.
زفستانا ئەو دچنه گه رمیانین (پشتکوهى شیخان و زههاب) و هافینا دچنه (بازان) و
(بنیگهز). تیره کین (مستهفا به گى و مه نوچیهرى) زى ژ فى ئویجاخینه. (بنیره: تاریخ
مردوخ، جلد ۱، ژیدهرى به رى، بپ ۱۰۲)

چەروان و زەقییڻ فی ئویجاخی ل وەرزیڻ بهار و هافینا
 کویستانین (نیگەز و زەقییا بازان و نەهراپ)ن سەر ب دەفەرا
 جوانروڤه و ل پاییز و زڤستانا ژى دچنە گەرمیانین (پشتکوهی
 شیخان و دەفەرا زەهاب)ئ و ل ویرئ پەزئ خوه دچەرینن.
 کەسانین ب نافودەنگ ب دلیری و میرخاسیی ژ فی
 ئویجاخی رابوونە، وەکی (ئەحمەد بەگ)ئ نافدار، کو نوکە ژى
 د ناف ئیلین کوردستانى دا نافى وى ب هیژدار و میرخاس ل سەر
 زار و زمانانە.

(۳) ئویجاخا قەشەیی^(۱) : ژبەرکو ل سەردەمین کەفن بابکالی پېشینین
 وان (نەصاری: مەسیحی) بوو و گوهداری ئاخفتنین وی قەشەى
 بوو یی وان هەى و پاشى ئەو بابکالی وان ببوو موسلمان، لەو ئەو
 بەرەبابین کو بدویف وی کەتین ب (قەشەیی) نافدار لیھاتن.
 ئەف ئویجاخە ژى خودانکەرین پەزینە ل دەفەرا جوانرو،
 ھندەك ژ وان نوکە ل ئاخا کرمانشاهی و ھندەك ژى ل
 شەھرەزورئ دئاکنجینە و نیژیکی پینجی مال ژى یین ل جوانرو
 کو پیدچت ئەو دوسەد و پینجی کەس بن.

چەروانین وان ل وەرزیڻ بهار و هافینى کویستانین (ویراس
 و ویرەنیان)ن و پاییز و زڤستانا دچنە گەرمیانین (رەوان و

^(۱) ئەو بەرى نوکە ل (وان و ئیروان)ئ دزیان و پاشى چوونە (شەھرەزور و سلیمانى و کرمانشاه
 و جوانرو)ئ و ل وارا بوونە موسلمان. (بنیڤرە: صفی زادە، ژیدەری بەرى، بپ ۳۷۵)

ئەنجىرەك) سەر ب جۈانرۇقە و دچنە دەوروبەرىن رويبارى
سىروان و ل وئىرى پەزى خوه دچەرىنن.
وان چ مەزنەكى وەسا نىنە كو مرؤف ھزرەكى بۇ بكتە و چ
كەسەكى نافدار زى ژ ناف وان رانەبوويە.

بایه تی نه هی

نه و ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (ك) ده سپیدکته

۱) ئویجاخا کورکهیی: نه و نوکه دناف ئاخا کوردستانی دا نیژیکی سه د مالان دبن و هندهک ژ وان ژی یی دناف ئاخا (کلیائی) و (سونقور) دا. بهری نوکه نه فی ئویجاخی ل بهار و هافینا دناف ئاخا کوردستانی دا زهفی و چه روان هه بوون و پاییز و زفستانا دچوونه گهر میانین (زههاب).

ئهفه چه ند ساله کن ئیدی نه و ناچه گهر میانان و ده ست یی ژ فی کاری بهردای و یین ل گوندین (سه عسه و زیوییه) یین سه رب دهفرا (ئیلاق: لیلاق) کوردستانی فه ئاکنجی بووین و پاییز و زفستانا ل گوندین نافبری د خانیین خوهفه دژین و بهار و هافینا پهزی خوه ل دهو روبه ریڼ وان گوندان دچه رینن.

که دخودایی وان یی نوکه که سه که ب نافی (که دخودا نه بی) و هه تا نوکه که سه کی نافدار ژ نافی ئویجاخی سه ره لنه دایه و چونکی وان گه لهک بز ن هه بوون و ب مشه یی (کورک: موی) یی وان بزنا دبری و دفرۆتن، له و ب نافی (کورکه) یی نافدار بووینه.

۲) **ئويجاخا كەشكى**: نىزىكى دوسەد و پىنجى مالان دىن و دۆرىن سەدھزار كەسانە ژ كور و كچ و بچويك و مەزنا^(۱). ئەو پاييز و زفستانا ل گەرميانىن (زەھاب) و ھندەك ژى ل گەرميانىن (لورستان) پەزى خوە دچەرىنن و بهار و ھافىنا دچنە زۆزانىن (بەند فراجان، رەوانسەر و كامياران) و ل فان دەقەرەن پەزى خوە دچەرىنن و جۆتيايى دكەن، و مەزنى وان يى نوکە كەسەكە ب نافی (فەتحوولا بەگ) و نافی وان ژى يى ژ ھندى ھاتى، كو وان گەلەك (كەشك) يى ژ دەوى گيانەو ھەران چىكىرى و فرىكرىنە جھىن دى و فرۆتىن.. و ھەتا نوکە چ كەسەكى ناقدار ژ فى ئويجاخى رانەبوويە.

۳) **ئويجاخا كەلاشى**: نيشەكا فى ئويجاخى نوکە گوندىنە و ل گوندىن (دلومە، بيخوى، كەلھا جانرو و ترخان ئاباد)^(۲) خۆجھ بوويىنە و نيشەكا دى كۆچەرن و پاييز و زفستانا دگەل خودان پەزىن (باباجانى) دچنە ئالىي (زەھاب) و ل وىرى پەزى خوە دچەرىنن و بهار و ھافىنا ژى ل زۆزان و كويستانىن (ماکوان) دژىن و زەفى و بوستانىن وان يىن ل گوندى (ترخان ئاباد) بسەر جانرو فە. و ھندەك ژ فى ئويجاخى يىن ل دەقەرەين (كرمانشاھان،

^(۱) يا ژ منفە رەنگە نفيسەرى دەستنفيسى ل فىرە توشى شاشى بووبت؛ چونكى ھەگەر ئەو سەدھزار كەس بن، واتە ھەر مالەك ب رەنگەكى نافین دى پىكھاتى بت ژ (۴۰۰) كەسان؛ ژبەرکو ئەو بخوہ دىژت: (ئەف ئويجاخە نىزىكى (۲۵۰) مالان دبت)، ئەفە ژى تىشەكى نەبەرناقلە، يا دروستەر و بەرناقلەر دى (ھزار) كەس بن.

^(۲) نفيسەرى دەستنفيسى ب شاشى فە (ترخال آباد) نفيسىيە.

شهره زور و هندهك جهين دى) به لاف بووين و كوچهرين في
ئويجاخي نوكه دنبه شيبست مالهك و هژمارا وان نيزيكي دوسه د
و پينجي كه سانه.

گه لهك زانا و قهنجيكار يين د ناف في ئويجاخي دا ديار
بووين، كو ل دهفهرين جوانرو و هندهك جهين دى مژويلي
وانه گوټنى و خوتبه خوئيني و پيشنفيژيینه. و نوكه چيترينا
(ملا احمد ملا باشي) كو سه رپه رشتي مه و قوفاتين كوردستاني
يه، فه دگه رت بو هندی كو ژ في ئويجاخي يه. ناف و وان يي ژ
هندي هاتي، كو ژ بهر كو گوندين وان جهين باشن بو نيچيري..
وه خته كي ب ريكه فت حاكمه كي كوردستاني ل وهرزي زفستاني
مي هفاني گوندين وان بوو و ژ بهر به فر و سر و سه قه مي نه شيا
ژ نك وان بچت و چهند روزه كان ل وارا ما و ببوو مي هفاني وان.
خه لكی دهفهری بو تيشت و شيفين وي (ئاش)^(۱) پري گوشتي
ميه و په زكويشيا به ره هف كربوون و د زماني كوردی دا دبيژنه
په زكويشيان (كه ل)، لهو ب (كه لاشي) نافدار بوون.

٤) ئويجاخا گوله باغي^(۲) : نه ف ئويجاخه ل سه رده مي دهسته ه لاتداريا
پادشاهي به هشتي (شاه ته ه ماسبي صه فه وي) يي ژ (قه لچوالان) ا

^(۱) ئاش جوړه كي خوارنا ره نه كو گه لهك جوړن، لي ساده ترينا وان بيكه اتيه ژ ده وي كه شكا يان
يي ماستي و نوک و گياي و رژدا.

^(۲) د ده ستنقيسي دا (كلباغي) نفيسييه و لهوا زي يا نيخستيه دگه ل (پشكا نه هي): نهو ئويجاخين
كو ناف و وان ب بيتا (ك) ده سپيدكهن).

سليمانیي هاتييه كوردستانا ئيراني. نافدارين في ئويجاخي يين ل باژيري (سنندج) ئاكنجي بووين و هندهك ژ وان يين بووينه خولام و خزمهتكارين حاكمين كوردستاني و مهزنين ويلايهتي و هندهك زي ب كار و كاسبي قه دمژويلن⁽¹⁾ و نهوين دي كوچهريي دكهن و بهار و هافينا دچنه كويستان و زوزانين كوردستاني و پاييز و زفستانا زي دچنه گرميانين شههرهزور و ل كوز و پاونين وييري پهزي خوه دچهرين.

ههتا بهري بيست سالا د نافبهرا وان و ئيلا جاف دا نهخوهشي و شهركي دژوار ههبوو و چهند كهسهك ژ ههردو ناليان يين هاتينه كوشتن زي.. نهفه پشتي نهو و ئيلا جاف بووينه خويندار و نهيارين ههفدو، ئيدي نهو ناچنه شههرهزوري، بهلكو بو پاييز و زفستانا وان ل هندهك گوندين كوردستاني بو خوه خاني يين ئاقا كرين و د وان خانانقه دژين، كو نهو زي نهفهنه: (كيله كهبود، كتك، ياپل، مرهور، خهنجهره، كاني سفيد، ئيبراهيم ئاباد، كوس عومهر، زهرينه و...هتد). و بهار و هافينا زي ل دهورو بهرين فان گوندان بو خوه كويانا فهدهن و پهزي خوه دچهرين و نهوين كو ب شيوي چادرنشيني دژين و ب خودانكهرين پهزي دنافدار، نيزيكي پينج

⁽¹⁾ ل سهردهمي رزا شاهي پهلهوي نهف ئويجاخه ژ كوردستاني هاتنه راكرن و ل (ههمهدان، نهسفهان و يهزد) ئاكنجي كرن و نهف فهگواستنه بو وان هند نهخودش بوو كو گهلهك ژ وان خوه دانه چيا و ياغي بوون و دگهل حوكمهتي شهري كرن. (بنيره: ژيدهرئ بهري، ابراهيم مشفقي پور، بپ ۲۹)

سەد مالان دېن كو چىدېت ھژمارا وان ژ كور و كچ و بچويك و مەزنان بگەھتە سى ھزار كەسان.

ھەر بىنەمالەكى ژ وان كەدخودايى خوە يى ھەى، لى مەزنىن وان كەدخودايان ژى دو كەسن ب نافيىن (كەدخودا ھەسەن) و (كەدخودا خوسرو). و ھەتا نوکە من نەبەھىستىە كەسەكى نافدار ژ فى ئويجاخى دەر كەفتب و تيرەكا (ورمزيار) ژى ھەر چەقەكى فى ئويجاخى يە و ژ وان دەھتە ھژمارتن و ھەتا نوکە نەھاتىە زانين كا بۇچى ئەف ناقە لسەر فى ئويجاخى يە.

۵) ئويجاخا كەلھور: ئەف ئويجاخە نيزىكى دوسەد مالانە كو دېنە دۇرىن ھزار كەسان. ل دەفەرا (سەقزى) ب شيوى چادرنشين يىن ماین و د سنورى سەقزى و گونديىن وى دا جار دچنە گەرميانا و جار ژى زۇزانا^(۱). نيزىكى سەد مال ژ فى ئويجاخى يىن ل (خرخە) كو ئەو ژى دەفەرەكا كوردستانا ئرانى يە. ئەف سەد مالە ئەفە دى بتە سەد سالەك كو دەست يى ژ چادرنشيني و

^(۱) كەلھور ئويجاخەكە كو يا ژ ھۇزا مەزنا (ئەيوان كەلھور) جودا بووى. جەئ ئويجاخا كەلھور يى نوکە گونديىن (سەراوبازان، كينى چرمى)كانيا سىي)، زلان عوليا)نە ل رۇژنافايى (دەشت ئەيوان) و ھندەك يى ل بەر دانگا چيائى (شارزول) و دەفەرا (دەرگ) ل ژيىا (دەشت ئەيوان). گەلەك ژ فى ئويجاخى چووینە باژيىن (گونبەد، رەشت، سەبزو، سەنە، خورەم ئاباد و ھەمەدان) و پتر ژ سەد مالان يىن چووینە (بەغدا) و دۇرىن پىنجى مالان يى ل (كەرکوك، سلیمانى و ئەربىل) و ھندەك ژى يىن ل جىيىن دى يىن كوردستانى بەلاقە بووين. و نوکە ئەو ب تنى ل (ئەيوان غەرب) پترن ژ (۵۰۰) مالان. (بنيرە: جغرافىاي تاريخى ايوان غرب(ايوان کلهر)، آيت الله محمدى، چاپ اول، پاييز ۱۳۷۶، بپ ۲۱۹)

کۆچەریی بەردای و یین ل گوندی (رستمان) و گەرمیانین (رستمان) کو بسەر دەقەرا (خرخرە)قەنە ئاکنجی بووین و د خانیانقە دژین و ژ فی ئویجاخی(ئەوین کو د ئاخا کوردستانی (دا) هیژ چ کەسەکی نافدار دیار نەبوویە ژ بلی ئیکی کو نافی وی (میرزا) بوو و نافدارییا وی ژ هندی دەیت، کو شەرەک د نافبەرا (خوسروخان)ی حاکمی کوردستانی و (ئەللاھ قولیخان) زەنگەنە)یی حاکمی کرمانشاهی دا رویدابوو و د فی شەری دا (میرزای) (ئەللاھ قولیخان) کوشتبوو، لەو نافی وی کەتیە سەر دەق و زمانان.

ئەق ئویجاخە یا ژ ئیلا (کەلهوری ئەیوان) جودا بووی، کو جھ و واری وان ئاخا (دارالدولە)یا کرمانشاهی یە.

ل دویماییا دەستەلاتدارییا صەفەوویان و ل سەردەمی حکومەتا (حەسەن عەلی خان)ی، (ئیراھیم بەگ)ی وەکیلی کوردستانی ریبەرییا وان یا کری و ئەو یین ئینانینە ئاخا کوردستانی و چەروان و زەفی یین داینی و یین بووینە حەویایی کوردستانی.

هەرودکی ئەو بخووە دبێژن؛ ئەو ژ نەفی و نفسی (حور)ی شەهین و د زمانی کوردی یا ئەق نافە یی هاتیە گوهارتن و بوویە (کەلهور) و یی ب فی نافی بەرنیاس بووین.. *والله اعلم* ^(۱).

^(۱) (کەلهور) پەیفەکا لیکدراوە ژ (کەل: خەزالا نیرا کویفی یانزی پەزکویفی) و (هور: خور، هەتاف)، کو (کەل: خەزالا نیر یان پەزی کویفی) ب سرت و زیرەکی و شەرفانیی بەرنیاسە، لەو بوویە ئیک ژ هیمایین کەسانین فی ئویجاخی، و خەسلەتین (هور: هەتاف) زی ←

٦) ئويجاخا گوران^(١)؛ هندەك ژ فَي ئويجاخى نوکه يى ل باژيرى (سنندج) و پرانيا بازرگان و کاسبکار و سنعه تکارين فَي باژيرى ژ فَي ئويجاخينه، و ئاکنجيين دهفهرين (ههورامان، ژاورود، گاورد و پلنگان) چهقهکن ژ فَي ئويجاخى، و زانا و خوديناس و زاهد و باوهردار پتر يى د ناف فَي ئويجاخى دا ژ ئويجاخين دى يين کوردا، ههروهكى خودى ژى رازى (حاجى مهولانا ئەحمەد) کول دەسپيکا فَي ههيفها (صفر) يى چووويه بهر دلوقانيا خودى ژ فَي ئويجاخا (گوران) ه. ب راستى ئەو د زانستين (عهقلى و نهقلى) دا و د (زوهد و تهقوا) يى دا بژاره يى ههمى زانايين کوردين فَي سهردهمى دهاته هژمارتن و د ناف زانايين فَي دهفهرى دا بو فتوه دانا بابەت يى شهري و ههمى بابەت يى دى يين زانستى بهرچا ف بوو.

ئەف ئويجاخه نيزيكي دو هزار مالانه كو دبنه دورين دهه هزار كهسان و ئەفه ماوهيهكى دريژه فَي تيرهكى دەست يى ژ چادر نشيني بەرداي و يين بووينه گوندى و باژيرى، هژمارهكا كيم تى نهبن، كو ئەو زى ل گوندان دژين و ل دويماهيا بهارى و

← گهشاتي و سهرنجراكيشى و لهزاتي يه. لهو وان ئەف نافه بو خوه ههلبژارتيه كو ئەو وهكى خهزال و پهزكوبقييان سرت و زيرەك بووينه و لسهرى كهفر و چيپايان ب ساناهى گهريپايه و شهرفانين دلير بووينه و ب ميرخاسى بهر سينگى نهياران راوهستياينه، و رويى وان وهكى ههتافى گهرم و گوپ و بهشوش و سهرنجراكيش بوويه. ههروهسا هندەك دييزن چيدبت (هور) ژ نافى مللهتى (هورى) هاتبته وهرگرتن.

^(١) د دەستنقيسى دا (گوران) نقيسىه و لهوا زى يا نيخستيه دگهل (پشكا نهه): ئەو ئويجاخين كو نافى وان ب پيتا (ك) دەسپيدكهن).

ههتا دو ههيف ژ هافينى ژى دبۆرن، ئەو ب ئنيهتا پهز
چهراندنى ژ مالين خوه دهردهفن و ل دهردۆرين گوندين كو
ئەو تيدا دژين نيزيكي سى ههيفان پهزى خوه دچهرينن و پاشى
دزقرنهفه خانين خوه.

بهري سهراينبوونا ئويجاخا (ئهردهلانى) د ئاخا كوردستانى
دا، سهروك و مهزنى قى ئويجاخى ل دهقهر (پلنگان) كو كهلهكا
سروشتي يا ئاسى يا هه، ئاكنجى بوو و ئەو خودان قهدر بوو و
پرانيا ئويجاخين دى گوهدارين فهريمانين وى بوون. لى پشتى
(خان)ين ئهردهلان ل كوردستانى خودان هيز و شيان كهفتين،
دهستى مهزنان ژى ژ زالبوونى كورت بوو.

و گهلهك ژ ئويجاخا (گۆران) د ئاخا (دار الدولة)يا
كرمانشاهان دا ژى يين ههين.

٧) ئويجاخا كويل: نههاتيه زانين كا ناهى قى ئويجاخى ژ كيهه
هاتيه. ئەو نيزيكي سهد و پينجى مالانه كو دگهههه شهش سهد
كهسان. بهار و هافينا ئەو بوؤ پهزچهراندنى دچنه دهقهرين
(ژاورود) و زۆزانين كوردستانى، و پاييز و زفستانا ژى فهدگهرنه
گهريمانين ههمان دهقهر.

نههاتيه زانين كا ئەو كهنگى و لسهردهمى كيژ سولتانى
هاتينه كوردستانى. و كهسهكى نافدار ژ قى ئويجاخى رانهبوويه
و كه دخودايى نوكه يى وان (كه دخودا فهتتاح)ه.

۸) **ئويجاخا كوماسى:** ئەف ئويجاخە يا ل دەفەرا (۱) ژ دەفەرین كوردستانا ئيرانى و نيزيكي دوسەد مالانە و هژمارا وان دگەهتە هزار كەسان. ئەو بهار و هافينا ل زۆزانين دەفەرا نافېرى و پاييز و زفستانا ژى ل گەرميانين هەمان دەفەر كۆچەريى دكەن.

ئەف ئويجاخە ل سەردەمىن كەفن ل كوردستانا ئيرانى بنەجھ و ئاكنجى بووينە، هەتا سەردەمى دەستەلاتداريا خودى ژى رازى (شاه عەبباسى صفەوى) و رۆزانين حكومەتا رەحمەتى (هەلوخان بەنى ئەردەلان) (۲) رەقىنە و دناف ئويجاخين (شوان) و (شېخ بزمىنى) دا ل نافبەرا كەركووك و حەريرى دا دچنە گەرميان و زۆزانا و چەند ماوەيەكى ل وپىرى مابنە، هەتا ل سەردەمى حكومەتا خودى ژى رازى (خان ئەحمەدخان بەنى ئەردەلان) و دەستەلاتداريا شاھى صفەوى يى بەهشتى، كو خودى ژى رازى (خان ئەحمەد خان) ل سەردەلاتى (مويسل، حەرير و كەركووك) زال ببوو، ديسان ئەو زفپرانندنەفە سەردەمى جھ و وارى وان يى سەرەكى (۳). ژ هينگى وەرە و هەتا نوکە ئەو ل وى دەفەرا نافدار ب (كۆرەومز) دژين.

(۱) كورتكرييا نافي دەفەرا (كۆرەومز) ل نيزيك باژپرى سنەن.

(۲) هەرەكى مە پېشتى ژى گۆتى نفيسەرى دەستنفيسى ب شاشى فە نافي (هەلوخان) ي (هوخان) نفيسى يە، كو بخوھ ب دروستى (هەلوخان كورپى سولتان عەلى بەگى ئەردەلانە).

(۳) پىشتى فى ئويجاخى بۆ ماوەيەكى فەرمانرەوايى ل (مويسل، حەرير و كەركووك) ئ كرى، ئى پاشى ئەو ب فەرمانا (شاه صفەوى يى صفەوى) هاتنە فەگەراندن بۆ جەئ وان يى سەرەكى. (بنپېرە: صفەوى زادە، ژىدەرى بەرى، بپ ۳۷۷)

كهسهك نافدار د ناف وان دا ههبوو ب نافى (مستهفا). بهرى
 رحمهتى (كهريم خانى زهند) بگههته پلهيا ئيمارمت و
 وهكالهتى، ئهو و مستهفا دگهل (٣٠ - ٤٠) سويارين زهندي و
 كوماسى ل چيابين كوردستانى مژويلى ريگرى و جهردهچياتى
 بوون و دگهل كهريم خانى ههقبهستا برايى گريداوو و د
 ناقبهرا خوه دا بريارى دهن ئهو تشتى كو ژ ريكا ريگرى و
 جهردهچياتى ب دهست وان دكهفت، نيغهك بو كهريم خانى بت
 و نيغهك ژى بو مستهفاى.. كو هينگى وهك كه دخودايى
 ئويجاخى، ئويجاخا نافئيناى دهستپيشخهر بت چهند روژهكان ب
 فى شيوازي بچته پيش. ههتا دهمهكى وان كاروانهك تالان كر و
 فيان دهستكهفتى خوه ب نيشى بكن. ل فى ناقبهينى كهرك ب
 تنى دميينه د جه دا. كهريم خان دببىرت: "ئهف كه ره گههسته
 من و نيغهكا وى (كو دو پين وينه) بلا دهينى ته بميينه دهف من،
 ههگه ر مه رى ل هندهكين دى گرت و ئهو تالان كرن، دى هينگى
 فى دهينى ل سهر خوه راكم". مستهفا ژى قهبول دكهت. خودى
 وهسا ههز كر هيژ كهريم خانى دهينى خوه (بهرامبهه ههردو
 پين كهرى) نهداى، بهرهف (پهريه) كو جهى ئويجاخا (زهندى)
 بوو دزفرتفه و پشتى ماوهيهكى ژ گورانكارين روژگارى، كهريم
 خان دگههته پلهيپن ئيمارمت و وهكالهتى و ل (شيرازى) دبته
 كهسهكى خودان دهستهلات. ئهف چهنده دگههته گوهين
 مستهفاى. مستهفا ژى ژ بهر ههفالىنى و برادرينيا خوه يا
 بهرى بهرهف (شيرازى) دكهفته رى. پشتى دگههته شيرازى ب

گەلەك ھەول و بزاقان، ب جلکین کوردی و کورکەك ل سەر و
گۆپالەك د دەست دا دگەھتە خزمەتا کەریم خانی و بیی
خوہفەھیلان دچت دا ب رەخ و یقە روینت، ل زێرەفان و
پاسەوانین کۆچکی ریککی ل دگرن. کەریم خانی ئەو نیاسی و
گرنزی و گوٹ: "ژ وی بگەریین، ئەو برایی منە". پاشی کەریم
خان دبیرتی: "تو کەنگی ھاتییە؟"، ئەو دبیرت: "ئەفە چەند
رۆژەکن ئەز یی ھاتیم، ل پاسەوانین تە نەدھیلان ئەز تە
ببینم". پرسیارێ ژێ دکەت: "تو بوچی ھاتییە؟"، دبیرتی:
"مانی تو دزانی ھیشتا دو پین کەری دەینی من یی ل دەف تە
ماین، ئەز یی ھاتیم؛ چونکی ھیژ حسابا من دگەل تە تەمام
نەبوویە، تو رەفای، ئەز ھەتا فیرێ یی ب دویف تە را ھاتیم".
کەریم خان دبیرتی: "یا تو دبیرتی راستە، نوکە ل شوینا وی
دەینی تە ل دەف من ھە، وەرە ل جەم من روینە و وەکی
رۆژانین بەری شریکی من بە و ھەر کار و پلەبەکا تە دقیت، دی
دەمە تە". مستەفا دبیرتی: "یا ئیککی؛ ئەز ھەوایی پاقر و ساری
جھ و وەلاتی خوہ نادەمە ب ئیمارەت و شاھینیا تە، و ناروینم و
کار و پلە ژێ من نەفین". کەریم خان دبیرتی: "ھەمی خەلکی
ئیرانی ھیقیا دکەن و دیارییا بو من دئینن بەس دا ئەز کار و
پلەبەکی بدەمی، بوچی تو نەفیانا خوہ دیار دکە و حاشاتی
ژی دکە؟"، مستەفا د بەرسفی دا دبیرت: "ئەز حەز ژ زارۆک و
نەفین ئویجاخا خوہ دکەم، ئەز خوہ ناکەمە ئەگەری ھندی کو
ئەو ژ بن بچن و بەینە کوشتن و تالان کرن، ھوین د بی ھەستن.

يا ژ منځه ئه‌وا بو وه هاتي ب ههمى خوه‌شيئ وټه ژ ئيمارهت
و دستگه‌ه و پله و مه‌زناهيئ فه، رهنگه ماوه‌يه‌كي ژ ژيئ خوه
هوين ب فان خوه‌شيان شاد ببن، لي پشتراست به دي پستي خوه،
ئويجاخ و مللهت و زاروك و نه‌فيئ خوه ده‌يه كوشتن و نافييه
هيلاكه‌تي.. ئه‌و دي ب ههمى جوړين عه‌زاب و ئه‌شكه‌نجه و
داله‌هيان هيئه‌ ئه‌شكه‌نجه‌دان".

ب كورتي كه‌ريم خاني هندي دوپاتي و رژدي لسره‌ ناخفتنا
خوه كر كو وي بهيلته جه‌م خوه، لي مفا نه‌بوو و چ پټه‌ نه‌هات.
پستي كه‌ريم خان بي هيئي بووي كو ئه‌و بمينته نك وي و كار و
پله‌يان قه‌بوول بكه‌ت، فه‌رمان دا هنده‌ك كه‌رين باش بو په‌يدا
بكه‌ن. وان ژي هنده‌ك هه‌لبژارتن و راده‌ستي نافيئناي كرن. و
كه‌ريم خان دبيژتي: "ئه‌ف كه‌ره ژي بو ته‌ ديارى پيش وان
هه‌ردو پين كه‌ريشه كو ته‌ ده‌ين ل ده‌ف من بوون".

پاشي كه‌ريم خان چه‌ند روژه‌كان وي دهيلته نك خوه و بو
هه‌ر ژن و ميړه‌كي ژ ئويجاخا مسته‌فای كو وي ناس دكرن ديارى
به‌ره‌فه‌ كرن و دگه‌ل وي هنارتن.

لدويف ناخفتنا خه‌لكي في ئويجاخي، ماوه‌يه‌كي خودي ژي
رازي (خان ئه‌حمه‌د خاني سورسات) ب نئيه‌تا سه‌ره‌دانا
له‌شكه‌ري خوه ده‌يته ده‌فهره‌ وان و ژبه‌ركو في ئويجاخي گه‌له‌ك
په‌ز و چيل هه‌بوون، له‌و گه‌له‌ك (ماست)ي بو (خاني) و
له‌شكه‌ري وي دئينن و وي باري د نافي له‌شكه‌ري وان دا دداننه

سهرېك. خان نه حمده خان دهيت و دببنت و دببزت: نهغه
(گوگا ماست)ه، لهو نهغه ئويجاخه نافدار بوون و (كوماسی)^(۱).

۹) ئويجاخا كوگويي: پړانيا جاران سهرؤك و كهدهخودايپن في
ئويجاخي ژ بهگزاډين ئويجاخا (ئيناقي) بوون و بهري نوکه
گهلهك هزر بو في ئويجاخي دهاته کرن، لي ب دريژيا دهمي نهو
ژيک بژاله بوون و هندهك هاتنه د ناف ئاخا دهولهتا ئوسمانی دا
و د ناف گوندان دا بوونه خودان خانی و هندهك ژي ههروهکی
جاران د ناف ئيلا جاف دا ب كوچهريي و چادرنشيني مژويل
بوون و بوونه پشکهك ژ ئيلا جاف و دگهل وان دچنه زؤزان و
گهريمانا.

و نوکه نيژيکی سيه مالان كو دبنه دورين سهد و پينجي
كسان يپن ماینه ل دهقرا جوانرو كو بسهر كوردستانا ئيراني
فهيه و بهار و هافينا ل جهين نافدار ب (ماکوان) و (کويله) و
پاييز و زفستانا ژي ل گهريمانين (بمره ساونده و كوري كبر)^(۱)
پهزي خوه دچهرين و ههتا نهو نههاتيه زانين كو كهسهكي
نافدار د ناف في ئويجاخي دا ديار بووبت.

نافي وان ژي ژ هندي هاتيه، كو ل رؤژين بهار و هافينا، وان
هر (۲ - ۳) رؤزا پهزي خوه ل چيايهکی دچهراندن و زوی ب

^(۱) نانكو: نهغه كوگهها(عمبارا) ماستي يه.

^(۱) هر چوار جهين نافتيناي، گوندن و سمر ب ناحيا (باينگان) اهزا (پاوه) فهنه ل پاريزگهها
كرمانشاهي.

زوی ژ چیاپه کی (کوه) دچوونه چیاپه کی دی، له و نافى وان بوو
(کوهکوهی: کوکویی: چیا بو چیاى).

۱۰) ئویجاخا کوسه: ژ فى ئویجاخى نیژیکی چل مالا یین ماینه
دغه ریڼ (سه قز و سیاھکو) سهر ب کوردستانى فه و د بن
ره شکوینان فه دژین و بهار و هافینا ل زوزان و پاییز و زفستانا
ژى ل گهر میانین دغه ریڼ نافئینای دژین. هژمارا وان دگه هته
نیژیکی دوسه د کهسان.

پینجی مال ژ فى ئویجاخى ژى یى ل دغه را (ئەفشارى
صائین دژ)^(۱) و ب شیوی ئیلی و چادر نشینی دژین.
ژ بهرکو بابکالی وان یى مەزن یى بى ریه بوو (کوسه بوو)،
له و ب نافى وی نافدار بووینه و ههتا نوکه چ کهسه کی نافدار ژ
فى ئویجاخى دیار نه بوویه.

^(۱) ئەفشار یان (هوزلوبی ئەفشار) نافى دغه رمکى یه سهر ب کۆمه لگه ها (صه فاخانه) فه ل قهزا
(صاین دژ: شاهین دژ) سهر ب پاریزگه ها نازمربایجانا رۆژنافاهه.

بایه تی دهی

نهو ئویجاخین کو ناقی وان ب پیتا (ل) ده سپیدکه ت

(۱) ئویجاخا لالهیی؛ بهری نوکه ئەهه ئویجاخه چادر نشین بوون و روژانین خوه ب کوچه راتی قه دبوړاندن، ههروهکی پاییز و زفستانا ل زوژانین نافدار ب (لیلاخ؛ لیلاق) کو سه رب کوردستانی قهیه، رهشکوینین خوه قه ددان و پهزی خوه دچهراندن. ئی نوکه نیژیکی شیست مال ژ وان یی ل گوندهکی ژ گوندین دهقرا (ئیلاق)^(۱) کوردستانی ئاکنجی بووین کو ناقی وی گوندی ژ (ئیمام)ه؛ چونکی (ئیمامزاده)ک^(۲) یی ل وی گوندی. و نیژیکی چل مالین دی ژ وان یین ل گوندین دی یین کوردستانی به لافه بووین و نوکه د خانیان قه دژین، کو ب کور و کچ و بچویک و مهزن قه نیژیکی دوسه د که سانه.

(۱) ههروهکی پیشتر ژ هاتیه گوتن نفیسه ری دهستنفیسی ب شاشی قه نفیسی یه (ئیلاق)، ئی یا دروست (لیلاق) یانژی (لیلاخ)ه، کو نهو ژ دهقره که ل دو قه ره سه خیا روژهلای باژی ری (سنه). (بنی پره: تاریخ مردوخ، بهرگی ۱، ژیدهری بهری، بپ ۸۲)

(۲) دیژنه زاروک یان نهقین ئیک ژ هه دوازه ئیمامین شیعهیان (ئیمامزاده)، و نهو جهی کو مهزاری ئیک ژ فان ئیمامزادان ژ ئی بت هه رب (ئیمامزاده) بهرنیاس دبت. گه له ک ژ فان ئیمامزادان یین ل گوند و باژی رین ئیرانی و هژماره کا کیتر ژ یین ل عیراقی.

کهسهکی نافدار د ناف وان دا پهیدا نهبوویه و نافی وان ژى
وهکی پرانیا نیل و ئویجاخان یی ب نافی بابکالی وان (لاله)ی
هاتیه نافکرن و نافدار بووینه.

(۲) ئویجاخا لهک: ئەف ئویجاخه پیشتر چادرنشین بوون و ب
کوچهراتی ژيانا خوه دبوړاندن، ئی ئەفه نیزیکی ههشتی سالان
دبت نییدی ئەو د خانیان فه دژین.. هندهک ژ وان ل دهفهره
(ئسفه نئاباد) کوردستانی ل گوندین (چههارگا، عهلیقیردی
و...هتد) د خانیان فه دژین و ب کاری جوتیاریی فه دمژویلن و
هندهک ل گوندین دی یین کوردستانی، وهکی گوندی (زاب) و
هندهک گوندین دی یین ناکنجی بووین، و ههتا نوکه چ کهسهکی
نافدار د ناف فی ئویجاخی دا پهیدا نهبوویه و هندی ئەز
گه پریایم، من نهزانی کا رامانا نافی وان چیه، والله اعلم^(۱).

^(۱) ل پهی گوتنا صهفی زادهی، پهیقا (لهک) رامانا (صهد هزار) ددهت، و ئەو دبیزت ئەفی
ئویجاخی ههردهم صهدهزار شهرفان ههبوون، لهو ب فی نافی نافدار بووینه. (بنییره:
صهفی زاده، ژیددری بهری، بپ ۳۷۹)
- ئی بخوه یا دروستتر ئەوه یا مه د پیشهکیا فی پهرتووکی دا ئینای، ئەو ژى: (لهک)
تیرهکهکا صهدهزار کهسی بوو کو ژ هؤزا مهزنا (لور) جودا بوون، لهو ب تیرهکا (لهک)
نانکو تیرهکا صهدهزار کهسی نافدار بوون و پستی بوویه ئویجاخ ژى ههر ئەف نافه ل سهر
وان ما.

بابه تی یازدی

نهو ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (م) ده سپیدکته

(۱) ئویجاخا مستهفا بهگی: ئەف ئویجاخه پشکهکه ژ هۆزا (قوبادی) و ههردهم بهگزادین قوبادی سهروکیڤ وان بوون. هندهک ژ وان فهبووینه و ل ناخا کرمانشاهان و شههره زورئ ئاکنجی بووینه و نوکه سیه مال کو دۆرین سهه و پینجی کهسان دبن یین ماینه ل دهفهره جوانرو کو دهفهرهکا کوردستانی یه و ل وهرزین بهار و هافینی ل گوندین (زلان و چهمه نزار) پهزی خوه دچه رینن و پاییز و زفستانا ژی دگهل خودان پهزین قوبادییا دچنه گهرمیانا. و ژبه رکو ل سهردهمین کهفن نافی سهروکی وان (مستهفا بهگ) بوو، لهو ئویجاخ ب نافی وی (مستهفا بهگی) نافدار بوویه، و ههتا نوکه من نه بهیستی یه و کهسی نه گوئییه کو کهسهکی نافدار یی ژ فی ئویجاخی پهیدا بووی.

(۲) ئویجاخا مهنوجیهری: ئەف ئویجاخه ژی وهکی ئویجاخا (مستهفا بهگی) پشکهکه ژ هۆزا (قوبادی) و ههردهم سهروکی وان ژی ژ

هۆزا قوبادی بوو. نوکه نیزیکی پینجی مال ژ وان یین ماینه دهفهرا (جوانرو) و دۆرین سهد و پینجی کهسان دبن^(۱). و ل بهار و هافینا دچنه زۆزانین زۆمین ناقدار ب (سریاس) سهر ب دهفهرا ناقتینای فه و پاییز و زفستانا ژى دگهل هۆزا قوبادی دچنه گهرمیانین (زههاب).

ناقی وان ژ ویرى یى هاتی کو ل سهردهمین کهفن ناقی مهزن و سهروکی وان (مهنوچیهر بهگ) ئی کوړی (سهیدایی ئهحمهد بهگ) بوو، لهو ب (مهنوچیهری) ناقدار بووینه و ههتا نوکه مه گوھ ئی نهبوویه کو مروقهکی ناقدار ژ وان رابووبت.

۳) ئویجاخا مهندمی: ئەهف ئویجاخه نوکه ل کوردستانا ئیرانی یا بوویه دو تیرهک.. ئیک ژى یا ب ناقی بابکالی خوه (محهمهه مراد) ناقدار بووی، کو (محهمهه مرادی) نه و یین دووی ب (تاری مرادی بوزورگ) ناقدارن^(۲)، کو ناقی کهدخودایی وان (گهنج

^(۱) مهردوخى کوردستانى دبىژت: مهنوچیهری کو پشکهکن ژ ئویجاخا (قوبادی) نیزیکی سهد و پینجی مالانه و ل (زههاب و چهمهه مال و جوانرو) دژین. (بنیپره: تاریخ مردوخ، بهرگی ۱، ژیدمیری بهری، بپ ۱۱۲)

^(۲) ل پهی گوتنا مهردوخى؛ ئویجاخا مهندمی نیزیکی هزار و دوسهد مالان بوون و ل (شههره زور) و (زههاب) و دهردۆرین (حوسهین ئاباد) ۱ سنه ئاکنجی بوون. و هندهک ژ وان ل (بازیان) و (سرخار) ل سلیمانین بوون. ئەه و دبىژت: ئەهف ئویجاخه یا بوویه پینج تیرهکین: (محهمهه مرادی) کو ل (شههره زور و زههاب) دژین، (تاری مرادی) کو ل (قهرخلو و کانی دریژ) دژین، (ناخهسوری) کو ل گهرمیانین (کوردستانى/ سنه) دژین، و ههردو تیرهکین (عهلی مرادی) و (لولهاری) کو ل دهفهرا (حوسهین ئاباد) دژین. (بنیپره: تاریخ مردوخ، هه مان بهرگ و هه مان بهرپهر)

مجموعه مد بهگ)ه و نهو نیژیکی پینج سهد مالان دبن، کو دبنه
دۆرین سی هزار کهسان.

بهری نوکه وان ل بهار و هافینا پهزی خوه ل زۆزانین
کوردستانا ئیرانی دچهراندن و بو خوه رهشکوپن فهددان و پاییز
و زفستانا ژی ل گهرمیانین (زههاب) و (شههرهزور) ب شیوی
کوچهراتی دژین.

نیژیکی (۲۲) سالان بهری نوکه، دهمی وهکی ههر جار ئیلا
جاف ل بهار و هافینا هاتینه کوردستانا ئیرانی دا پهزی خوه
بچهرینن، ب ریکهفت(صدفه) شهر و گوشتن کهته نافبهرا فی
ئویجاخی(مهندمی) و ئویجاخا (کلالی) دا کو پشکهک بوون ژ
خودان پهزین ئیلا (جاف). ئویجاخا کلالی ههفت کهس ژ ئویجاخا
مهندمی گوشتن، کو ئیک ژ وان برایی (گهنج مجموعه مد بهگ)ی
بوو. پاشی ئویجاخا مهندمی خوه بهرههف کرن و ب سهر
ئویجاخا کلالی دا گرتن و ب نافی تولقه کرنی هندهک ژ وان
گوشتن و بریندار کرن. نهف چهنده بوو هیقیینی دوژمناتیهکا
دژوار د نافشان ههر دو ئویجاخان دا. لهو ئویجاخا مهندمی
ژبهرکو جیرانین ئیلا جاف بوون، ب باشتر زانی کو دهست ژ
چوونا گهرمیانا بهردن و کهدخودایین وان هندهک نهردی هیژا
ل دهفهره (حوسهین ئاباد)ی کو ئاخا کوردستانا ئیرانی یه و
نافدارن ب (سیاسهرا نی عولیا و سوفلا، کهلهور ئاباد، پوشت
تهنک و...هتد) کرین و نهو ب ئویجاخا خوهفه ل ویری ئاکنجی
بوون و دهست دانه جوئیاری. و پاییز و زفستانا ژی ب شیوی

چادرنشینی ل دهفہرا نافدار ب (پیر مہموود) کو دکہفتہ
نافبہرا (کوردستان) و (گروس) ٲ و یا ل نیژیکی گوندین
نافئینای، دژین.

و ئہفہ نیژیکی (۱۰ - ۱۲) سالانہ دوبہرہکی یا کہفتیہ
نافبہرا ہردو تیرہکین (محمہد مرادی) و (تاری مرادی) دا و
تیرہکا (تاری مرادی) یا ژ وان جودا بووی و ل رھخٲ (قہرخلو و
کانی دریژ) ل سہر مہرزٲ (کوردستان و گروس) ٲ کوچہریٲ
دکھن و بوٲ پاییز و زفستانا، ہردو سیٲ مالہک ژ وان یین دگہل
خودانین گوندین دہفہرا (لیلاخ: لیلاق) ریٲک کہفتین کو دگہل
وان بژین.

ئہفٲ ئویجاخہ نیژیکی ہشتٲ مالانہ، کو دبنہ دؤرین سیٲ
سہد کہسان و کہدخودایٲ وان ییٲ نوکہ (کہدخودا مراد) ہ.
نہہاتیہ زانین کا رامانا ناقٲ وان چیہ و نیژیکی سیٲ سہد مال ژ
فیٲ ئویجاخٲ، ئہفہ چہندین سالن یین ل دہفہرین (سہرچنار) و
(نادیان) سہر ب (سلیمانیتٲ) فہ ئاکنجی بووین و ل وان جہا دژین
و نہہاتیہ بہیستن کو کہسہکیٲ نافدار د نافٲ وان دا ہہبووبت.

بابه تی دوازدی

نهو ئویجاخین کو ناشی وان ب پیتا (ن) ده سپیدکته ت

(۱) ئویجاخا نهدری: بهری نوکه نهو نیژیکی سهده مالان بوون و ژ بهر گرانی و خه لایئ یین ژیک جودا و بژاله و فیرار بووین و ههر هندهک مال یین ل جههکی ئاکنجی بووین. نوکه دؤرین دهه مالان کو ب کوپ و کچ و بچویک و مهزن فه دبنه پینجی کهس یین ماین و بهار و هافینا ل گوندی (میرک دو کوه ئابدالان)^(۱) سهر ب دهقهرا (ژارود) کوردستانی فه و پاییز و زفستانا ژی ل گهرمیانین (جوانرو) یا کوردستانی و (ماهیدهشت) ا کرمانشاهی پهزی خوه دچهرینن^(۲).

^(۱) ب خوه یا دروست (ئهبدالان یان نهودالان) ه، نهو ژی چیاپهکه ل حهفت فهسهخیا باشووری باژیژی (سننه) و رامانا فی پهیفی ئانکو (دهرویشین کو خوه ژ دونیای فهدهرکی و

گههشتینه خودی). (بنیپه: تاریخ مردوخ، بهرگی ۲، ژیدهری بهری، بپ ۵۵)

^(۲) مهردخ و صهفی زاده ههر دو دبیژن: نهدری کو دویر نینه پاشمایین (نایری) یان بن، ل دهقهرین (میرگهسار، نهودالان و جوانرو) سهر ب (سننه) فه و ل (ماهیدهشت) سهر ب کرمانشاه) فه دژین. (بنیپه: تاریخ مردوخ، بهرگی ۱، ژیدهری بهری، بپ ۱۱۵) و (و صفی

زاده، ژیدهری بهری، بپ ۲۸۰)

ئەف ئويجاخە ژ کەفن وەرە دگەل ئويجاخا (زەردوئی)
ببوونە خزمەتکارین وەکیلین (جوانرو) و حەویایین
جوانروییانن و نوکە ژى هەر د وەسانن.

نافی فی ئويجاخی یی ژ نافی بابکالکی وان (نەدر محەمەد)
هاتی و کەدخودایی وان یی نوکە کەسەکە ب نافی (کەدخودا
محەمەد) و مە نەبھیستییه مرؤفەکی ناقدار ژ فی ئويجاخی
رابووبت.

بابه تی سیزدی

ئەو ئویجاخین کو نافی وان ب پیتا (و) دەسپێدکەت

(۱) ئویجاخا وەلەدبەگی؛ ژ بەر دلیری و زیرەکی و میرانییا فی ئویجاخی، نافی وان یی کەفتیه د نافی گۆتین مەزنین (پەندی پێشینیان) کوردی دا. بەری نوکە ئەو هۆزەکا مەزن بوون و هزر بو دەهاتە کرن.. ژ بەر میرخاسی و دلیرییا وان، پرانییا وان هاتینه کوشتن و گەلەک میرخاسین ب نافودەنگ یین ژ نافی وان رابووین، وەکی (بەهرام بەگ، صوفی بەگ و روستەم بەگ) کو ب راستی د شەر و شوران دا (روستەمی دەستان) ^(۱) دووی بوون و ل سەر دەمین بۆری، هەمی نیلا نافدار ب (جاف) وەک پەیرەو و ژێردەستین نیلا (وەلەد بەگی) دەهاتنە هژمارتن، و جافین (طائیشە) کو نوکە یین ل بن فەرمانا حکومەتا حاکمین گۆرانین کرمانشاهانی ژ، ژ فی ئویجاخینە.

(۱) روستەمی دەستان، هەمان روستەمی زالە، کو ئیک ژ پەهلەوانین نافدارە د شاهانما فیردوسی

هندهك ل دهفرا کرمانشاهان ب تایبه تی (ماهیدهشت) یین
ژ فان جودا بووین و یین ل وارا ئاکنجی بووین و زیانا خوه
دبۆرینن. و نوکه نیژیکی سهد مالان کو دبنه دۆرین شهش سهد
کهسان یین ل ئاخا جوانرو ماین و بهار و هافینا ل دهفهرین
(شانیکان، کره و کویستانین بازان) پهزی خوه دچهرینن و پاییز
و زفستانا دچنه گهرمیانان ل بهر دههمه نین (منجه، چیگیران،
سورمر و رازان) یین سهر ب (زههاب) فه.

ژبه رکو ههردهم سهرۆکین فی ئویجاخی ژ کور و نه فیین
(ولهده بهگ) ی بوون، لهو ب نافی (ولهده بهگی) نافدار بوون.
نوکه ژی سهرۆکی وان (فهتتاح بهگ کورئ سه عید بهگ
کورئ ولهده بههرام بهگ کورئ صوفی بهگ کورئ صهیدی
ئه حمهده بهگ کورئ ولهده بهگ کورئ صهیدی محمهده بهگ
کورئ ولهده بهگی ناقئینایه).

ئه فه ههمی و رهنکه پرانیا وان ژ بهر دلیری و میرخاسی و
عهگیدیا کو وان ههی د مهیدانا شهری دا یین هاتینه کوشتن..
و بو وان شهرمه ئه و ب مرنا سروشتی (ئاسایی) بمرن.

ههرچهنده نوکه دروما وان گهلهك خرابه و یین پهریشان و
بی سهروبهر بووین، ئی هیژ مهزنای و ترسا وان وهسا یا کهتیه
دلی هۆز و بنه مالین دی، کو ئویجاخین مهزنین ئیلان (ژ جافا و
یین دی) گهلهك هزری بو فی ئویجاخی دکهن.

ئەو تىشتى كۆمنى بى بەھارەت ھۆز و ئويجاخ و ئىلپىن
كوردستانا ئىرانى دزانين ئەفە بوون، كو من بو جەنابى وە
نقىسىن. داخوازى ژ وان ھىژايبىن خودان ئەخلاق دكەم يىن قى
پەرتووكى دبىنن، ھەر جەھەكى شاشىيەك يان لەنگىيەك يان
لادانەك كەفتە بەر چاڧىن وان، چاڧى خوە لى بنقىنن و ب
گرنگى فە وەرنەگرن.

والسلام

ژندهر

- ۱) محمد هاشم آصف (رستم الحکما)، رستم التواریخ، به اهتمام عزیزالله علی‌زاده، تهران: انتشارات فردوس، چاپ دوم، ۱۳۸۲ شمسی
 - ۲) کتاب درسی تاریخ سال سوم راهنمایی ایران، شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، ۱۳۷۹ شمسی
 - ۳) تاریخ مردوخ (تاریخ کرد و کردستان) - تألیف: حضرت آیت الله شیخ محمد مردوخ کردستانی - جلد ۲، چاپ دوم
 - ۴) تاریخ کرد و کردستان - دکتر صدیق صفی زاده (بوره‌کاهی)، چاپ اول، بهار ۱۳۷۸ تهران، چاپخانه فرشیوه
 - ۵) جغرافیای تاریخی شهرها، عبدالحسین نهجیری، انتشارات مدرسه، چاپ اول، بهار ۱۳۷۰
 - ۶) مقدمه‌ای بر شناخت ایلها و چادرنشینان و طوایف عشایری ایران، ایرج افشار سیستانی، نشر دانش، تهران، ۱۳۶۶
 - ۷) کوچ نشینی در شمال خراسان، محمد حسین پاپلی یزدی، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۱
 - ۸) خاطرات يك سرباز، حیدر قلی بیگلری، تهران، ارتش شاهنشاهی، ۱۳۵۰
 - ۹) موسوعة العشائر العراقية، جزء السادس، ثامر عبدالحسین العامری، دارالشؤون الثقافية العامة، بغداد
 - ۱۰) کلید دانش (فرهنگ نامه‌ی نوجوان) - جلد ۲ - حسن سالاری و غیره - نشر (طلایی و پیام عدالت) - چاپ سوم: بهار ۱۳۸۶ تهران
 - ۱۱) ناصرالدین شاه قاجار (حکایت پیر و جوان)، کورش منصور، تهران، مؤسسه مصالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۸۵
 - ۱۲) جغرافیای مفصل ایران، جلد دوم، ربیع بدیعی، انتشارات اقبال، تهران، ۱۳۷۶
-

۱۳) کوفارا (رشد آموزش جغرافیا)، هژمار (۵۰)، بابہتی (مروری بر تاریخچه و سیر تحولات تقسیمات کشور در ایران)، نقیسینا: زہرا احمدی پور،

وہشانین: وزرات آموزش و پرورش، تہران، بہارا ۱۳۷۸

۱۴) کوفارا (ہنر و مردم)، خولا نوی، ہژمار (۴۴)، بابہتی (ایل شکاک)، ژ

نقیسینا: بیژن شہریار، یا مہہا ۱۳۴۵/۳، تہہران

۱۵) کوفارا وہرزی یا (گنجینہء اسناد)، ہژمار (۶۷)، بابہتی (بررسی اہداف

سیاسی - نظامی کوچ و اسکان اجباری...)، نقیسینا: ابراہیم مشفق پور،

پاییزا ۱۳۸۶

۱۶) سایتی (<http://fa.wikipedia.org>) یی ئینتہرنیٹی

پاشکو

چەند وینەیهك ژ دەستنقیسی

University of Tehran
CENTRAL LIBRARY

کتابخانه مرکزی
بخش کتاب درسی

نام کتاب: **تجربه و امنی در ترمودینامیک**

نویسنده: **دکتر اباس میعی کرد**

عنوان کتاب: **تجربه و امنی در ترمودینامیک**

شماره کتاب: **۵۵۵۵۷**

شماره سند: **۸۶۰۴**

تاریخ عضویت: **۱۳۸۴/۶/۲۳**

CENTIMETERS

Photographic Service.

INCHES

بهرگی بسرغه یی دستنقیسی

سبح الرحمن الرحيم

حدی منتما خالق بر سر است که اذ امتراج آب و خالفطرت باک آدم را از نسل
 چندین ملل و امرا که عدم بعرضه وجود آورد هو الذی خلقکم من نفین
 واحدة وجعل منہما زوجہا و بث منہما رجلاً و نساءً و ثناى لا یخصی خالقاً
 وواست کہ طوائف مختلف الاطلاق و عتبا بر متباين البتیر و الصور از نراد
 انحصرت خلقت فرمود و جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا و فرد
 نا محدود بر پر تو نور خدا و علت غائی خلق ارض و سما شریف نسل
 آدم و حوا و سرور جمیع رسل و انبیا محمد سید الکونین و الثقلین ^{الرفیقین}
 من عرب و نیم صلی الله علیه و الہ العرش ما طلعت شمس و ملاح
 نجم فی دجی الظلم و الطایف روح و روحان و شرایف و رحمت و رضوان
 بوروان آل اطهار اجماد اصحاب اختیار او تاد او باد سادہ لا ترید الا
 رضی الله کما لا ترید الا رضاهما لم یکنوا للعرش الا کوزا خافیاة
 سبحان من سواها و بعد در این اوان میمنت تو امان تو قیوم رفیع همایون
 شاهنشاه عالم پناه حامی ملل و ملت و حافظ دین و دولت سایه
 بای حضرت بزدان و مایه آسایش و امن و امان شاهنشاه صاحب
 دوارت تاج و تخت کیان سلطان السلاطین و خاقان الخواقین
 الغیث الهاطل و اللبث الضائل قلم القضاء و القدر ناصر الاسلا
 و منصور الاعلام ابوالنصر ناصر الدین شاه قاجار لا ینال

خان احمدخان تاب مقابله نیاورده در قلعه حسن آباد که بکیر یعنی شهر
 سنندج است مختصن شده و شاهی هو بردی خان در مقام محاصر بیرون
 آمده بعد از چند شب خان احمدخان بلباس مبدل بی اطلاع شاهویرخان
 از قلعه حسن آباد بیرون میاید و جوی از او را برداشته و بلوستان فته
 از نهب غارت و قتل هم فرود گذار نمیکند و بقدری با نصیحتان نوبه از ایل
 لر عتقا کوچاننده و در مخالفت کردستان اسکان میدهند حالا بقدری
 هفتقا دخانوار از آنها که تخمیناً سیصد نفوس را شاملند در داخل کردستان
 باقیست تا استان را در محل کره وز و مروان و کره اسیلاق نشینی
 کرده و زمستان در آن محلها هر چند خانواری قسری نشینی میکنند و بقیه
 افتاد در روزانند بعضی بوطن خود مراجعت و برخی بمملکت عثمانی
 میان ایل جان فرار نموده و در همان آنها اقلیت میمانند و در میان
 این خانواران که در کردستان ایران میباشند قریب ده یا نوزده خانواری
 هست اگر چه با اسم کلاه که مشهورند ولی در حقیقت از طایفه او زدها
 محسوب میشوند و چه تسمیه آنها بکلاه گز این است که کلاه نمادی
 کودی را خوب میسازند زیرا با اصطلاح کودی کلاه که بمعنی کلاه سار است
 ولی بعد تسمیه طایفه را معلوم نیست اگر چه بعضی میگویند که اسم
 چند اعلای آنها بوده و حالا این طایفه را بدان اسم میخوانند و الله اعلم
 در میان آنها کلبه در کردستان بوده و هستند تا حال شخص نامی
 پیدا نشده است و بقوم طایفه احمد زینل - بطایفه نیکون
 بعد از این شرح طایفه آنها را هم میگردم ملحق میشوند زمستان
 را در محل موسوم بکره و فرامین بکول کردستان در مدتها سکونت
 نموده و تا استان را همانا که هستانات محل مزبوره و محل سالار کردستان
 اسیلاق نشینی میمانند و تقریباً شصت خانوار که تخمیناً شصت و سه
 دولت نفوس باشند هستند چون از اولاد و احفاد احمد زینل

ناله فریادین و دست‌های درو ملا بر آفتاب افتاده پس از کشتن و کوشش بسیار
 وجد و جهند بیست‌مار لشکر حسنعلی‌خان را طغردوی داده و سپاه زند تیر مغلوب و
 منکوب شده اکثر از معاریف زند تیر مقتول و روی بد بار عدم نهادند ملک
 مهر علیخان را منترع و در کمال استقلال او را منصوب نموده و قریب یک هزار
 خانوار زند تیر را گویا ندیده و آورده در خال کردستان جای داده پس از چندی
 که حسنعلی‌خان در مقام بله و مقام تله سلیم پاشای بابان شکست یافت و جمعیت
 سپاه او مبدل به پریشانی شد که نمجان را هوای انتقام بسرا فرساده بغیر
 مقام تله حسنعلی‌خان سپاهی بیگران فر هم آورده حرکت نمود ابراهیم بیگ
 وکیل کردستان و جمعی دیگر از معاریف نیز در آن بین از حسنعلی‌خان ملول
 و نگران با هم رسانیده با اردوی کریمخان ملحق شدند و اما حسنعلی‌خان ننگه
 که نیز پیش از این بنا بفرجوار اذیت و آزار و ضرر و اضرار زیاد و شکستی
 مغلوبی از حسنعلی‌خان دیده کمال دشمنی و عداوت داشت فرصت انتقام را
 غنیمت شمرده با قشون کرمانشاهان با اردوی کریمخان ملحق در دفع و
 اضمحلال حسنعلی‌خان همدست و هم پیمان شده حسنعلی‌خان در خود باز
 مقاومت را ندیده شغفاء برانگیخته که خواهر خود را بحال نکاح کریمخان
 در آورد تا رفع نزاع و جدال بشود کریمخان قبول نکرده پسندید حرکت
 نموده حسنعلی‌خان فرار نموده و در مریز تیره قوره که در سرحد کردستان
 و کروس و افشار و لغت و در از زمان قلعه محکمی داشت متحصن شده
 کریمخان شیخعلی‌خان زند را مأمور محاصره قلعه مزبور نمود نتوانست
 کاری پیش ببرد و قلعه را مفتوح نماید لا بد خائب و خاسر برگشت
 از این طرف کریمخان بعد از قتل و غارت و تلب و ترحمان اهل سنندج
 سنندج را از مساجد و مدارس و بیوتات خالی نموده و همگی را آتش

ایلز بود اقدام داشته باشد چند صباحی این شیوه دروئی را پیش
 گرفته تا وقتی کاروائی را عادت کرده میخواهند بالینا صفت تقسیم
 بکواس خالغ در آن میان بی مقابل و عوض مانده کرخیان میگویند
 این خالغ برای من نصف آن که دو پای آن باشد قرض برزقه من
 قرار گرفته بعد ازین از راهزنی و غارتی که میکنیم در جای دیگر
 و مقابل آن را بشما وامیکندم که خدا مصطفی هم قبول میکند از
 تقدیرات الهی هنوز عوض و مقابل دو پای خوراک کرخیان را از
 بسخت برید که مسکن ایل زندگی بود معاودت مینماید بعد از
 مدتی از تقالیب روزگار که کرخیان با مارت و وکالت میرسد
 و در شیراز تمکن میابد این گذارش قریح السمع مصطفی میشود
 بهوای رفاقت و موافقت سابقه عن شیراز را مصمم نموده
 و میرود بعد از ورود شیراز سعی و تلاش تمام در سلام
 عام با همگان و فرجی و لباس کردی پیش کرخیان رفتن و
 بی تامل در پلوی و میزشیند بسیار و تسبیحی از دریاغت
 و تادیب او بر میابند کرخیان او را شناخته تکبلی میکنند و
 میگویند او را بحال خود بگردید که این برادر منست بعد از آن
 کرخیان میگویند کی آمده میگوید چند روز است آمده بودم
 و قراول مانع میشدند شما را ملاقات نمایم میگویند برای چه
 آمده جواب میدهد بجهت دو پای خود که بر ذمه خود است
 آمده ام هنوز حساب آن مفروق نشده شما که بچند تا انجا
 سراغ ترا نموده میگویند راست است حالا عوض آن طلب کن
 من داری

عادر نسل میدانند اگر چه این طائفه آذن و بالفعل خیلی خراب و
پریشان و بی سامان شده اند ولی باز عظم و مریع اوها چنان در
دل سایر عشایر و احشام جای گیر است که طوایف بزرگ ایلات از
جاف و غیره کمال تمکین را ازین عشیره دارند از حالات و
اوضاع عشایر و طوایف و ایلات کوردستان ایران آنچه بر حقیر
معلوم بود این است که بمقام تحریر آورده است دعا از
مکارم اخلاق ناظران چنان است که هر جا از
خطا و خلل و سهو و زلل کتابچه چشم
عنایت بیوشند والسلام

ازین
س
